

Galéria ako priestor vzdelávania

**Zborník
z konferencie
galerijnej
pedagogiky**

Stredoslovenská galéria
Banská Bystrica
23. apríl 2026

Editorky a autorky koncepcie Daniela Čarná
Martina Martincová

Stredoslovenská galéria
2026

70
Stredo
slovenská
galéria

GALÉRIA AKO PRIESTOR VZDELÁVANIA Konferencia galerijnej pedagogiky

Organizátor	Stredoslovenská galéria
Koncepcia konferencie	Daniela Čarná Martina Martincová
Miesto podujatia	Záhrada - Centrum nezávislej kultúry, n. o. Banská Bystrica
Termín	štvrtok 23. apríla 2026 10.00 – 17.00 hod.

Galérie ako centrá umenia sú zároveň komunitnými miestami vzdelávania, sociálnej interakcie a rozvoja tvorivého myslenia. Diváka vnímajú ako dôležitého partnera a ponúkajú mu priestor na dialóg (nielen) o umení. Tento zborník je reflexiou odborného stretnutia, ktorého cieľom bolo prepojiť teóriu s bohatou praxou galerijnej pedagogiky. Prináša súbor podnetov, skúseností a metodických prístupov, ktoré reflektujú aktuálne výzvy v práci s verejnosťou. Veríme, že texty budú prínosným zdrojom inšpirácie pre galerijných a výtvarných pedagógov, kurátorov, umelcov aj študentov a prispejú k ďalšiemu rozvíjaniu dialógu o význame vizuálnej kultúry v našom každodennom živote.

Tematické okruhy konferencie:

- mapovanie vývoja a histórie galerijnej edukácie na Slovensku pred rokom 1989 a po ňom
- prezentácia edukačných projektov realizovaných za posledných 5 rokov
- predstavenie metodík a aplikovania didaktických metód v galerijnom vzdelávaní

Pozvaní hostia:

Barbora Škaloudová (Kunsthalle Praha), Michaela Košútová Guillaume (Pedagogická fakulta TU v Trnave), Renáta Pondelíková (Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici), Viera Ballasch Dandárová – Petra Tušan Filipiaková (Východoslovenská galéria, Košice), Barbora Tribulová (bývalá vedúca Oddelenia galerijnej pedagogiky SNG, Bratislava), Daniela Čarná (Stredoslovenská galéria, Banská Bystrica)

Obsah

- 7 Martina Martincová**
Galéria bez „pšššt“. Galerijný pedagóg ako režisér v aréne našich otázok a poznania
- 11 Barbora Škaloudová**
Umělá intelligence jako kreativní a interpretační nástroj
- 23 Michaela Košútová Guillaume**
Galerijné vzdelávanie v dobe duševnej obezity
- 35 Renáta Pondelíková**
Galéria ako živá učebnica umenia pre 21. storočie
- 49 Viera Ballasch Dandárová – Petra Tušan Filipiaková**
Spolupráce, ktoré menia vzťah ku galérii
- 61 Barbora Tribulová**
Metodické pôsobenie Oddelenia galerijnej pedagogiky SNG. Koniec jednej kapitoly?
- 73 Daniela Čarná**
Dva príklady dobrej praxe galerijnej edukácie pred rokom 1989 a po ňom
- 85 Daniela Valachová**
Expozé v múzeu a galérii: umenie – expresia – zážitok. Výsledky aplikovaného výskumu v oblasti galerijnej pedagogiky
- 93 Katarína Matušková – Žofia Mäsiarová**
Od diela k zážitku. Edukačné aktivity Oravskej galérie pre mladú generáciu

- 102 Andrea Kaňkovská**
Sochařská laboratoř – platforma pro interaktivní zóny a sochařské senzorické sety
- 113 Vendelína Kováčová**
Edukačná výstava Sochárske laboratórium
- 123 Klára Zářecká**
Možnost propojení
- 135 Pavla Vargová**
O barvě: galerijní edukační program
- 145 Kati Madarász Decsi**
Vyrastať spolu
- 155 Lucia Kotvanová**
Ako v kontakte s umením vytvárať priestor na osobný rozvoj (kreativita nie je polotovar)
- 165 Ondřej Horák**
Proč 27 vteřin nestačí? Manifest edukační galerie
- 175 Martina Pavlíkanová**
Kreativita bez hraníc: Umenie vidieť neviditeľné
- 183 Lucie Tikalová**
Podpora a rozvoj wellbeingu v galerijní edukaci
- 195 Adam Galko – Katarína Vido**
Za obrazom
- 205 Barbora Paulínyová**
Fotolaboratórium. Využitie starých fototechník v priestore galerijnej pedagogiky
- 215 Martina Martincová – Zuzana Medzihorská**
Ako na umenie... 6 / ARCHITEKTÚRA

Galéria bez „pšššt“. Galerijný pedagóg ako režisér v aréne našich otázok a poznania

Galérie už dávno nie sú len chrámami ticha či uzavretými priestormi, kde sa umeleckých artefaktov dotýkame len očami a pred nami ich chráni pomyselná sklenená stena. V posledných rokoch prešli mnohé z nich výraznou metamorfózou. Stali sa miestami živej interakcie a dialógu – výživnou pôdou pre inkubáciu myšlienok a rozvoj tvorivosti. Premenili sa na dynamic-ký úl', matrix, v ktorom galerijný pedagóg figuruje ako kľúčový uzol a katalyzátor spoznávania.

Práve v tomto spoločnom priestore sa naše prvotné vnemy preosievajú a môžu dozrievať do podoby hlbšieho poznania, ktoré nám umožňuje vidieť svet v nových súvislostiach. V dobe charakteristickej zrýchlenou komunikáciou a neustálym tokom vizuálnych podnetov sa schopnosť spomaliť a „čítať“ svet cez umenie stáva nesmierne cennou kompetenciou. Porozumenie vizuálnemu jazyku dnes nie je len výsadou či voľnočasovým záujmom, ale dôležitou súčasťou občianskej zrelosti a nástrojom, ktorý posilňuje náš bezprostredný vzťah ku kultúre.

Umenie je citlivým seizmografom doby. Neponúka nám len estetický zážitok, ale pozýva nás uvažovať o samotných princípoch, na ktorých stojí náš svet. Môže

byť pre nás nenahraditeľným hodnotovým kompasom práve v čase, keď opakovanne narážame na otázky o zmysle a spoločenskom význame umenia. A práve galérie sú ideálnou platformou na hĺbkovú reflexiu týchto tém. Úloha galerijného pedagóga je v tomto procese kľúčová. Jeho poslanie nespočíva len v predstavovaní či interpretácii diel, ale predovšetkým v kultivovaní schopnosti vidieť, vnímať a pýtať sa – a to aj tam, kde sa odpovede zdajú byť vopred známe alebo, naopak, nejasné. Stáva sa tak nielen sprostredkovateľom informácií, ale aj nezastupiteľným sprievodcom a súčasne vstupuje do roly facilitátora, ktorý prijímateľovi pomáha odomykať vrstvy významov a nachádzať v nich osobné prepojenia. Hľadanie nových ciest k súčasnému publiku je výzvou, ktorá potvrdzuje, že budovanie mostov medzi umelcom, výtvarným dielom a percipientom je zásadným poslaním. Kým bezprostredné dojmy môžu byť prchavé, hodnoty, ku ktorým nás poznávanie umenia vedie – kritické myslenie, sloboda, autentickosť, tolerancia či empatia –, nám pomáhajú lepšie sa orientovať v zložitej súčasnosti.

V tomto kontexte sa v galerijných inštitúciách postavenie galerijného pedagóga zásadne mení. Kým v minulosti bola jeho rola voči kurátorskej profesii vnímaná ako sekundárna, dnes má tento vzťah tendenciu transformovať sa na rovnocenné partnerstvo. Opúšťanie hierarchických modelov v prospech komplementarity umožňuje obom profesiám spoločne naplňovať potenciál galérie ako miesta pre otvorený celospoločenský dialóg. Ak sa na toto prepojenie pozrieme cez optiku kolektívnej inteligencie popredného súčasného mysliteľa Pierra Lévyho, zistíme, že zmysel diela nevzniká v izolácii, ale v aktívnej participácii všetkých zúčastnených strán. Kurátor a pedagóg už nie sú oddelenými pozíciami, ale vzájomne prepojenými pólmi tej istej misie. Kým kurátor výstavu s víziou koncipuje a ukotvuje v odbornom rámci, galerijný pedagóg ju v procese

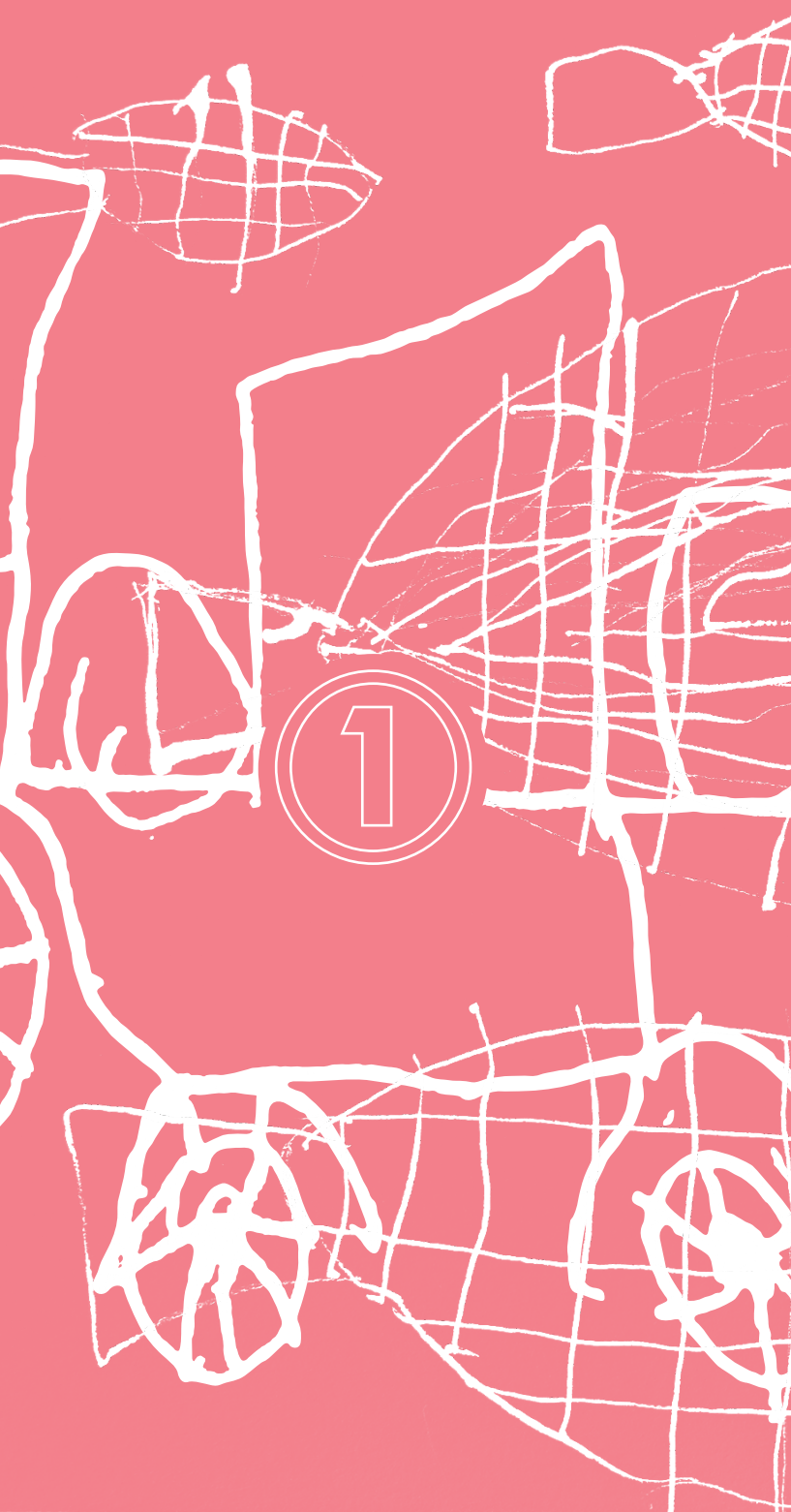

mediácie odborne rozvíja a sprístupňuje cez priamu skúsenosť diváka. Práve v tomto priesečníku, kde sa vedecká exaktnosť stretáva s pedagogickou expertízou, prestáva byť galéria statickým archívom či sterilným miestom pasívnej kontemplácie a stáva sa pulzujúcim priestorom, živým organizmom, v ktorom umenie môže naplno rezonovať.

Zborník bol vydaný pri príležitosti odbornej vzdelávacej konferencie galerijnej pedagogiky pod názvom Galéria ako priestor vzdelávania, realizovanej v roku, v ktorom si Stredoslovenská galéria ako hostujúca inštitúcia zároveň pripomína 70. výročie svojho vzniku, a je pozvánkou vstúpiť do tohto dynamického priestoru, kde sa pedagogická prax transformuje na tvorivý edukatívny proces. Jeho cieľom je mapovať vízie, konkrétne projekty i každodennú prácu galerijných pedagógov a súčasne poukázať na významné aspekty v oblasti metodiky a aplikovania didaktických metód v galerijnom vzdelávaní. Zameriava sa takisto na výmenu poznatkov a potrebu vzájomného, obojstranného sieťovania kultúrnych a vzdelávacích inštitúcií. Veríme, že publikované príspevky budú cennou inšpiráciou, ktorá odzrkadľuje aktuálne trendy, vývoj a smerovanie galerijnej a výtvarnej pedagogiky na Slovensku i v Českej republike.

Podakovanie patrí autorkám a autorom príspevkov do zborníka za ich odborný vklad a ochotu podeliť sa o vlastné skúsenosti, ako aj odborným recenzentom Kataríne Chmelinovej a Petrovi Pivodovi. Vďaka zároveň patrí všetkým, ktorí sa na príprave zborníka podieľali. Naše úprimné uznanie taktiež patrí každému jednému galerijnému či výtvarnému pedagógovi a pedagogičke za ich vytrvalosť a vnímavosť, kreativitu, každodenné úsilie a vášeň, s ktorou deň čo deň otvárajú dvere do sveta umenia.

Martina Martincová

Umělá inteligence jako kreativní a interpretační nástroj

Barbora Škaloudová

ABSTRAKT

Vzdělávací programy *Rozcvičky s umělou inteligencí obrazem a textem* realizované v Kunsthalle Praha představují umělou inteligenci jako otevřený kreativní a interpretační nástroj, nikoli jako automatizovaný zdroj hotových řešení. Studentstvo v rámci těchto programů experimentuje s generováním textu a obrazu inspirovaného aktuálními výstavami a následně společně reflektuje celý proces vzniku. Umělá inteligence zde funguje nejen jako podpora tvůrčího procesu, ale také jako prostředek aktivní interpretace uměleckých děl, který umožňuje nahlížet výstavy z nových perspektiv a zároveň

kriticky zvažovat roli technologií v současném umění. Program klade důraz nikoli pouze na technické ovládání AI, ale především na rozvoj schopnosti myslet prostřednictvím technologických nástrojů, formulovat vlastní vize pomocí jazykových promptů a rozvíjet analytický a reflexivní přístup k umění. Příspěvek se zaměří i na konkrétní přístupy, výzvy i problematické momenty, které se objevily v praxi při jednotlivých výstavách.

KLÍČOVÁ SLOVA

umělá inteligence, galerijní edukace, kreativita, interpretace umění, digitální nástroje, spoluautorství, reflexe

Úvod

Technologie a kreativita nejsou v dějinách umění protiklady, ale vzájemně se ovlivňující síly. Každý zásadní technologický posun – od vynálezu perspektivy přes fotografii až po film a digitální obraz – vyvolával obavy ze ztráty lidské tvořivosti. Jak však upozorňuje Walter Benjamin v eseji „Umělecké dílo ve věku své technické reprodukovatelnosti“ z roku 1935, technologie nemění umění tím, že by jej ochuzovala, ale tím, že proměňuje způsoby jeho vzniku, vnímání a sdílení (Benjamin, 2009).

Současná debata o generativní umělé inteligenci tyto historické obavy aktualizuje. Otázkou už není, zda technologie „nahradí“ lidskou kreativitu, ale jak ji přetváří a jaké nové formy spoluautorství, imaginace a učení umožňuje. Teoretici jako Gilbert Simondon či Bernard Stiegler zdůrazňují, že tyto nástroje nejsou pouhými prostředky, ale aktivními činiteli, kteří formují naše myšlení, paměť a schopnost tvořit (Simondon, 2001; Stiegler, 1998).

V oblasti vzdělávání a galerijní pedagogiky se tyto úvahy ověřují v praxi. Místo otázky, zda je umělá inteligence hrozbou, se pozornost obrací k tomu, jak může fungovat jako katalyzátor kreativity – jako materiál, s nímž lze experimentovat, zpochybňovat její a učit se skrze něj novým způsobům interpretace umění i světa.

Umělá inteligence je často vnímána jako nepřítel kreativity – jako stroj připravený nahradit umělce. Co když však kreativitu nenahrazuje, ale naopak se stává jejím novým katalyzátorem? Právě tuto otázku zkoumají programy *Rozcvičky s umělou inteligencí obrazem a textem*, realizované v Kunsthalle Praha, které se pohybují na pomezí umění, technologií a vzdělávání.

Proč rozcvička

Vzdělávací oddělení Kunsthalle Praha začalo v rámci programů pro školy i širokou veřejnost experimentovat s umělou inteligencí a tyto aktivity záměrně pojmenovalo jako *rozcvičky*. Vychází přitom z vědomí, že během dvouhodinového setkání nelze studentstvo plně naučit ovládat AI. Cílem je spíše nástroje a vybrané aplikace bezpečně vyzkoušet, „rozehřát se“ v práci s nimi a využít je pro krátký experiment. Podobně jako u fyzické rozcvičky jde o otestování vlastních limitů, objevování možností a přípravu na další, hlubší práci.

Během programu studentstvo pracuje s nástroji pro generování obrazu a textu inspirovanými aktuálně vystavenými díly v galerii. Učí se tak experimentovat s technologiemi a zároveň reflektovat samotný proces tvorby i interpretace uměleckých děl.

Každé setkání trvá dvě hodiny. Úvodní část otevírá dosavadní zkušenosti studentstva a představuje současné umělce a umělkyně pracující s AI. Následuje blok praktické tvorby a závěrečná půlhodina je věnována reflexi – společnému rozhovoru o procesu, výsledcích a způsobech vnímání vytvořených textů či videí.

Účastníci pracují ve skupinách, podobně jako malé filmové štáby: jeden student navrhuje kompozici, druhý formuluje prompt, třetí sleduje výsledek a jeho úpravy. Proces vyžaduje jasné a strukturované myšlení – schopnost převést vlastní představu do jazyka, kterému aplikace porozumí. Právě zde se studentstvo učí nejvíce: formulovat vizi, zpřesňovat zadání a přemýšlet o tom, jaký příběh chtějí vyprávět. Tvorba promptu se tak v mnohém podobá režii filmu – i zde je klíčové vědět, co chceme sdělit a proč.

Následující text představí tři výstavy, v nichž byla umělá inteligence uplatňována různými způsoby, a zaměří se na specifické výzvy, ale také na problémy a limity, které se v praxi objevily.

Začátky v knihovně

Myšlenka smysluplně zapojit umělou inteligenci do edukativních programů se poprvé zrodila během výstavy *READ* v roce 2023 od uměleckého dua Elmgreen & Dragset. Autoři, známí svými konceptuálními instalacemi, proměnili Kunsthalle Praha v prostor připomínající knihovnu, která reflektovala vztah mezi knihami, uměním a věděním v éře digitálních médií a kladla otázky o budoucnosti fyzických knih. Kromě děl Elmgreen & Dragset byly v galerii vystaveny instalace, sochy, obrazy, prezentované performance a další práce od šedesáti mezinárodních umělkyní a umělců, reagující na témata čtení, sdílení znalostí a významu textu v současném umění. Výstava byla koncipována bez klasických popisů a vysvětlujících textů. Návštěvníci tak museli zapojit intuici, hledat kontexty a číst výstavu zcela novým způsobem.

Vzdělávací oddělení využilo inspiraci výstavou k přípravě cvičení, která rozvíjela vybraná díla a jejich detaily – bohatost různých žánrů a příběhů se stala základem workshopu. Studentstvo prostřednictvím ChatGPT vytvářelo vlastní literární interpretace: vybíralo si umělecká díla, volilo si žánr a společně s AI tvořilo příběhy a komentáře. Výsledky byly rozmanité – od deníkových záznamů nebo pohádek po básně haiku či hádanky.

Zásadní výzvou bylo vybrat dílo s potenciálem pro vyprávění a zadat funkční prompt – takový, který srozumitelně popíše dílo a zároveň zvolí vhodný žánr. Následně se studentstvo učilo

text upravovat a vylepšovat, rozvíjet schopnost být při editaci co nejkonkrétnější a nejsrozumitelnější. Jednotlivé texty byly následně prezentovány ve výstavě a podněcovaly diskuzi. Díky tomu to cvičení studentstvo přirozeně vstupovalo do dialogu s vystaveným uměním a hledalo vlastní osobní vztah k vybraným exponátům. Knihovna se tak proměnila nejen ve výstavu, ale i v bohatou sbírku různorodých hlasů a představ. Úskalím bylo nenechat se omámit rychle zhotoveným textem, pracovat spíše s kratší formou a tu precizovat, odhalovat klišé a vracet se k původnímu záměru.

Když ožije fotografie

V rámci dalšího programu se vzdělávací oddělení Kunsthalle Praha zaměřilo na výstavu *Lucia Moholy*, věnovanou dosud méně reflektované osobnosti Bauhausu. Jednalo se o první rozsáhlou retrospektivu pražské rodačky, fotografky a publicistky, která po více než sto letech představila především její fotografickou tvorbu.

Expozice nabídla nejen ikonické snímky z prostředí Bauhausu, ale poprvé komplexně otevřela také příběh ztracených negativů, které si při útěku z nacistického Německa odnesl Walter Gropius. Lucia Moholy tak přišla o přístup ke svému vlastnímu dílu a její fotografie se po desetiletí šířily bez uvedení autorství. Její podíl na formování modernistické vizuální kultury byl tímto procesem výrazně marginalizován.

Vzhledem k povaze výstavy se jako přirozené východisko nabízelo zapojení nástrojů umělé inteligence pro práci s fotografií a videem. Zapojili jsme nástroj Runway, který umožňuje transformovat statický obraz do podoby pohyblivého vizuálního záznamu. Zadání se soustředilo na práci se statickou fotografií v časové perspektivě a na hledání jejího narativního potenciálu.

Základem bylo vybrat snímek, který je možné „rozehrát“ v čase, a uvažovat o tom, zda rozvíjet situaci předcházející okamžiku expozice, či naopak to, co by mohlo následovat po něm. Důraz byl kladen na promyšlenou volbu fotografií a na práci s různými variantami scénáře. Nešlo pouze o technickou přesnost, ale také o empatii a schopnost vnímat skryté vrstvy obrazu – to, co zůstává mimo jeho rám.

Jedním z limitů práce s umělou inteligencí byla tendence vytvářet idealizované, příliš uhlazené portréty, v nichž docházelo ke stírání individuality a lidské nedokonalosti. Studentstvo proto bylo vedeno k tomu, aby AI využívalo citlivě – nikoli k přepisování obrazu, ale k jemnému naznačení pohybu či okamžiku. Nejzdařilejší

výsledky často vznikaly prostřednictvím drobných intervencí: nepatrného posunu stínu, pokračujícího gesta nebo architektonické linie, která se náhle stala nositelem pohybu.

Zůstat ve výrazu a abstrakci

Přechod od fotografie k videu se ukazuje jako přirozený krok ve vizuálním zkoumání obrazu. V rámci následujícího výstavního programu se proto objevil nový úkol: je možné pracovat konzistentně a smysluplně v médiu abstraktní malby? Výstava *Bergman & Hartung: A nic nás nerozdělí* představila první společnou retrospektivu jednoho z uměleckých párů 20. století – norské abstraktní malířky Anny-Evy Bergman a německofrancouzského tvůrce Hanse Hartunga.

Návštěvníci měli možnost prohlédnout si klíčové malby, skici a objekty z jejich ateliérů, které odhalovaly dlouhodobý tvůrčí dialog obou autorů. Jejich propletené životy, formované odloučením, válkou a opětovným setkáním, byly současně patrné i v umělecké praxi. Výstava zdůraznila nejen průniky a rozdíly jejich přístupů, ale i vzájemný vliv na vývoj moderní abstraktní malby.

Vzhledem k tomu, že Hartungova tvorba zaznamenává gesta, stopy nástrojů a propojuje vizuální obrazy s hudbou, nabízelo se experimentovat i s videem. Úkolem studentstva bylo identifikovat podnětné obrazy, detaily či výřezy vhodné k „rozehrání“ v čase. Zaměřovali se na gesta a struktury naznačující pohyb, přičemž hlavní výzvou bylo zachovat charakter a výraz původních obrazů. Cílem bylo, aby umělá inteligence nevysvětlovala abstrakci doslovně, ale spíše ji podněcovala a otevírala prostor pro vizuální interpretaci.

Studentstvo se zde učilo co nejlépe analyzovat a popsat to, co na obrazech vidí, a zároveň interpretovat možné varianty a verze zobrazení. U mnoha obrazů při těchto výstavách často zaznívá od návštěvnictva povzdech: „To bych dokázal také.“ Právě prostřednictvím těchto aktivit se ukazuje, že s podporou nástrojů umělé inteligence lze rozvíjet vlastní koncepty a tvůrčí vize a zároveň uvědomění, že obrazy nevznikají náhodně – jejich prvky jsou vzájemně provázané a kompozice i výraz se formují složitým tvůrčím procesem.

AI jako prostředek dialogu

V současnosti vzdělávací oddělení aplikovalo tyto „rozcvičky“ i u dalších výstav, ať už šlo o scénografické a imerzivní instalace Chiharu Shioty, nebo o aktuální prezentaci Romana Ondáka a jeho konceptuálních objektů a instalací. Rozcvičky s textem i obrazem ukazují, jak je u každé výstavy nezbytné pečlivě promýšlet

zadání a hledat, co dává smysl pro následnou interpretaci. Zároveň ilustrují, jak lze nástroje umělé inteligence využívat nejen jako prostředek k usnadnění práce, ale také jako partnera pro rozvoj našich představ a pro kreativní experimentování.

Umělá inteligence v galerijním vzdělávání nemusí znamenat konec lidské kreativity, ale výzvu k jejímu novému uchopení. Filozofické a teoretické rámce ukazují, že klíčovou otázkou není technologie samotná, ale způsob, jakým s ní pracujeme. Pokud je AI chápána jako otevřený proces, dialogický aparát a materiál pro experiment, může se stát významným katalyzátorem učení, imaginace a kritického myšlení.

Současné teorie posthumanismu, reprezentované například Donnou Haraway, ukazuje, že lidská kreativita nikdy nebyla čistě autonomní, ale vždy vznikala v sítích vztahů mezi lidským a nelidským (Haraway, 2016). Práce s umělou inteligencí tuto skutečnost pouze zviditelňuje.

Z tohoto pohledu lze chápat edukační práci s AI jako rozvíjení hybridní kreativity, v níž studentstvo zůstává autory významu, zatímco technologie funguje jako partner, který rozšiřuje pole možných interpretací. Margaret Boden v této souvislosti upozorňuje, že AI může být kreativní pouze v omezeném smyslu – lidský prvek zůstává nenahraditelný tam, kde jde o porozumění, hodnoty a kontext (Boden, 2016).

Tento přístup umožňuje nahlížet umělou inteligenci jako kreativní materiál, nikoli jako náhradu lidské tvořivosti. Generativní systémy samy o sobě nevytvářejí význam; ten vzniká až v lidské interpretaci, rozhodování a kontextualizaci. Právě zde se otevírá prostor pro vzdělávání, které podporuje experiment, pochybnost a schopnost číst technologický výstup kriticky. Práce s AI se tak stává procesem kritického dialogu, nikoli pasivní produkce obrazů či textů.

Tento přístup proměnil Kunsthalle Praha v jakousi laboratoř – místo, kde se umění a technologie neustále navzájem testují. A v tomto procesu je zásadní mít na paměti, že inovace málokdy spočívá v nástrojích. Spočívá v otázkách, které si s jejich pomocí klademe.

Bibliografie

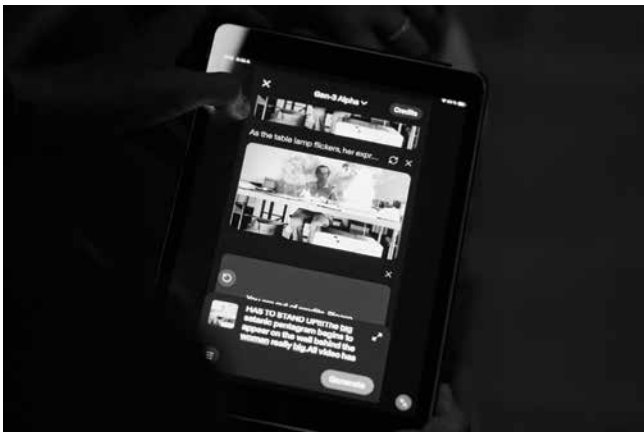
- BENJAMIN, Walter. 2009. *Výbor z díla: Literárněvědné studie*. Praha: Oikymenh. ISBN 978-80-7298-278-3.
BODEN, Margaret. 2016. *AI: Its Nature and Future*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-1910-8348-8.
HARAWAY, Donna. 2016. *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press. ISBN 978-0-8223-6214-2.
SIMONDON, Gilbert. 2001. *Du mode d'existence des objets techniques*. Paris: Aubier. ISBN 978-2-7007-3414-0.
STIEGLER, Bernard. 1998. *Technics and Time, 1: The Fault of Epimetheus*. Redwood City: Stanford University Press. ISBN 978-0-8047-3041-1.

Rozcvička s umělou inteligencí textem
Kunsthalle Praha, 2023
Foto: Kunsthalle Praha

Rozcvička s umělou inteligencí obrazem
Kunsthalle Praha, 2025
Foto: Kunsthalle Praha

Rozcvička s umělou inteligencí textem
Kunsthalle Praha, 2023
Foto: Kunsthalle Praha

Mgr. Barbora Škaloudová

Mgr. Barbora Škaloudová je kurátorka galerijní edukace se zaměřením na moderní a současné umění, architekturu a vizuální kulturu. Vystudovala učitelství výtvarné výchovy na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, absolvovala studijní stáž v Dánsku a řadu zahraničních odborných stáží (Guggenheim Museum Bilbao, Staatliche Kunstsammlungen Dresden, SpaceX Exeter, ZKM). Více než dvacet let působila v Národní galerii Praha, kde se věnovala koncepci vzdělávacích programů, spolupráci s pedagogy a univerzitami a rozvoji interaktivních přístupů k výstavám. Od roku 2021 je kurátorkou pro vzdělávání v Kunsthalle Praha. Je autorkou a spoluautorkou řady odborných publikací a vzdělávacích projektů, aktivně se podílí na profesních platformách a oborových radách v oblasti výtvarné pedagogiky a kreativního učení (platforma uMěním, česká sekce Insea, Nipos Artama).

bskaloudova@kunsthallepraha.org
Kunsthalle Praha
www.kunsthallepraha.org/

Foto: Vojtěch Veškrna

Galerijné vzdelávanie v dobe duševnej obezity

Michaela Košútová
Guillaume

2

ABSTRAKT

Cieľom predkladaného príspevku je poukázať na úlohy múzea súčasného umenia v dnešnej rýchlej a psychicky vyčerpávajúcej dobe. Duševná obezita (obrazné pomenovanie pre digitálne presýtenie mysle súčasného človeka) devastuje človeka. Vymenili sme hlboké ponorenie sa do vnútra bytosti za rýchle a instantné uspokojenie obrovským množstvom vizuálnych a informačných obsahov, ktoré nie sme schopní vstrebať. To, čo malo uspokojiť, unavuje, prehlbuje pocit nespokojnosti, ukracuje nás o hlbšie ponorenie do

seba a spojenie s naším najvnútornejším ja, s našou dušou, s miestom, kde je ukrytý náš najväčší potenciál a sila. Potrebujeme sa nanovo spojiť sami so sebou a prebudiť hlbšiu vrstvu v nás – spirituálne hodnoty. Príspevok ukazuje, akú úlohu v tomto procese môže zohrávať múzeum umenia a jeho edukačný potenciál.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

galerijná edukácia, múzeum výtvarného umenia, digitálne presýtenie, spirituálna kultivácia

Duševná obezita ako nový duch doby?

Každá doba a každá spoločnosť má svojho ducha doby (Zeitgeist)¹ – ideové a hodnotové smerovanie, ktoré ovplyvňuje danú kultúru a spoločenské správanie. Na začiatku 21. storočia by sme mohli našu dobu pomenovať rôzne, ako priliehavé sme vybrali pomenovanie matematika Mariana Kechlibara *doba duševnej obezity*. Hoci M. Kechlibar ním vystihuje predovšetkým súčasné využívanie umelej inteligencie, aj bez nej je presýtenie duševným obsahom evidentné a enormné.

Pojem obezita poznáme v spojení s naším fyzickým telom. Vieme, že k nej vedie nadmerné prijímanie veľkého množstva nekvalitnej potravy v kombinácii s malým množstvom pohybu. Ako vnímať duševnú obezitu? Čo znamená, že sú duša/duch² prekrmené? Duševná potrava ako súbor prostriedkov a aktivít, ktoré umožňujú duševný a tiež duchovný rozvoj, zahŕňa aktivity, myšlienky a podnety, ktoré podporujú duševný rast, vedú k sebapoznaniu, reflektovaniu a tvorivosti. Prečo v tejto oblasti hovoríme o presýtení? Ešte v nedávnej minulosti bolo potrebné po duševnú potravu zájsť niekam do divadla, na výstavu, prečítať si kvalitnú knihu, siahnuť po niečom z dielne kvalitnej kinematografie alebo chvíľku kontemplovať počas dlhej prechádzky či počas návštevy kostola alebo chrámu. Takto získané podnety boli hlboko navnímané a intenzívne prežité. Skrátka, na to, aby boli tieto podnety patrične vstrebané a integrované, sme v ich pôsobení zotrávali dlhší čas. Dnes sú nám digitálne duševné obsahy dostupné permanentne, kdekoľvek a v akomkoľvek množstve. Tento pretlak spôsobuje, že informácie prichádzajúce týmito kanálmi sú skratkovité, svoju výživnosť dobiehajú v intenzite, údernosti a kvantite. Ich množstvo a obsah

¹ Ako prvý použil tento termín Christian Adolph Klotz v diele *Genius seculi* (Duch storočia) z roku 1760. Termín sa neskôr stal známym vďaka filozofovi Johannovi Herderovi, ktorý v roku 1769 použil jeho nemeckú verziu Zeitgeist.

² Duša a duch sú dva pojmy, ktoré spolu úzko súvisia. Veľmi zjednodušene ich možno opísať takto: Duša predstavuje individuálne psychické determinanty človeka (vôľa, emócie, psychika) a duch predstavuje hlbšiu vrstvu (esenciu) bytosti, ktorá sa orientuje na vyššie hodnoty, rozpoznanie dobra a zla a zmysel. Duša sa odráža v subjektívnom prejave bytosti, v jej charaktere, identite a zameraní. Duch predstavuje objektívnejšie hodnoty, ako je schopnosť nadchnúť sa krásou, prejavmi dobra, lásky, spolupatričnosti, vzťahom k niečomu vyššiemu, čo nás presahuje.

sú vďaka dostupnosti internetu a sociálnych sietí neregulovateľné, ide o položky limitované len vyčerpaním vnímateľa. Nadmerná konzumácia digitálneho obsahu má na nás silný vplyv, rozptyľuje myseľ, znižuje koncentráciu, spôsobuje napätie, úzkosť a stres, zvyšuje pocit únavy, ochudobňuje vzťahy, potláča kreativitu a zahlihuje schopnosť hlbšieho vnímania. Túžba po rýchlom uspokojení nesie ako dôsledok pravý opak, stratu duševnej pohody, vyčerpanie, oslabenie mentálnych schopností, emocionálnu nespokojnosť a iné. V podstate je to podobné ako pri fyzickej obezite, ktorá je podporená častou konzumáciou rýchleho občerstvenia. Obézne telo má problém s pohybom, pretože sa stáva namáhavým, obézna duša má problém intenzívnejšie sa zapojiť do aktivity, pretože myseľ je zvyknutá na pasívny príval krátkych a intenzívnych obsahov, ktoré sa rýchlo menia a nijak zvlášť nevyžadujú reflexiu. Intenzívnejšie a hlbšie ponorenie do problematiky a zotrvanie v nej sa stáva problematickým, pretože vyžaduje oveľa väčšiu námahu.

Keď na problém nahliadame z perspektívy percepcie a recepcie výtvarného umenia alebo tiež prípadného kreovania výtvarných tém, nachádzame identický problém spojený s presýtením vizuálnymi obsahmi, anestéziou voči ďalším vizuálnym podnetom. V prípade sústredeného pozorovania vizuálneho obsahu je už dlho známa premena neurobiologických základov vnímania, tzv. tikavý modus vnímania (Kesner, 2000). Ide o nadobudnutú neschopnosť hlbokého a dlhšie trvajúceho sústredenia na jeden objekt. Sústredenie je inhibované permanentnou potrebou prechádzať pozornosťou z objektu na objekt. Dôsledkom je významné obmedzenie schopnosti hlbšieho a dlhšieho vnímania vecí a javov. Fixácia a udržanie pozornosti na jeden objekt, zvlášť na ten statický vystavený v múzeu, je javom, ktorý už nepatrí do bežnej výbavy súčasného návštevníka.

Otrávený duch v. hladná duša

Ak je fenoménom našej doby také intenzívne presýtenie duše/ducha, je ešte možné, aby boli súčasné deti hladné po poznaní? Dokáže im súčasný školský systém ponúknuť zaujímavý spôsob vyučovania? Ako dosiahnuť, aby deti v súčasnom prestimulovanom svete túžili po poznaní a rozvoji? Pohybujeme sa vo svete detí, ktoré od malička sprevádza digitálna zábava, veľké množstvo vizuálnych a dynamických stimulov vďaka rozprávkam a filmom, zaujímavé interaktívne rozmedzia vďaka videohram, výrazný vizuálny kolorit a dynamika súčasnej doby prehovárajúcej prostred-

níctvom reklám. Vyrastanie v takomto prestimulovanom prostredí predstavuje riziko, že školský systém nedokáže tejto rozmanitosti konkurovať. Svet, ktorý súčasné deti obklopuje, a možnosti, ktoré sa im vďaka pokroku dostávajú, vystavujú pedagógov novej výzve. Na akých princípoch postaviť edukáciu výtvarným umením v čase, keď sú umelecké diela dostupné na internete a umelá inteligencia dokáže vygenerovať doslova akýkoľvek obraz, ktorý jej zadáme? Akým spôsobom môže súčasný výtvarný pedagóg motivovať žiakov k tvorbe, skúmaniu a experimentovaniu?

Riziko vyplývajúce z toho, že deti a mladí ľudia prestanú pociťovať potrebu robiť veci osobne a ručne, je veľké. Ocítame sa pred novou výzvou, ako vychovávať lačné duše – deti a mladých ľudí, ktorí napriek dostupnej pasívnej zábave budú túžiť aktívne poznávať, objavovať, pátrať, experimentovať, tvoriť, ale aj rozvíjať samých seba. Táto výzva vyžaduje nájsť nové motivačné prostriedky a nové cesty pre edukáciu a tiež zaradiť nové zručnosti a kompetencie, ktoré budú podporovať rozvoj detí a rešpektovať ich individualitu a osobnú cestu. Nie preto, že by všeobecné poznanie a objektívne pravdy neboli postačujúce, ale k ich sprostredkovaniu v mnohých smeroch už nie je nevyhnutný učiteľ. Deti a mladí ľudia si dôležité informácie jednoducho vedia vyhľadať samostatne. Stále naliehavejšou otázkou edukácie je, akými prostriedkami ich vtiahnuť do deja, ako ich nadchnúť, zaujať a pomôcť im vstúpiť na cestu k samému sebe a porozumieť vlastným motívom a vlastnému videniu sveta. Predmetom takejto edukácie musí byť niečo naozaj zaujímavé, niečo, čo sa týka srdca, zaujme myseľ a prináša uspokojenie a radosť. Niečo, čo zasiahne dušu a kultivuje ducha. Sme konfrontovaní s potrebou nanovo reštartovať záujem detí o duševný život, zobudiť uspatého a potlačeného ducha, ktorý je oslabený, presýtený a doslova otrávený množstvom pasívnych a nereflektovaných podnetov, a premeniť ho na lačnú dušu.

Úloha a poslanie múzea výtvarného umenia v súčasnosti

Galérie a múzeá výtvarného umenia od svojho vzniku vždy v spoločnosti pôsobili ako svedectvá kultúry, poznania doby, umeleckého majstrovstva, hĺbky ľudského ducha. A hoci je výstava ako súbor vizuálnych umeleckých artefaktov nezvratným záznamom kultúrnych, umeleckých a dobových procesov, sprostredkúva svojím recipientom oveľa širší rámec poznatkov a skúseností. Frank Johnson (2025) hovorí o múzeu výtvarného umenia ako o „komplexnom, dynamickom subjekte, ktorý pôsobí ako strážca globálneho

dedičstva, centrum vzdelávania a zdroj inšpirácie [...] sú to živé, obytné priestory navrhnuté tak, aby nás spojili s našim spoločným ľudským príbehom, podnecujúce zvedavosť, náročné perspektívy a ponúkajúce chvíle hlbokkej krásy. Ide o objavovanie toho, čo rezonuje s nami³. V 21. storočí je na múzeá kladený nový nárok – tieto zmienky riešia viaceré organizácie i teoretici Ladislav Kesner (2000), Alexandra Brabcová (2003) či Petra Šobáňová (2012, 2014). A. Brabcová uvádza stanoviská viacerých organizácií, ktoré nastoľujú tému *Múzeum a zmena* – múzeum sa má stať priestorom, ktorý sa pokúša hrať rolu v riešení problémov a ktorý sa priamo dotýka života ľudí. Múzeá otvárajú svoje brány, významne narastá ich edukačná a komunikačná funkcia, funkcia podpory miestnych spoločenstiev, funkcia podpory percepcie návštevníkov a posilňujú sa aj tradičnejšie funkcie. V tomto kontexte nadobúda význam funkcia saturovania duchovných potrieb návštevníkov. A hoci duchovné potreby nepatria medzi priority, ktoré by tvorcovia múzejných expozícií určili za hlavné,³ povedomie o nich narastá. Nejde len o klasickú kontemplatívnu úlohu, ktorú múzeá výtvarného umenia vždy mali, novou výzvou sa stáva obrat (a prebudenie) k vnútornému potenciálu vlastného ducha. F. Johnson (2025) upozorňuje práve na transformačnú silu múzeí, ktoré:

- menia perspektívy,
- stimulujú myslenie, podporujú kritické myslenie a rozvoj empatie,
- hlbšie spájajú so spoločným príbehom ľudstva,
- prinášajú nové emócie, vzbudzujú pocity úžasu,
- stimulujú kreativitu a inovácie,
- utvárajú priestor na reflexiu a všímavosť,
- podporujú odpojenie sa od technológií,
- vytvárajú priestor byť plne prítomný, priestor na kontemplatívnu alebo meditatívnu prax, čím upokojujú dušu.

³ P. Šobáňová (2014), ktorá uvádza výsledky výskumu analýzy koncepcie, zamerania a efektov českých múzejných expozícií v rokoch 2009 až 2013, interpretuje štyri skupiny potrieb, ktoré múzejné expozície môžu naplňať: duchovné, emocionálne, intelektuálne, sociálne a relaxačné. Z výsledkov výskumu pritom vychádza, že duchovné dimenzie expozícií sú v českom regióne reflektované len veľmi málo.

Poznaj sám seba a poznáš svet

Naše storočie je kolískou mnohých zmien, obrátov a nových paradigiem. Jednou z nich je i návrat filozoficko-kontemplatívnej tradície ducha. Do popredia sa dostáva požiadavka akceptovať subjektívne poznávanie sveta ako legitímnu formu poznania vôbec. Kamila Němečková (2015) rozlišuje dva spôsoby poznávania sveta:⁴ „Prvý modus poznania je naše bežné, každodenné vnímanie prepojené s racionálnym úsudkom. Druhý modus vnímania sa prejavuje v spiritualite a jej rozličných podobách, stupňoch a prejavoch (mystika, psycho-spirituálna kríza) [...] v intuícii, v poézii a v umení, v hudbe, v snoch a v lucídnom snení, v imaginácii, v láske a zamilovanosti...“ Spomínaný druhý modus poznania, najmä jeho duchovná stránka, bol, ako uvádza autorka, z našej kultúry vytesnený. Okrem akceptovania faktu, že subjektívne (sebaskúsenostné) poznávanie sveta je rovnako hodnotné ako objektívne, má subjektívne poznávanie sveta presah do mnohých kvalít, ktoré kultivujú dušu a ducha. Oblasť spirituality (duchovna) je často zamieňaná s religiozitou, ktorá predstavuje vieru v rámci konkrétného náboženstva a náboženské postoje, avšak spiritualita je fenomén nezávislý na náboženstve, ide o proces kultivácie duše, proces „zľudšťovania“, ktorý predstavuje naše vlastné najvnútornejšie potenciály. Porozumieť tomu, kto som, kam smerujem, čo je mojím účelom, prečo som tu na svete, patrí medzi podstatné – existenciálne otázky človeka. Odpoveďou na ne človek získava svoje životné smerovanie, naplnenie, sebarealizáciu a zmysel života.

Súčasný koncept nenáboženskej spirituality zahŕňa oblasti ako: *vzťah k samému sebe* (sebarozvoj, sebareflexia, autenticita, spontaneita), *vzťah k ostatným ľuďom* (rešpekt, úcta, empatia, súcit), *vzťah k prírode*, *vzťah k životu* (vnímanie hlbších aspektov života, vďačnosť za život, radosť zo života, tvorivý inštinkt), *vzťah k celku* (prepojenie), *vzťah k niečomu čo nás presahuje, transcendencia*.

Kultivácia ducha a nachádzanie zmyslu

Duchovná kultivácia, ktorá napomáha vstúpiť do seba, nájsť a porozumieť účelu a zmyslu vlastnej existencie, by určite nemala stáť mimo nášho edukačného systému. Návrat k spiritualite je novou metaparadigmou (Němečková, 2015), ktorú vyžaduje súčasný zložitý

⁴ Porov. James, 1930; Grof 1992, 2007; Fresca 2010; Masters & Houstonová 2004; Underhill, 2008; Skolimowski, 2001.

stav sveta a spoločnosti, ktorá potrebuje znovuobjavenie hodnôt a zmyslu. Spiritualita sa zaoberá procesmi, ako oslobodiť myseľ od strachov a permanentného premýšľania s cieľom dosiahnuť vnútorný pokoj, prijať svet taký, aký je, a žiť v súlade, v harmónii. Tieto stavy človek dosahuje tak, že sa od veľkého množstva vonkajších podnetov obracia do vnútra svojej bytosti, spája sa s jej podstatou a potenciálne dosahuje stavy seba prekročenia a prepojenia s ostatnými živými bytosťami, svetom či vyšším princípom. Paradoxom súčasnej doby je, že nám, a najmä mladým ľuďom, ponúka toľko možností a podnetov, pre ktoré je veľmi náročné uchovať si vnútorný pokoj a necítiť sa pod nátlakom. Vplyvom obrovského množstva nepretržitých vonkajších podnetov, ktoré nie je možné vnútorne spracovať a prežiť, dochádza k rozptýleniu, odpojeniu sa od svojho vnútra a disharmónii. Prvky stíšenia, spomalenia, ticha, samoty a kontemplácie prinášajú opätovné spojenie so sebou samým a prinavrátenie vnútorného pokoja.

Lekár a psychoterapeut Viktor Frankl, autor logoterapie,⁵ považoval existenciálnu frustráciu – pocit nezmyselnosti vlastnej existencie a prázdnoty – za základnú príčinu takmer všetkých psychických problémov. Podľa Franklovej teórie rozvoj spirituality môže prispievať k bytostnému uspokojeniu z nájdenia zmyslu a účelu vlastného života. V takejto perspektíve by práve rozvoj spirituality a spirituálnej gramotnosti mohol prispievať k pozitívnemu vzťahu k samému sebe a stať sa významným preventívnym činiteľom v snahe predchádzať psychickým a sociálnym zlyhaniam našej doby. Zvlášť pre mladú generáciu, ktorá musí čeliť čoraz zložitejšiemu svetu a väčšiemu tlaku, je perspektíva nástroja, ktorý vyladzuje vzťah k samému sebe a zintenzívňuje pocit sebahodnoty, bytostného naplnenia a duševnej pohody, veľmi zásadnou.

Galéria/múzeum výtvarného umenia ako laboratórium, ktoré kultivuje ducha

Galerijná edukácia, ktorá predstavuje neformálny spôsob vzdelávania, je v mnohom otvorený priestor. Galéria poskytuje návštevníkovi úžasný priestor na vlastnú kultiváciu, ktorý má predovšetkým dva aspekty:

⁵ Logoterapia je druh psychoterapie, ktorej cieľom je vyvolať vôľu k zmyslu a tým vyriešiť existenciálnu frustráciu, ktorá je najčastejším dôvodom dnešných psychických problémov. Pochopenie zmyslu života dáva životu účel a prebúdza vôľu a chuť žiť. Stratú zmyslu života považuje za neurózu našej doby.

● Výstava ako médium

Návšteva a pobyt v expozícii môže byť zdrojom veľkého množstva intenzívnych zážitkov:

- jedinečnosť vnímania výstavného priestoru, architektúry výstavy, vystavených artefaktov – efekt celého konceptu výstavy;
- umelecké a spirituálne skúsenosti – zážitok úžasu, krásy, prekvapenia, vzrušenia a pod.;
- priestor hlbokého uvedomenia si dôležitých tém;
- zastavenie, tichý priestor na bytie, upokojenie, kontemplácia;
- spojenie so samým sebou, so svojimi myšlienkami, pocitmi;
- navnímanie duchovného posolstva;
- zážitok stotožnenia s vnímanými obsahmi;
- zážitok prepojenia cez podobné vnímanie a prežívanie vystaveného (s autorom, komunitou);
- zvýšenie citlivosti a vnímavosti, prehĺbenie vnímavosti voči celému svetu;
- otvorenie obzorov, inšpirácia, kreativita.

● Potenciál edukačnej práce v galérii

Uchopenie konceptu výstavy v edukačnej práci alebo prednáške spojenej s diskusiou môže ešte viac rozšíriť obzory návštevníka, prehĺbiť jeho vnímanie, prežívanie, stotožnenie sa s obsahom. Má vplyv aj na celkový zážitok z navštívenej výstavy a inštitúcie. Prostredie galérie sa veľmi líši od školského prostredia a spôsob edukačnej práce v galérii je založený na priateľskom prístupe a slobode, čo prináša viaceré benefity:

- INŠPIRÁCIA k vlastnej práci – výstava ako stimulácia a inšpirácia prostredníctvom diel vystavovaných umelcov;
- EXPERIMENT – voľné experimentovanie, hra, objavovanie nových médií a techník, multisenzorický zážitok;
- PRIATEĽSKÉ PROSTREDIE – uvoľnená atmosféra a prijatie, bez tlaku na výkon;
- BEZPEČNÝ PRIESTOR NA SEBAVYJADRENIE – vyjadrenie vlastného príbehu, vlastných motívov, myšlienok, pocitov bez kontroly a strachu zo známky či neprijatia;
- OSLOBODENIE OD OČAKÁVANÍ – nehodnotenie, ktoré stimuluje slobodu a radosť z tvorby, návrat do čias radosti z hry a tvorby, zbavenie sa strachu, tlaku, kontroly, porovnávaní;
- MYSLENIE A REFLEXIA – diskusia ako priestor na podporu kritického myslenia a dialógu, reflexiu a sebareflexiu.

Myslíme si, že nie sú nevyhnutné veľké závery. Priestor výstavy v múzeu výtvarného umenia, spolu s možnosťou hlbšie sa ponoriť do problematiky výstavy, či už v teoretickom rámci komentovanej prehliadky, prednášky, diskusie, besedy alebo v praktickom rámci kreatívneho workshopu, ponúka možnosť stíšenia, spomalenia a zvnútorňovania v takej miere, ako to dokáže len málokto aktivita v našom živote. Upevňovanie hodnôt, nachádzanie zmyslu a odpovedí na dôležité existenciálne otázky sa k nám môže dostávať aj zvonka, ale pokiaľ tieto oblasti neprejdú procesom pochopenia, precítenia, prežívania a reflexie, nestanú sa skutočnými zvnútorňovacími hodnotami, budú len ďalšou vlnou v oceáne myšlienok, ktoré sa každý deň pokúšajú o našu pozornosť. Prídu a znova odídu. To, čo zostáva zásadne, je prebudenie ducha, obnovenie jeho sily a túžby poznávať, zakúšať a transformovať sa. Treba viesť mladých ľudí do centra diania, do činnosti, do procesu a objavovania a obnoviť ich hlad po hlbokých hodnotách, sebapoznávaní, sebarozvoji a transcencii. Múzeum výtvarného umenia je priestorom, ktorý má nielen veľký potenciál nasýtiť ducha, ale tiež pôsobiť ako prevencia psychosociálnych zlyhaní, ktoré sú úzko spojené so životom ľudí v dnešnej digitálnej spoločnosti.

- Bibliografia
BRABCOVÁ, Alexandra (ed.). 2008. *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Praha: JUKO. ISBN 80-86213-28-5.
JOHNSON, Frank. 2025. *Museum Museum Museum: Unpacking the Transformative Power of Modern Cultural Institutions*. 2025. Dostupné na: <https://www.wonderfulmuseums.com/museum/museum-museum-museum/> [Cit. 2. 2. 2026].
FRANKL, Viktor E. 2016. *Utrpení z nezmýslivosti života*. Praha: Portál. ISBN 9788026210382.
KECHLIBAR, M. 2025. *Doba duševnej obezity*. Záznam z konferencie 5. 7. 2025. Dostupné na: <https://kechlibar.net/2025/07/05/doba-duševni-obezity/> [Cit. 2. 2. 2026].
KESNER, Ladislav. 2000. *Múzeum umění v digitální době*. Praha: Argo. ISBN 8072032526.
NĚMEČKOVÁ, Kamila. 2015. *Non-Religious Spirituality in the Postmodern Era. Spirituality and the New Paradigm*. Diplomová práca. Praha: 2015. Dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/82586?show=full> [Cit. 2. 2. 2026].
ŠOBÁŇOVÁ, Petra. 2012. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. ISBN 9788024430348.

Mgr. Michaela Košútová Guillaume, PhD.

Počas svojho pedagogického pôsobenia na Katedre pedagogiky výtvarného umenia (od roku 2000) paralelne pracovala v Galérii Jána Koniarka ako lektorka pre sprostredkovanie výtvarného umenia (2000 – 2002 a 2007 – 2008). Prostredníctvom galerijnej edukácie skúmala tiež súvislosti s rozvojom environmentálneho povedomia. V tejto oblasti má autorka viacero výstupov (domáce i zahraničné konferencie), odborných štúdií a článkov. V rámci pedagogiky výtvarného umenia a arteterapie publikovala učebné texty pre študentov pedagogických fakúlt (*Art vo vzdelávaní; Umenie v primárnom vzdelávaní*), ďalej odborné a vedecké články. Aktuálne pracuje s hlbším kontextom kultúrnych zmien – teóriou obrátov (sociálny obrat, kultúrny obrat a obrat k obrazom) a problematikou súčasnej vizuálnej kultúry, ako aj možnosťami jej implementácie do umeleckého vzdelávania. Z posledných aktivít možno spomenúť autorstvo a kurátorstvo projektu *Spoločensky živí* (monografia), ktorý transkultúrnou optikou pertraktuje relativizáciu kultúrnej

identity, postkomunistický syndróm spoločenského a politického ochromenia a s ním spojený občiansky aktivizmus. Aktuálne tiež participuje na širšie postavenom sociologickom výskume v oblasti lásky, utvárania partnerských vzťahov a spirituálnej gramotnosti v zmysle ich kultúrnej podmienosti a potenciálneho vplyvu súčasnej vizuálnej kultúry. Od roku 2000 pôsobí na Katedre pedagogiky výtvarného umenia Pedagogickej fakulty TU v Trnave. Vyučuje predmety teória galérií a múzeí, animácia výtvarného umenia, múzejná a galerijná animácia, pedagogika výtvarného umenia, arteterapia a artefilitika.

michaela.guillaume@truni.sk
Katedra pedagogiky výtvarného umenia, PaF, Trnavská univerzita
www.pdf.truni.sk/katedry/kpvu

Foto: archív autorky

Galéria ako živá učebnica umenia pre 21. storočie

Renáta Pondelíková

ABSTRAKT

Príspevok sa venuje otázke, ako transformovať návštevu galérie na plnohodnotný vzdelávací zážitok rozvíjajúci kľúčové spôsobilosti žiakov pre 21. storočie. Vychádza z tézy, že autentický kontakt s originálnym umeleckým dielom predstavuje nenahraditeľnú skúsenosť, ktorá podporuje vizuálnu gramotnosť, kritické myslenie, komunikačné a sociálne spôsobilosti, ako aj emocionálnu inteligenciu. Galéria je predstavená ako *živá učebnica*, ktorá dokáže prepájať percepciu, interpretáciu a tvorivú re-kreáciu umenia s cieľmi štátneho vzdelávacieho programu. Teoretické východiská príspevku sú ukotvené v konštruktivistickom prístupe, zážitkovom učení, gamifikácii a koncepte *Game-based Learning*, pričom reflektujú aj myšlienky J. Huizinga o význame hry ako základného kultúrneho princípu. Aplikačná časť predstavuje edukačnú výstavu *Ako na umenie...* realizovanú Stredoslovenskou galériou, ktorá

pracuje s participatívnymi stratégiami a princípmi *escape room* ako inovatívnym nástrojom sprostredkovania súčasného umenia. *Escape room* je interpretovaná ako didaktický model, ktorý prepája problémové, kooperatívne a zážitkové učenie sa so silnou vnútornou motiváciou účastníkov. Cieľom príspevku je poukázať na možnosti systematického prepojenia galerijnej pedagogiky so školským kurikulumom a predstaviť konkrétny model, ktorý dokáže premeniť galériu z priestoru pasívnej recepcie na dynamické vzdelávacie prostredie. Príspevok argumentuje, že inovatívne formáty, ako je *escape room* v galérii, nepredstavujú nivelizáciu umenia, ale jeho didaktickú aktualizáciu v kontexte potrieb súčasnej generácie.

KĽÚČOVÉ SLOVÁ

galerijná pedagogika, *escape room*, edukačná výstava, gamifikácia, vizuálna gramotnosť, kritické myslenie, zážitkové učenie

Úvod

V dobe, keď sme neustále obklopení digitálnymi obrazovkami a virtuálnymi zážitkami, by sa mohlo zdať, že fyzická návšteva galérie stráca na význame. Opak je však pravdou. Práve autentický kontakt s umeleckým dielom prináša deťom jedinečné príležitosti, ktoré žiadna digitálna reprodukcia nemôže plnohodnotne nahradiť.

Keď stojíme pred otázkou, ako priblížiť súčasné umenie deťom a mladým ľuďom, často sa vydávame dvoma cestami. Buď zvolíme príliš akademickú cestu, plnú umelecko-historických faktov, dátumov a pojmov, ktoré deti odradia od umenia, alebo cestu príliš zjednodušujúcu, kde sa umenie redukuje na zábavu bez obsahu. Existuje však aj tretia cesta, ktorá spája odbornosť s prístupnosťou, vzdelávanie so zážitkom, teóriu s praxou.

Prečo máme chodiť do galérie v dobe, keď je skoro každé umelecké dielo dostupné na internete v HD kvalite? Odpoveď spočíva v tom, čo digitálna reprodukcia nikdy nemôže nahradiť, a tým je autentické stretnutie s dielom. Keď deti stoja pred originálnym obrazom, sochou či inštaláciou, vstupujú do priestoru priameho, nefiltrovaného stretnutia s dielom. Vnímajú textúru, rozmer, farebné nuansy, cítia atmosféru priestoru. Učia sa nielen vidieť, ale skutočne pozorovať, všímať si detaily, klásť si otázky: „Prečo umelec použil práve túto farbu? Čo možno chcel vyjadriť? Aký príbeh sa skrýva za týmto dielom?“ V digitálnom veku, v ktorom deti denne čelia stovkám vizuálnych podnetov, reklám, manipulatívnych fotografií a videí, galérie ponúkajú priestor na rozvíjanie vizuálnej gramotnosti. V galérii sa deti učia čítať obraz podobne, ako sa v škole učia čítať text. Rozpoznávajú symboly, interpretujú kompozíciu, dekodujú vizuálne posolstvá. Vytvárajú si obranný mechanizmus proti manipulácii.

Edukačné programy v galériách sú navrhnuté tak, aby deti nevystupovali iba ako pasívni diváci, ale ako aktívni účastníci dialógu s umením. Prostredníctvom workshopov, interaktívnych sprievodcov či tematických hier sa učia kriticky myslieť, formulovať vlastné názory a obhajovať ich. Ak hovoríme o rozvoji kritického myslenia, pred umeleckým dielom nemôžu deti jednoducho vyhľadať správnu odpoveď na internete – musia si položiť otázky, hľadať súvislosti, porovnávať, odôvodňovať svoje závery: „Čo vidím? Prečo si to myslím? Aké dôkazy z diela podporujú môj názor?“

Návšteva galérie má aj silný sociálny rozmer. V bezpečnom prostredí galerijného edukačného programu môžu deti experimentovať s vlastným vyjadrovaním, či už slovným alebo výtvarným.

Pri skupinovej diskusii o diele sa delia o svoje dojmy s rovesníkmi, učia sa komunikačným spôsobilostiam – formulovať myšlienky jasne a zrozumiteľne, používať presný jazyk, argumentovať a zároveň aktívne počúvať druhých. Učia sa rešpektovať odlišné uhly pohľadu na to isté dielo, porozumieť tomu, že na tú istú otázku môže existovať viac platných odpovedí, že rozdielne perspektívy obohacujú pochopenie problému. Umenie často zobrazuje ľudské emócie, konflikty, radosti, straty. Pri rozhovore o diele sa deti učia pomenovať pocity, vcítiť sa do pozície druhého, porozumieť motiváciám a perspektívam iných ľudí naprieč kultúrami a históriou. Táto schopnosť empatie je základom zdravých vzťahov, úspešného vedenia tímov i zodpovedného občianstva. Nemenej dôležitý je aj kultúrny a hodnotový rozmer. Deti sa učia, že umenie je súčasťou nášho kultúrneho dedičstva, že má hodnotu a zaslúži si našu pozornosť a starostlivosť. Galérie im otvárajú okno do minulosti, súčasnosti i budúcnosti a ukazujú rôznorodosť umeleckých prejavov naprieč kultúrami a epochami. Pravidelné návštevy galérií môžu v deťoch prebudiť celoživotný vzťah k umeniu a kultúre. To, čo sa naučia v galérii dnes, im môže zostať po celý život – nejde pritom len o konkrétne poznatky, ale aj o schopnosť vnímať krásu, rozumieť symbolom a tešiť sa z kultúrnych zážitkov.

Ako dokážeme deti zaujať?

Predstavte si triedu trinásťročných žiakov – polovica sa pri pohľade na klasickú maľbu nudí, druhá polovica tajne scrolluje na TikToku s tutoriálmi graffiti alebo digitálnymi filtrami. V tomto veku, keď sa formuje ich identita, emócie sa búria a svet sa zdá naraz príliš veľký aj príliš malý, môže byť stretnutie s výtvarným umením buď záchranným lanom, alebo presne tým, čo ich v tvorbe navždy odradí. Predstavte si trinásťročného chlapca, ktorý sa pred obrazom v galérii zastaví, zamračí a povie: „Tomu vôbec nerozumiem, prečo je to umenie?“ Alebo si vybavte dvanásťročné dievča, ktoré sa doma skrýva za tabletom, kreslí nespočetné postavy v štýle anime, no v škole odmieta otvoriť farby, lebo „to nevyzerá ako na TikToku“. Toto je realita mnohých žiakov vo veku 11 až 15 rokov – veku, keď sa v nich mieša búrka hľadania identity, kritického pohľadu na svet a túžby po niečom, čo ich naozaj chytí za srdce. Práve v tomto období sa výtvarné umenie môže stať kľúčom k ich vnútornému svetu, nástrojom na sebaujedenie, mostom k empatii aj zrkadlom, v ktoromvidia svoje emócie, strachy i sny. Ako ich presvedčiť, že umenie nie je „staré“ a nudné, ale ponúka živý dialóg, v ktorom

môžu kričať, snívať, rebelovať? Ako im pomôcť nielen pozerieť, ale skutočne vidieť, chápať a vytvárať vlastné príbehy cez farby, tvary a symboly? V ére, v ktorej sa vizuálne podnety valia zo všetkých strán – od Instagramu cez *street art* až po AI-generované obrázky, – nemôžeme očakávať, že klasická prehliadka galérie postačí. Potrebujeme stratégie, ktoré rezonujú so svetom mladých. Prvá a najčastejšia chyba, ktorej sa dopúšťame, je, že začíname tam, kde chceme my ako dospelí. Namiesto úvodnej prednášky o konceptuálnom umení by sme sa mali opýtať: „Kto z vás má rád dobrodružstvá? Kto rád rieši záhady?“ Každé umelecké dielo je záhada čakajúca na rozlúštenie. Každý obraz má príbeh. Desaťročné dieťa nedokáže stáť tridsať minút na jednom mieste a počúvať monológ. Dajme deťom konkrétne úlohy: „Nájdite v tejto sále tri diela, kde je zviera. Ktorý obraz vás najviac vystraší?“ Pohyb nie je nepriateľ učenia, je jeho prirodzený sprievodca. Namiesto konštatovania „toto je autoportrét“ sa opýtajme: „Ako sa cíti tento človek na obraze? Prečo si to myslíte?“ Namiesto „umelec použil modrú farbu na vyjadrenie smútku“ sa opýtajme: „Aké pocity vo vás vyvoláva táto farba?“ Deti potrebujú zistiť, že ich názor má hodnotu, že neexistuje len jedna správna odpoveď. „Ukážte mi rukami, aký veľký je tento obraz. Postavte sa do takej pózy, akú má táto socha. Ako by ste sa tvárili, keby ste sa cítili ako táto postava?“ Keď deti zapoja telo, zapoja aj mozog. Platí kľúčová zásada: radšej päť diel, ktorým deti naozaj porozumejú a ktoré si zapamätajú, než dvadsať diel, ktoré prejdú ako v hmle. Kvalitný päťdesiatminútový program s tromi zastaveniami je lepší, než dvojhodinová exkurzia so štrnástimi. Ak chceme, aby návštevy galérií neboli len príjemným výletom, ale plnohodnotnou súčasťou vzdelávacieho procesu, musíme ich prepojiť so štátnym vzdelávacím programom. Galéria nie je len priestor na prezentáciu umenia, ale plnohodnotné vzdelávacie prostredie s vlastnou didaktikou. Štátny vzdelávací program definuje kľúčové spôsobilosti, ktoré by si mali žiaci osvojiť. Edukačné výstavy prispievajú k rozvoju všetkých týchto spôsobilostí. V galérii deti nenájdu hotové odpovede. Deti sa učia klásť otázky, hľadať informácie a prepájať poznatky, čo je spôsobilosť k celoživotnému vzdelávaniu sa. Skupinová diskusia o umeleckom diele vyžaduje aktívne počúvanie, rešpektovanie iných názorov, schopnosť argumentovať – to sú sociálne a personálne spôsobilosti. Konceptuálne umenie je samo osebe problémová úloha – čo si vyžaduje spôsobilosť riešiť problémy. Prepojenia so vzdelávacími oblasťami sú očividné aj mimo výtvarnej výchovy. Pri jazyku a komunikácii

rozvíjame opisné a argumentačné zručnosti, prácu s metaforou a symbolom. Pri dejepise pracujeme s historickým kontextom, pri matematike hľadáme geometrické tvary v dielach, proporcie, rozvíjame priestorovú predstavivosť. Pre edukačné výstavy sú vhodné didaktické metódy, ako napríklad metóda riadeného objavovania, kde pedagóg nehovorí „toto znamená...“, ale pýta sa: „Čo si myslíte, že to znamená?“ Celé konceptuálne umenie je problémová situácia, pri ktorej môžeme použiť problémové metódy: „Je prázdna fľaša obalená páskou umenie?“ Kooperatívne učenie uplatňujeme pri skupinových úlohách v galérii. Zážitkové učenie sa uplatňuje pri priamom kontakte s dielom.

Inšpirácia z praxe: edukačné výstavy z cyklu *Ako na umenie...*

Edukačné výstavy z cyklu *Ako na umenie...* realizované galerijnými pedagogičkami Stredoslovenskej galérie v Banskej Bystrici (ďalej SSG) pracujú s otázkami: Ako sa k umeniu priblížiť, naučiť sa ho vnímať, preniknúť k jeho podstate a pochopiť ho? Aké je vlastne poslanie umenia? Podľa čoho ho hodnotíme? Toto nie sú len rečnícke otázky. Program sa odvážne stavia k základnej didaktickej výzve súčasnej galerijnej pedagogiky, t. j. ako pracovať s publikom, ktoré často stojí pred súčasným umením s pocitom frustrácie a nepochopenia. Program využíva participatívne umenie, kde sa návštevník z roly diváka mení na účastníka a priameho spoluprotvorcu. To znamená prechod od tradičného transmisívneho modelu vzdelávania, kde galerijný pedagóg alebo lektor „odovzdáva vedomosti“, ku konštruktivistickému prístupu, kde návštevník aktívne buduje vlastné porozumenie. Stojíme pred paradoxom. Na jednej strane vieme, že edukačné výstavy v galériách rozvíjajú kritické myslenie, vizuálnu gramotnosť, emocionálnu inteligenciu – všetky kompetencie, ktoré sú potrebné pre 21. storočie. Na druhej strane čelíme realite – pre mnoho mladých ľudí je galéria stále priestorom, kam idú z povinnosti, nie zo záujmu. Konceptuálne umenie im pripadá ako záhada bez riešenia, ako hra bez pravidiel.

Pri príprave edukačných výstav z cyklu *Ako na umenie...* sme si položili otázky: „Čo keby sme to obrátili? Čo keby sme z tejto záhady urobili skutočnú hru? Čo keby sme z galérie urobili miesto, kde sa záhady riešia, kde sa pátranie odmeňuje, kde neistota nie je frustrujúcou prekážkou, ale vzrušujúcou výzvou?

Prečo escape room?

Escape room je fenomén posledných rokov. Nie je to len zábava, je to aj vzdelávacia forma, ktorá spĺňa všetky kritériá kvalitného učenia. Uvádzame paralely:

- problémové učenie – celá hra je jeden veľký problém, ktorý sa rozpadá na menšie problémy. Presne tak, ako by sme chceli, aby deti pristupovali k umeniu;
- kooperatívne učenie – na vyriešenie úloh v *escape room* je potrebný tím a spolupráca;
- učenie objavovaním – nik nevysvetľuje, ako záhady vyriešiť. Ide o experimentovanie, prácu s chybou, hľadanie súvislostí. Presne tak, ako by malo fungovať stretnutie s umením;
- vnútorná motivácia – časový limit a napätie vytvárajú angažovanosť, ktorú v klasickej prehliadke galérie dosiahneme len ťažko;
- *flow* – únikové hry sú navrhnuté tak, aby účastníka dostali do stavu *flow* (plného ponorenia), v ktorom účastník stráca zmysel pre čas. Presne toto chceme dosiahnuť aj pri stretnutí s umením.

Z didaktického hľadiska ide o:

- gamifikáciu učenia – nie je to umelo prilepená hra na vzdelávací obsah. Obsah je hra. Účastníci sa učia hraním, nie hraním a potom učením;
- dočasnú podporu (*scaffolding*) – hádanky a úlohy sú usporiadané od jednoduchších k zložitejším. Prvá hádanka môže byť mechanická (napr. niečo spočítať), štvrtá (napr. interpretovať text) vyžaduje hlbšie porozumenie;
- okamžitú spätnú väzbu – účastníci okamžite vedia, či majú pravdu. Ak je kód správny, skrinka sa otvorí. Ak nie, musia premýšľať znova. Toto je niečo, čo v tradičnej galerijnej pedagogike často chýba, účastníci nemajú spätnú väzbu, či dielu porozumeli;
- vzájomné učenie sa – žiaci musia spolupracovať. Jeden môže byť dobrý v matematike (počítanie tvarov), druhý v interpretácii textu, tretí v priestorovom myslení. Učia sa od seba navzájom;
- stelesnené učenie sa – dotýkajú sa objektov, hýbu sa po priestore, používajú UV lampu, vytvárajú vlastné dielo. Celé telo je zapojené do učenia;

- prácu s chybou – nie každá hypotéza bude správna. Žiaci budú chybovať. Ale chyba nie je trestom, je prirodzenou súčasťou procesu učenia sa. Učia sa iteratívnemu mysleniu;
- prenositeľnosť spôsobilostí – finálna úloha vyžaduje, aby žiaci aplikovali naučené princípy v novej situácii.

Riešením úloh v *escape room* si účastníci osvojujú kľúčové spôsobilosti a gramotnosti definované v štátnom vzdelávacom programe:

- spôsobilosť riešiť problémy – celá hra je jedna veľká problémová situácia s viacerými subproblémami;
- komunikačná spôsobilosť – žiaci musia komunikovať v tíme, vysvetliť si svoje hypotézy, presvedčiť ostatných;
- sociálna spôsobilosť – žiaci si musia rozdeliť úlohy, rešpektovať názory druhých, zvládať frustráciu, keď niečo nejde;
- spôsobilosť učiť sa učiť – rozvíjajú si metakogníciu, musia monitorovať vlastné pochopenie, uvedomiť si, čo nevedia, musia aktívne hľadať informácie;
- spôsobilosť využívať informačné technológie – ak použijeme tablet, QR kódy, digitálne nástroje;
- kultúrna gramotnosť – učia sa o vyjadrovaných prostriedkoch umenia, o konkrétnych umelcoch, o súčasnom slovenskom umení a pod.

Záver

Na záver pár myšlienok:

„Toto nie je seriózne vzdelávanie, to je len zábava.“

Zvolený prístup vychádza z najmodernejších pedagogických teórií – stratégie *Game-based Learning*, gamifikácie, zážitkového učenia, konštruktivismu. Výskum jasne ukazuje, že ľudia sa najlepšie učia, keď sú angažovaní, motivovaní, keď riešia skutočné problémy. *Escape room* poskytuje všetky tieto prvky. Zábava a učenie sa nevylučujú – naopak, zábava môže byť katalyzátorom hlbokého učenia.

„Nebudú účastníci vnímať diela len ako hádanky, nie ako umenie?“

Práve naopak. Keď musíme skutočne pozorne pozorovať dielo, počítať prvky, hľadať skryté detaily, dotýkať sa (repliky) objektov, premýšľať o ich význame – venujeme dielam oveľa viac pozornosti než pri klasickej prehliadke. Reflexia po hre zabezpečuje, že sa vrátíme k umeniu samotnému, k jeho významu, k umelcovej filozofii.

„Je to drahé na realizáciu.“

Prvotná investícia je drahá – musíme vytvoriť repliky, pomôcky, zabezpečiť technológiu. Hra však potom môže bežať roky s minimálnymi nákladmi. Zároveň môže byť samofinancujúca cez vstupné. Možno je aj žiadať o granty na inovátné vzdelávacie projekty.

„Čo ak účastníci poškodia diela?“

Práve preto pri interaktívnych prvkoch pracujeme s replikami. Originály sú za sklom alebo mimo dosahu. Replík sa však môžeme dotýkať a manipulovať s nimi. To je súčasť haptického zážitku, ktorý je v digitálnom veku veľmi dôležitý.

„Toto osloví len mladých ľudí, čo ostatní?“

Zo skúsenosti vieme, že *escape room* hrajú všetky vekové kategórie. Môžeme mať rodinné verzie, verzie pre seniorov, firemné teambuildingy v galérii. Formát je univerzálny, len hádanky a príbeh prispôbujeme cieľovej skupine.

Holandský historik Johan Huizinga vo svojej knihe *Jeseň stredoveku: Homo ludens* (1990) uviedol tézu: Hra nie je niečo, čo robíme popri živote. Hra je spôsob, ako rozumieme svetu, ako sa učíme, ako tvoríme kultúru. Keď sprostredkujeme umenie prostredníctvom *escape room*, neznižujeme umenie na úroveň zábavy. Povyšujeme hru na úroveň vážneho vzdelávacieho nástroja.

Edukačné výstavy z cyklu *Ako na umenie...* preukazujú, že návštevník musí byť aktívnym účastníkom, nie pasívnym divákom. *Escape room* tvorí logické pokračovanie tejto filozofie – návštevník je nielen účastník, ale protagonista príbehu. Ideálnym materiálom sú napríklad diela Dezidera Tótha s ich záhadnosťou, viacvrstevnatosťou a hravosťou. Dezider Tóth sám chápe umenie ako otvorenú komunikáciu a hru, synonymum tvorivosti bez hraníc. Čo je *escape room*, ak nie hra bez hraníc?

Keď mladý človek stojí po vyriešení záhady pred dielom D. Tótha *Názorné pomôcky 2* (1977) a povie: „Teraz tomu rozumiem. Vidím, ako používa symboly. Vidím, čo tým myslí.“ – v tej chvíli sa stalo niečo zásadné. Nebola mu prednášaná teória konceptuálneho umenia. On sám ju objavil, svojou skúsenosťou, svojím myslením, v spolupráci s rovesníkmi. To je presne to, čo potrebujeme. Nie nútiť mladých ľudí chodiť do galérií, ale vytvoriť dôvod, prečo tam chcú ísť. Sprostredkovanie umenia prostredníctvom *escape room* nie je budúcnosť galerijnej pedagogiky. Je to prítomnosť, ktorú len musíme začať realizovať. Galérie dneška nie sú už len zbierkotvorné inštitúcie slúžiace na prezentáciu umenia, ale čoraz častejšie a významnejšie zastávajú vzdelávaciu funkciu s dôrazom na oblasti

percepcie, recepcie a interpretačnej re-kreácie výtvarného umenia. Keď investujeme čas a prostriedky do systematických návštev galérií, neinvestujeme len do kultúrneho vzdelania. Investujeme do prenosných spôsobilostí, ktoré deťom poslúžia v každej profesii, v každej životnej situácii. Galérie sú živými učebnicami pre 21. storočie. Ale aby to fungovalo, musíme byť konkrétni. Musíme vedieť, ako sa opýtať správnu otvorenú otázku. Musíme vedieť, kedy nechať deti hýbať sa a kedy stáť v tichu. Musíme vedieť, ako pracovať s konceptuálnym umením, rovnako ako s klasickou maľbou. Musíme vedieť prepojiť vzdelávacie programy galérií so štátnym vzdelávacím programom a jeho vzdelávacími štandardami.

Edukačné výstavy z cyklu SSG *Ako na umenie...* ukazujú, že to je možné. Ukazujú, že edukačné výstavy nie sú „ľahšou“ verziou umenia pre masu, ale sofistikovanou formou vzdelávania, ktorá vyžaduje vysokú mieru kurátorskej, pedagogickej aj umeleckej odbornosti. Ak chceme vzdelávať pre 21. storočie, musíme využiť všetky dostupné prostriedky a galéria je jedným z tých najmocnejších. Nejde o to, či na to máme čas. Ide o to, že keď dieťa stojí pred umeleckým dielom a povie „aha, teraz to chápem“ – v tej chvíli sa stalo niečo, čo žiadna učebnica nedokáže. V tej chvíli sa naučilo nielen o umení, ale o svete, o sebe, o tom, ako myslieť. A to je presne to, prečo chodíme do galérií. Umenie má silu osloviť každého človeka – musíme len otvoriť dvere správnym kľúčom.

Príspevok je výstupom z projektu KEGA č. 013UMB-4/2024 *Stratégia vo výtvarnej edukácii 3 – rozvoj didaktických kompetencií študentov v programoch PF UMB s orientáciou na pedagogickú prax*.

Bibliografia
HUIZINGA, J. 1990. *Jeseň stredoveku: Homo ludens*. Bratislava: Tatran.
Web umenia. nedat. *Tóth Dezider. Názorné pomôcky 2* (1977). Dostupné na: www.webumenia.sk/katalog?filter%5Bauthor%5D%5B0%5D=T%C3%B3th%2C+Dezider [Cit. 2. 2. 2026].

Váženie prírodnín
Aktivita k dielu Dezidera Tótha: *Názorné pomôcky 2*, 1977
Výstava *Ako na umenie...2 (príroda a krajina)*
Stredoslovenská galéria, 2020
Foto: archív SSG

Vymýšľanie a zapisovanie nových názvov chrobákom
Reflexia na dielo Dezidera Tótha: *Názorné pomôcky 5*, 1977
Výstava *Ako na umenie...2 (príroda a krajina)*
Stredoslovenská galéria, 2020
Foto: archív SSG

Diskusia k dielu Dezidera Tótha:
Názorné pomôcky 5., 1977
Výstava *Ako na umenie...2*
(*príroda a krajina*)
Stredoslovenská galéria, 2020
Foto: Lukáš Rohárik

Zaznamenávanie dráhy letu listu.
Aktivita k dielu Dezidera Tótha:
Názorné pomôcky 3., 1977. Výstava
*Ako na umenie...2 / príroda
a krajina*, Stredoslovenská galéria,
2020. Foto: Lukáš Rohárik.

PaedDr. Renáta Pondelíková, PhD.

Štúdium absolvovala na Pedagogickej fakulte v Banskej Bystrici v programe učiteľstvo všeobecnovo-vzdelávacích predmetov pre 5. – 12. ročník v predmetoch slovenský jazyk – výtvarná výchova, rozšírené kvalifikačným štúdiom o etickú výchovu. V súčasnosti pôsobí ako odborná asistentka na Pedagogickej fakulte UMB v Banskej Bystrici, Centrum umenia a kultúry. Jej profesijná orientácia a odborný profil je zameraný na výskum v oblasti didaktiky výtvarnej výchovy, na aplikáciu digitálnych technológií v edukačnom procese, metodiku sprístupňovania výtvarného diela a galerijnú pedagogiku. Je spoluautorkou učebníc výtvarnej výchovy pre základnú školu, autoritou a spoluautorkou niekoľkých odborných a vedeckých monografií, vysokoškolských učebníc, odborných a metodických článkov publikovaných doma i v zahraničí. Dlhoročne sa zúčastňuje ako členka a predsedníčka poroty výtvarnej súťaže Detské Chalupkovo Brezno, je aj členkou poroty súťaže Maľovaná ZUŠ-ka. Ako členka hlavnej odbornej pracovnej skupiny spolupracovala

na projekte ESF *Aktivizujúce metódy vo výchove* a tiež v národnom projekte *Profesijný a kariérny rast pedagogických zamestnancov*. V súčasnosti je členkou odbornej pracovnej skupiny pri NIVAM pre vzdelávaciu oblasť umenie a kultúra, výtvarná výchova. Dlhoročne spolupracuje so Stredoslovenskou galériou v Banskej Bystrici a metodicky sa podieľa na viacerých edukačných výstavách z cyklu *Ako na umenie...*

renata.pondelikova@umb.sk
Centrum umenia a kultúry, Pedagogická
fakulta UMB v Banskej Bystrici
www.pdf.umb.sk/katedry/centrum-umenia-a-kultury/

Foto: Radovan Pondelík

Spolupráce, ktoré menia vzťah ku galérii

**Viera Ballasch
Dandárová –
Petra Tušan
Filipiaková**

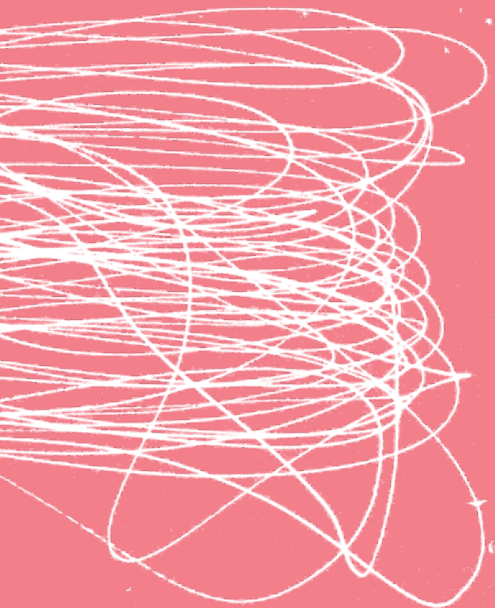
ABSTRAKT

Text analyzuje možnosti inklu-
zívneho začleňovania v praxi
na príklade Východoslovenskej
galérie. Poukazuje na potrebu
dlhodobého a systematické-
ho prístupu, ktorý presahuje
rámeček jednorazových projek-
tov. Zároveň reflektuje napätie
medzi deklarovanými hodno-
tami a reálnymi prevádzkovými
limitmi kultúrnych organizácií,
najmä v oblasti financií, perso-
nálnych kapacít a metodické-
ho zázemia. Prostredníctvom
vybraných prípadových štúdií
sa zameriava na prácu s mar-
ginalizovanými skupinami,

mladým publikom a na aktivity
realizované mimo tradičných
galerijných priestorov. Príspe-
vok zdôrazňuje význam spolu-
práce, nevyhnutnosť prenosu
odborných skúseností a po-
trebu vnímať sociálne začle-
ňovanie ako súčasť odbornej
identity galérie.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

sociálna inklúzia, inklúzia, ge-
nerácia Z, vzdelávanie, Východ-
oslovenská galéria, Amenge.
project, *Výkon umenia II.*,
projekty, participácia, Precious
Plastic Slovakia

Inklúzia v kultúrnej inštitúcii – je vôbec možná a ako ju definujeme v praxi?

Ešte pred niekoľkými rokmi bola v prostredí kultúrnych inštitúcií inklúzia vnímaná najmä ako sprístupňovanie sprievodných a vzdelávacích programov rodinám s deťmi, zahraničnému návštevníctvu či seniorstvu. V súčasnosti sa diskusia posúva smerom k systematickému začleňovaniu publika so zdravotným alebo mentálnym znevýhodnením, k cielenej práci s marginalizovanými skupinami návštevníctva, najmä s rómskymi komunitami, ako aj s ďalšími skupinami vystavenými sociálnemu vylúčeniu, kultúrnym bariéram alebo obmedzenému prístupu ku kultúrnym službám. Skúsenosť Východoslovenskej galérie (ďalej VSG) ukazuje, že tento proces nie je lineárny ani bezproblémový. V praxi sa stretával s nepochopením a odporom zo strany časti bežného publika, čo potvrdilo potrebu dlhodobého a citlivého budovania inkluzívneho prostredia. Znamená to, že nestačí pracovať výlučne s cieľovými skupinami – rovnako dôležité je systematicky vzdelávať existujúce publikum a postupne formovať hodnotové nastavenie celej inštitúcie. Inklúzia (akákoľvek) nemôže byť izolovaným projektom, ale musí byť prirodzenou súčasťou programovej, edukačnej aj komunikačnej stratégie galérie. Ide o dlhodobý proces, ktorý si vyžaduje kontinuitu, odborné zázemie a jasné inštitucionálne ukotvenie. Ako problematické sa pritom javí, že budovanie tohto naratívu je často závislé od iniciatívy niekoľkých jednotlivcov, a to bez systémovej a finančnej podpory na úrovni inštitúcie. Rovnako problematické je vytváranie programov bez hlbšieho odborného porozumenia špecifikám jednotlivých cieľových skupín a samotným princípom inklúzie, čo vytvára neprimeraný tlak na zamestnanectvo pracujúce s verejnosťou. Zároveň to poukazuje na absenciu posilňujúcich nástrojov na ďalšie vzdelávanie zamestnanectva a budovanie metodického zázemia. Slovanmi Štefánia Ďuricovej (2024) – téma inklúzie je úzko spätá aj s otázkami sociálnej spravodlivosti. Ak chcú múzeá (v tomto termíne zahrňam aj múzeá umenia, čiže galérie) prekročiť inštitucionálne bariéry a ponúknuť svoj program heterogénnej spoločnosti, musia sa vymaniť z elitnej pozície výlučne vzdelávacej inštitúcie a vnímať divákov/čky ako „aktívnych agentov/ky“. (Tento princíp bol úspešne aplikovaný v projekte *House of Mine*, 2022.)

V tomto kontexte sa vynára otázka, či sú kultúrne inštitúcie na Slovensku v 21. storočí schopné prekročiť zaužívané modely fungovania a systematicky rozvíjať personálne kapacity v oblasti gale-

rijnej pedagogiky a práce s divergentným publikom nad rámec tradične dominantnej kurátorskej štruktúry. Zároveň je relevantné predostrieť, že inklúziu je potrebné vnímať ako integrálnu súčasť výstavných projektov – od koncepcie a dramaturgie cez jazykovú a obsahovú úpravu textov až po grafický dizajn, inštaláciu a tlačové výstupy s dôrazom na prístupnosť a zrozumiteľnosť. Za kľúčové považujeme aj ciele vyčleňovanie adekvátnych finančných zdrojov na systematické budovanie inklúzie, a to minimálne v rozsahu porovnateľnom s ostatnými zložkami výstavných projektov. Bez podpory nebudú jednoducho takéto zmeny dlhodobo udržateľné. Prax totiž ukazuje, že chronická finančná a personálna poddimenzovanosť tímov vedie k preťaženiu a vyhoreniu zamestnancov, ktoré sa inklúzii venuje nad rámec svojich pracovných povinností. V neposlednom rade je to náročné najmä pre zachovanie kontinuity práce. Na efektívne oslovenie cieľových skupín je nevyhnutné budovať a udržiavať vzťahy prostredníctvom komunitného pracovníctva a členov/niek samotných komunít. V dôsledku toho dochádza k „migrácii“ odborne pripravených pracovníkov do pracovných prostredí, ktoré im umožňujú zmysluplnú realizáciu v oblasti kultúrnej inklúzie (aby sa toto „spojenectvo“ udržalo). Títo jednotlivci pritom často naďalej vystupujú v externých kontextoch s profesijnou identitou viazanou na pôvodnú inštitúciu, čím sa ocitajú v ambivalentnej pozícii medzi reprezentáciou a nereprezentáciou jej hodnôt. Výsledkom tejto situácie je, že síce vznikajú komunitne orientované projekty, ale často mimo domovských inštitúcií – v iných kultúrnych organizáciách alebo v neziskovom sektore. K ich realizácii dochádza najmä prostredníctvom individuálnej angažovanosti pracovníkov a pracovníčok, ktoré sa na nich podieľajú v externých projektoch alebo v rámci občianskych združení s vlastným grantovým zázemím.

Zložitosť danej problematiky, náročnosť získavania finančnej podpory a dlhoročná praktická skúsenosť s prípravou a realizáciou inklúziivných programov nám poskytli komplexné a kritické poznanie tejto oblasti. Pre potreby tohto stručného príspevku sa zameriavame na porovnanie vplyvu troch vybraných zdanlivo nesúvisiacich projektov na rozširovanie diverzity návštevnictva VSG. Zároveň priblížime spôsob ich financovania, kontext ich realizácie a posúdime mieru ich udržateľnosti, ako aj potenciál ich dlhodobého začlenenia do programového portfólia VSG.

Inklúzia ako cieleň a systematický proces práce s komunitami

Jedným z prvých kontinuálnych projektov orientovaných na prácu s rómskou mládežou vznikol v spolupráci s tímom Amenge.project (neskôr občianskym združením), a to na základe osobnej angažovanosti galerijnej pedagogičky VSG. Opierala sa o východisko, že prístup ku kultúre má byť zabezpečený rovnakým spôsobom pre všetky skupiny obyvateľstva. Prax ukázala, že jej dostupnosť si vyžaduje systematickú prácu so znevýhodnenými skupinami, no bez komplikovanej externej finančnej podpory VSG tieto programy nedokáže dlhodobo realizovať, čo si vyžiadalo hľadanie alternatívnych foriem spolupráce. Amenge.project a s ním súvisiaci výskum boli podporené formou štipendia (Kult minor, 2020/2021), určeného textilnej dizajnérke Zuzane Zmatekovej, zakladateľke občianskeho združenia s rovnomenným názvom. Rovnako bol projekt podporený Férovou nadáciou (O2, 2021), adresne Henriete Tholt, textilnej výtvarníčky, pedagogičke a členke združenia. Realizácia projektu prebiehala v tom čase dištančne (pandemické opatrenia) v spolupráci s ETP Slovensko, kľúčovou organizáciou pre ďalšiu prácu s touto komunitou. Jeho výstupom bol dizajn textílií, prezentovaný formou výstavy vo VSG so sprievodnou aktivitou najmä pre deti a mládež z Luníka IX (so zapojením bežného návštevnictva), ktoré na projekte participovali. Neskôr projekt opäť pokračoval vďaka podpore (štipendium, Kult minor, 2021/2022), pričom jeho realizácia už prebiehala priamo v priestoroch VSG, čím sa podarilo rozšíriť diverzitu návštevnictva, hoci zatiaľ v časovo ohraničenom horizonte jedného roka. Za významný prínos projektu považujeme identifikáciu a zaznamenanie špecifických potrieb cieľových skupín prichádzajúcich z prostredí, akými sú okrajové mestské časti Košíc alebo segregované osady. Išlo napríklad o zabezpečenie preplácania cestovného, sprostredkovanie spolupráce s komunitnými pracovníčkami a pracovníkmi priamo napojenými na cieľové skupiny, zabezpečenie občerstvenia, ako aj vytváranie bezpečného priestoru, v ktorom sa návštevnictvo stretáva s prijatím, zrozumiteľným jazykom a bez zbytočnej exotizácie.

Po ukončení týchto aktivít pretrvával vytvorený vzťah s komunitou a komunitnými pracovníkmi, ako aj potreba v tejto práci neprestávať a hľadať nové formy spolupráce. Pretrhnutie tejto väzby by znamenalo jej budovanie nanovo. V tomto kontexte vznikla v roku 2023 nová spolupráca v rámci projektu *Otvorená galéria* (Šopa Gallery), podporeného Karpatskou nadáciou, do ktorého

vstupuje galerijná pedagogička VSG, zároveň už aj členka tímu Amenge.project, s osobným vzťahom k deťom a mládeži (ETP Slovensko) zapojených do vyššie spomenutého projektu. Súčasne sa otvára oficiálna spolupráca medzi pedagogickým oddelením VSG a Šopa Gallery, v rámci ktorej sa rovnaké publikum presúva do iného galerijného prostredia. Know-how galerijnej pedagogičky VSG nadobudnuté v predchádzajúcich projektoch je v tomto prípade implementované do tvorby sprievodného programu pre Šopa Gallery, čím dochádza k prenosu odborných skúseností mimo domovskú inštitúciu a k pokračovaniu práce s rovnakou cieľovou skupinou v externom kontexte.

Skúsenosť potvrdzuje potrebu stabilného zázemia pre inkluzívne aktivity priamo vo verejných kultúrnych organizáciách, aby sa odborné kapacity a práca s komunitami nepresúvali mimo ich prirodzeného rámca. V súčasnosti vzdelávacie aktivity v Šopa Gallery pokračujú a hľadajú sa formy podpory, ako aj možnosti opätovného zapojenia komunity z Luníka IX aj do programov VSG.

Prekročenie osobnej skúsenosti a opustenie komfortnej zóny

Projekt *Výkon umenia II.* predstavuje príklad inkluzívnej galerijnej praxe, ktorá reaguje na spoločenské témy presahujúce tradičný rámec výstavného prostredia. Zameriava sa na realizáciu cielenej umelecko-výchovnej intervencie pre špecifickú a dlhodobo marginalizovanú skupinu rómskych väzňov. Kľúčovým východiskom pritom nebola dostupnosť finančnej podpory, ale odborná, hodnotová a osobná angažovanosť zamestnanectva galérie.

Projekt vznikol na základe spolupráce s pedagógom Zboru väzenskej a justičnej stráže na Floriánskej ulici v Košiciach a viedol k realizácii troch samostatných *Výkonov umenia* s meniacimi sa skupinami odsúdených alebo obvinených osôb. Presun galerijných aktivít mimo „bezpečné“ hranice inštitúcie do prostredia väzenského zariadenia, ktoré je tradične vnímané ako uzavretý a kultúrne neprístupný priestor, predstavoval významný metodologický aj hodnotový posun.

Hlavnými úskalia realizácie projektu boli dlhodobá nedostatočná finančná zdroje, a to napriek opakovanej snahe o získanie podpory prostredníctvom grantových schém zameraných na kultúru znevýhodnených skupín obyvateľstva. S touto situáciou úzko súvisela otázka udržateľnosti, a to pre náročnú prípravu jednotlivých stretnutí, ktorých bolo v rámci jedného cyklu osem. Každý bol

ukončený slávnostnou vernisážou za účasti odborného a vedúceho zamestnanectva galérie a väzenského zariadenia.

Projekt prepájal edukačnú, tvorivú a výskumnú rovinu prostredníctvom tematicky koncipovaných workshopov zameraných na dejiny umenia a umenie 20. storočia. Účastníci mali možnosť aktívne vstupovať do procesu interpretácie umeleckých diel, rozvíjať kritické myslenie a tvorivé schopnosti a reflektovať spoločenské stereotypy ovplyvňujúce ich sebavnímanie a spoločenské postavenie. Význam umeleckých aktivít v prostredí výkonu trestu potvrdzujú aj odborné štúdie: „... výsledky dotazníkového šetrení ukazujú, že výtvarná činnosť ako súčasť arteterapie má významnou funkciu nejen pri vyplňovaní voľného času odsouzených, ale predovšetkým ako podpora jejich motivácie k rozvoji zájmu a aktivít relevantných pre život po výkone trestu“ (Labaštová, 2010).

Výkon umenia II. nadväzoval na predchádzajúcu realizáciu *Výkon umenia I.* a potvrdil, že dlhodobá kontinuita týchto aktivít je možná aj v podmienkach limitovaných zdrojov, pokiaľ existuje silná vnútorná motivácia odborných pracovníkov a pracovníčok. Významným prínosom projektu boli pokračujúce návštevy odsúdených v sprievode väzenskej stráže a pedagóga, ako aj návštevy odsúdených spolu s rodinnými príslušníkmi v galerijných priestoroch VSG. Podľa väzenského psychológa: „... pobyt mimo väzenského prostredia a zmysluplne strávený čas s rodinou pomáhajú odsúdenému lepšie si uvedomiť význam rodinných vzťahov ako dôležitého zdroja podpory. Priamy kontakt s blízkymi môže pôsobiť motivačne a zároveň predstavuje silný ochranný faktor, ktorý znižuje riziko recidívy.“

Tieto aktivity potvrdzujú, že galéria môže vstupovať do nových prostredí a reagovať na potreby marginalizovaných skupín. Zároveň ukazujú, že sociálne začleňovanie závisí najmä od nastavenia organizácie a zodpovednosti jej tímu, nielen od grantového financovania.

Participatívne projekty ako nástroj práce s generáciou Z

Táto iniciatíva vychádza z potreby reagovať na dlhodobú nízku mieru samostatnej návštevnosti mladých ľudí, ktorí galériu často vnímajú predovšetkým ako súčasť formálneho vzdelávania alebo povinných školských aktivít. Výsledkom tohto nastavenia je presun pozornosti od tradičného modelu pasívneho prijímateľa kultúrneho obsahu k aktívnemu zapojeniu mladého publika do tvorivých procesov, ktoré prepájajú súčasné umenie, udržateľ-

nosť a spoločenskú zodpovednosť. Spolupráca s Precious Plastic Slovakia umožňuje VSG vstúpiť do prostredia a diskurzu, ktorý je generácii Z blízky a ktorý zároveň rozširuje odborné zázemie projektu o témy cirkulárnej ekonomiky, práce s materiálom a ekologického myslenia.

Aktuálne pretrvávajúci projekt *A Journey Through Creativity*, realizovaný v rámci programu Erasmus+, predstavuje model spolupráce medzi galerijnou inštitúciou a občianskym združením Precious Plastic Slovakia, ktorého cieľom je aktívne oslovovanie publika generácie Z prostredníctvom participatívnych, environmentálne orientovaných a medziodborových umeleckých aktivít.

Projekt zahŕňa prípravnú fázu založenú na práci s metodikou *Global Perspectives*, spoločné plánovanie programu a odborné semináre vedené galerijnými odborníkmi a partnerskou organizáciou z Estónska. V realizačnej fáze sa kladie dôraz na tímovú spoluprácu, otvorenú komunikáciu a priebežnú reflexiu tvorivého procesu vrátane dokumentovania vývoja umeleckých inštalácií. Záverečná fáza projektu kulminuje verejnou prezentáciou výstupov a vernisážou vo VSG a spoločnou evalváciou, ktorá bude slúžiť ako podklad na ďalšie metodické a strategické plánovanie.

Ostáva dobrý pocit!

Predstavené projekty poukazujú na význam systematickej spolupráce galérií s nezávislými iniciatívami a komunitnými združeniami ako nástroja na rozširovanie publika, testovanie nových formátov práce a budovanie dlhodobých vzťahov. Galéria je tu chápaná ako otvorená platforma, ktorá prekračuje vlastné hranice a má snahu reagovať na meniace sa potreby súčasnej spoločnosti aj napriek všetkým spomenutým nástrahám.

Bibliografia

BOŇKO, Marek. *ZVIS, Deň rodiny v galérii – výnimočné stretnutie, ktoré prinieslo viac než len zážitky*. Dostupné na: <https://www.zvjs.sk/sk/aktuality/den-rodiny-v-galerii-vynimocne-stretnutie-ktore-prinieslo-viac-nez-len-zazitky> [Cit. 4. 2. 2026].

ĐURICOVÁ, Štefánia – KUPCOVÁ, Zuzana a kol. 2024. *House of Mine*. Košice: Východoslovenská galéria. ISBN 978-80-85745-96-2.

ETP Slovensko. 2021. *Výročná správa ETP Slovensko 2020*. Dostupné na: <https://issuu.com/etpslovensko/docs/vyrocná-správa-2020-21-06-22-issuu> [Cit. 12. 2. 2026].

LABAŠTOVÁ, Jana. 2010. *Význam arteterapie ve výkonu trestu odnětí svobody*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Diplomová práca. Dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/22260> [Cit. 4. 2. 2026].

Mestská galéria Rimavská Sobota. 2022. *Amenge.project: Aproprácia*. Rimavská Sobota: Mestská galéria Rimavská Sobota. Dostupné na: <https://mgrs.sk/vystava/amenge-projekt-apropriacia/> [Cit. 1. 2. 2026].

Spoločnosť O2. 2021. *Výročná správa Férovej nadácie za rok 2021*. Bratislava: O2. Dostupné na: <https://spolocnost.o2.sk/files/vyrocná-správa-2021.pdf> [Cit. 1. 2. 2026].

Kult minor. 2019. *Podpora. 2019. Podrobnosti o žiadosti č. 20-341-01156*. Bratislava: Kult minor. Dostupné na: <https://podpora.kultminor.sk/statistiky/view-project/7763> [Cit. 1. 2. 2026].

Kult minor. 2019. *Podpora. 2019. Podrobnosti o žiadosti č. 21-341-01287*. Bratislava: Kult minor. Dostupné na: <https://podpora.kultminor.sk/statistiky/view-project/10706> [Cit. 1. 2. 2026].

Karpatská nadácia. 2026. *Magna pre región podporila v roku 2025 aktivity, kde sa ľudia cítili prijatí a sebavedomí*. Košice: Karpatská nadácia. Dostupné na: <https://karpatskanadacia.sk/magna-pre-region-2025-podporila-tieto-aktivity/> [Cit. 1. 2. 2026].

Východoslovenská galéria. 2021. *Amenge.project*. Košice: Východoslovenská galéria. Dostupné na: <https://vsg.sk/amenge-project/> [Cit. 4. 2. 2026].

Šopa Gallery. 2023. *Otvorená galéria*. Košice: Šopa Gallery. Dostupné na: <https://sopagallery.sk/workshop/otvorena-galeria/> [Cit. 10. 2. 2026].

Amenge.project
Výstava Poézia o bunkách a semenách
Východoslovenská galéria, 2021
Foto: Tibor Czitő

Amenge.project
Komunitné centrum
ETP Slovensko
Luník IX, 2021
Foto: Tibor Czító

Pokračovanie programu
Výkon umenia
Východoslovenská galéria,
Košice, 2025
Foto: Marek Boňko

Úvodné stretnutie *A Journey Through Creativity*
Tabačka, 2026
Foto: Precious Plastic Slovakia

Mgr. Petra Tušan Filipiaková

Mgr. Petra Tušan Filipiaková je galerijná pedagogička Východoslovenskej galérie so zameraním na prácu so školskými a marginalizovanými skupinami. Dlhodobu sa venuje sociálnemu začleňovaniu, soft debarierizácii a vytváraniu bezpečných a prístupných prostredí v kultúrnych inštitúciách. Je členkou tímu Amenge.project, kde realizuje vzdelávacie aktivity pre rómske deti a mládež a rozvíja komunitnú spoluprácu. Je spoluautorkou vzdelávacieho programu VSG mini (Biela kocka 2017, 3. miesto), spolukurátorkou edukačnej výstavy *More možností* (Biela kocka 2022, 1. miesto) a členkou tímu inkluzívneho projektu *House of Mine* (Biela kocka 2023/2024, 2. miesto). Vo svojej praxi prepája vizuálne umenie, prácu s publikom a participatívne formáty vzdelávania.

filipiakova@vsg.sk
Východoslovenská galéria
www.vsg.sk

dandarova@vsg.sk
Východoslovenská galéria
www.vsg.sk

Foto: archív VSG

Mgr. Viera Ballasch Dandárová

Mgr. Viera Ballasch Dandárová pracuje vo Východoslovenskej galérii ako vedúca úseku vzdelávania a propagácie. Venuje sa práci s odbornou a širokou verejnosťou pri kreovaní sprievodných programov a projektov. Za výstavno-edukačný projekt *More možností* získala ako spolukurátorka cenu Rady galérií Biela kocka za najlepší edukačný projekt roka 2022. Je spoluautorkou metodiky projektu *Výkon umenia*, ktorý sa realizuje v Ústave na výkon väzby a Ústave na výkon trestu odňatia slobody, Floriánska 18 v Košiciach. Pracovala ako slovenská líderka a animátorka na projekte Unicefu a Ligy za duševné zdravie *CHIPS – Children Integration and Protection Services*, ktorý pomáha vytvárať bezpečný priestor a tvorivé aktivity pre deti a rodičov, ktorí odišli pred vojnou z Ukrajiny. Spolupodieľala sa na projekte *House of Mine*, ktorý ponúkal inkluzívne riešenia programov v rámci sprievodných aktivít Východoslovenskej galérie. V roku 2024 ako spolukurátorka uskutočnila interaktívno-inkluzívnu výstavu s názvom *Zachránené na dotyk*. V roku 2026 ako odborná líderka vedie umelecko-ekologický projekt *A Journey Through Creativity* v spolupráci s Precious Plastic Slovakia.

Metodické pôsobenie Oddelenia galerijnej pedagogiky SNG. Koniec jednej kapitoly?

Barbora Tribulová

ABSTRAKT

Metodická úloha Slovenskej národnej galérie je zakotvená v jej zriaďovacej listine a týka sa aj pôsobenia Oddelenia galerijnej pedagogiky. Príspevok sa snaží stručne zhrnúť začiatky a prehľad metodického pôsobenia Oddelenia galerijnej pedagogiky Slovenskej národnej galérie do marca 2025 s poukázaním na základné metódy a princípy, ilustrujúc metodickú činnosť na

vybraných príkladoch. Zámerom príspevku je zhrnúť tie momenty pôsobenia Oddelenia galerijnej pedagogiky SNG, ktoré prispeli k rozvoju galerijnej pedagogiky na Slovensku (aj mimo neho).

KLÚČOVÉ SLOVÁ

metodické centrum, prístupnosť, interpretácia, neformálne vzdelávanie, galerijná pedagogika

Hoci história vzdelávania v Slovenskej národnej galérii (ďalej SNG) siaha hlbšie do minulosti (Čarná, 2018), spomeniem iba niekoľko momentov, ktoré viedli k ustanoveniu pozície Oddelenia galerijnej pedagogiky Slovenskej národnej galérie (ďalej OGP SNG) ako metodického centra. Korene siahajú k projektu *Bližšie k múzeu*, ktorý v rokoch 2004 – 2007 ešte pod Nadáciou – Centrom súčasného umenia iniciovala Marcela Lukáčová, dnes Kvetková, neskoršia vedúca OGP SNG. Jeho cieľom bolo rozšíriť vzdelávacie kapacity galérií a zakotviť edukačný prvok v ich organizačných štruktúrach. V rámci projektu bola významným momentom spolupráca s British Council a odborné hosťovanie zo zahraničných inštitúcií s edukačnou skúsenosťou (pozri Lukáčová, 2007). Projektu sa zúčastnili budúce galerijné a múzejné pedagogičky z viacerých inštitúcií na Slovensku. Práve pri týchto skúsenostiach, zahraničných spoluprách a na týchto príkladoch sa začala rodiť nová koncepcia OGP SNG aj ako metodického centra pre ostatné galérie.

Jedným z významných krokov M. Lukáčovej na pozícii vedúcej oddelenia bolo nastavenie spolupráce OGP SNG s Katedrou dejín umenia FIF UK pre zaradenie kurzu *Múzejná a galerijná pedagogika vo Vyšehradskom regióne* (s podporou Vyšehradského fondu) do vzdelávacieho programu. Cieľom bolo rozšíriť profil absolventstva dejín umenia a príbuzných odborov o galerijno-edukačné zručnosti. Teoretickú aj praktickú stránku predmetu zastrešovalo OGP SNG, no časť vyučovania bola blokovo vedená hosťovaním zo zahraničia – Leszekom Karczewským, Mariou Fulkovou a Andreou Karpáti (Kvetková, 2018). Súčasťou projektu bolo aj publikovanie dvoch učebníc *Začíname s galerijnou pedagogikou I a II*, na ktorých sa obsahovo podieľalo aj OGP SNG. Na druhom zväzku (Kolbiarz Chmelinová, 2021) spolupracovala aj absolventka predmetu, v tom čase už lektorka SNG Petra Maláková.

Keď som nastúpila do SNG, OGP viedla Barbora Jurinová, ktorá do metód galerijnej pedagogiky priniesla aj prvky dramatickej výchovy. Tie významne posilnili zážitkové vzdelávanie a galerijnú animáciu. Barbora Jurinová bola tiež jednou z tých, čo stáli za požiadavkou zaradenia novej pracovnej pozície *múzejný/galerijný pedagóg* do katalógu pracovných činností, čo sa napokon podarilo až v roku 2019.

Stručne k princípom a metódam neformálneho vzdelávania OGP SNG

Základom galerijného vzdelávania v SNG bola konštruktivistická pedagogika, rátajúca s aktívnou rolou návštevníctva. Už z podstaty práce s umením, vyžadujúcej analýzu a komparáciu, bol jedným zo základných princípov vzdelávacích programov OGP SNG aj rozvoj kritického myslenia. Vychádzajúc z konštruktivistickej pedagogiky, sa tento princíp integroval aj do lektorských výkladov, v prípade ktorých by sa mohlo zdať, že ide predovšetkým o transmisívny prístup – odovzdávanie informácií lektorom smerom k publiku. Aj v tomto prípade sme sa však snažili vybudovať osnovu, pri ktorej sme sa opierali o priestorové a koncepcné rozloženie diel vo výstave (využívajúc princípy objektového učenia sa) a zároveň sme podporovali aktívnu interpretáciu publikom.

Podporovaním kritického myslenia sa vytváral bezpečný priestor na hodnotenie zvnútra a nie zvonka – jedno zo základných kritérií neformálneho vzdelávania. V rámci takto nastavených podmienok sa u účasti vzdelávacích programov prirodzene kultivovalo estetické čítanie a podporoval sa vzťah ku kultúrnemu dedičstvu. Vzdelávacie programy, mimo lektorských výkladov, zväčša pozostávali z „animačnej“ a výtvarnej časti s dôrazom kladeným na motiváciu, interpretáciu a reflexiu. Dôležitejším bol pritom samotný proces vzdelávania sa či tvorby, nie exaktne merateľný výstup. Zjednodušene povedané – pri výtvarnej časti nešlo primárne o to, čo sa vytvorí, ale skôr o uvedomenie si vlastností a možností rozmanitých médií, nástrojov, postupov a toho, ako ich využiť pri snahe komunikovať určité obsahy. Takýmto prístupom sa výrazne rozvíja vizuálna gramotnosť a zároveň sa znižuje riziko frustrácie z neúspechu. Riziko frustrácie z neúspechu vzniká práve zameriavaním sa na výstup, ktorý sa navyše v galerijnej praxi neraz zvykol porovnávať s výstupom profesionálnym – s umeleckým dielom.

Príklady metodického pôsobenia OGP SNG

Moje začiatky v SNG boli okrem pravidelných vzdelávacích programov spojené aj s rozbiehaním organizácie *Máš umelecké črevo?* (ďalej *MUČ*). Táto platforma mala pokryť stredoškolské tímy z celého Slovenska, preto bolo dôležité spojiť sily aj s inými galériami. Práve *Máš umelecké črevo?* stálo na počiatku dlhoročnej spolupráce (nielen) oddelení galerijnej pedagogiky SNG, Stredoslovenskej galérie (ďalej SSG), Východoslovenskej galérie (ďalej VSG) a Kunsthalle Bratislava (ďalej KHB). (O *MUČ*, ale aj iných edukačných

projektoch a spoluprákach sme s jeho zakladateľom Ondřejom Horákom hovorili v rozhovore pre *365° magazín o umení*, vid'. Horák & Tribulová, 2019.) Aby sa *MUČ* dostalo do povedomia škôl, zorganizovali sme spolu s galerijnými pedagogičkami KHB spoločné metodické stretnutie pre pedagógov a pedagogičky stredných škôl a gymnázií s cieľom predstaviť možnosti podpory žiackych tímov prostredníctvom výtvarných aktivít, návštev vzdelávacích programov v galériách či námetov na aktivity s reprodukciami umeleckých diel zo zbierok slovenských galérií dostupných na webumenia.sk.

Skúsenosť so spoločným metodickým stretnutím, následné spolupôsobenie v rámci *MUČ* a najmä potreba spoločne sa podeliť o príklady dobrej praxe, ale aj výzvy, ktorým odbor galerijnej pedagogiky čelil, boli impulzom pre organizáciu česko-slovenskej konferencie *Otvorená galéria*, ktorá sa v roku 2018 konala v priestoroch SNG Bratislava a KHB. Hoci sa na pôde ani jednej z týchto inštitúcií už podobné podujatie nekonalo, táto konferencie poukázala na pretrvávajúcu potrebu deliť sa o skúsenosti galerijno-edukačnej praxe. Zároveň sa preukázala efektívnosť sieťovania edukačných oddelení domácich inštitúcií. Práve preto sa teším iniciatíve SSG v týchto podujatiach pokračovať. Galerijné pedagogičky ostatných galérií boli prizývané na menšie tematicky rôznorodé metodické stretnutia, ktoré sme usporiadali aj s viacerými zahraničnými hosťami zväčša z Českej republiky, napríklad s Mariou Fulkovou. Spomedzi týchto stretnutí by som ešte rada spomenula online stretnutie počas pandémie COVID-19, ktoré sme zorganizovali v spolupráci s Národní galerií Praha v roku 2020, aby sme sa podelili o skúsenosti a možnosti galerijného vzdelávania počas lockdownu.

Zatvorenie galérií bolo pre galerijnú pedagogiku ako odbor založený na objektovom vzdelávaní obrovskou výzvou. Viaceré inštitúcie využili v danej situácii prácu so zdigitalizovanými umeleckými dielami. Naše oddelenie s týmto typom programu malo už určité skúsenosti. Začiatkom roka 2016 začali pre časopis *Dobrý škola* vychádzať krátke články využívajúce zdigitalizované zbierky ako podnety na motivačné a vzdelávacie aktivity realizovateľné v školskom prostredí v rámci vyučovania predmetov vzdelávacej oblasti umenie a kultúra. Už prvý článok zapájal aj medzipredmetové vzťahy (Jurinová & Kuchtová & Tribulová, 2016). Vzhľadom na obmedzený priestor, ktorý poskytovala jedna strana časopisu, a nemožnosť pracovať s reprodukciami umeleckého diela v dostatočnej kvalite, bol článok publikovaný na webumenia.sk v rozšírenej verzii a predovšetkým bol sprevádzaný kolekciou zdigitalizovaných diel k danej téme.

Na webumenia.sk sa postupne rozvinula samostatná sekcia vzdelávanie, v rámci ktorej boli OGP SNG publikované nielen metodické články, ale aj edukačné videá so sprievodnou metodikou. Cyklus videí *Výtvarná rozcvička* získal v roku 2022 Národnú cenu za dizajn. Ďalšie online metodické materiály OGP SNG, určené predovšetkým pre školy, boli publikované na samostatných podstránkach väčších výstavných projektov. Počas pandémie bola významná časť programov realizovaná napríklad na stránke k projektu *Akcia ZET*. OGP SNG na metodických materiáloch spolupracovalo s edukačným oddelením Ústavu pro studium totalitních režimů ČR či Akadémiou kritického myslenia.

Čo sa OGP SNG podarilo dostať do edukačného programu?

Práca s reprodukciami umeleckých diel bola využitá predovšetkým v projekte galerijnej pedagogiky Kataríny Defeo Fiúza Siposovej *Generátor inšpirácie*, ktorý vďaka podpore KIA Sales Slovensko priniesol do viacerých základných škôl na Slovensku okrem reprodukcí aj metodiky s námetmi na vzdelávacie aktivity predmetu výtvarná výchova a potrebné pomôcky a nástroje pre celú triedu. Naopak, s originálmi umeleckých diel pracovali metodiky určené pre prácu s aktívnymi listami pri návšteve expozícií *Sakrálné umenie* a *Moderna* v zrekonštruovanom areáli SNG. Príprava materiálov k ďalším expozíciám bola prerušená, či skôr ukončená odchodom zamestnanectva zo SNG. Práve o návštevu expozícií s kvalitným vzdelávacím obsahom bol totiž zo strany škôl enormný záujem, ktorý už personálne kapacity OGP SNG – tak interné, ako aj externé – nedokázali pokrývať. Metodické stretnutia k obojmu spomínaným projektom umožňovali zaškoliť sa v práci s ponúkanými materiálmi, no predovšetkým poskytovali pedagogickej podpore množstvo námetov na využívanie metód neformálneho vzdelávania aj v školskom prostredí, čo mnohé pedagogičky a pedagógovia ocenili.

Popri metodickej práci so školami sme do štruktúry integrovali aj programy, ktoré boli inšpiratívne pre ostatné galérie, ako napríklad úspešný kurz pre mládež v tínedžerskom veku *Meetup SNG*, prezentovaný aj na medzinárodnej konferencii Museum Next v roku 2022 (Mišová & Pivoda, 2022). Tento formát bol spolu s programom *Malé divy* ocenený aj v rámci medzinárodného certifikátu *Home of 21st Century Education*, ktorý SNG získala v roku 2022 s platnosťou na dva roky. *Malé divy* bol zase formát pre rodiny s deťmi do štyroch rokov, inšpirovaný podnetom od Leszeka Karczewského, ktorý mal

prinášať rodičom námety, ako nachádzať cesty na trávenie času v galérii aj s malými deťmi (viď Tribulová, 2021). Podobný formát potom rozvinula VSG pod názvom *VSG Mini* a SSG pod názvom *Špunti v galérii*. Obe skupiny, ako tínedžerstvo, tak aj rodiny s deťmi v „predškôlarskom“ veku, boli totiž v múzeách a predovšetkým v múzeách umenia dlhodobo marginalizované.

Práve v spolupráci so znevýhodnenými skupinami publika vidím pomerne veľký význam metodického pôsobenia OGP SNG, keďže do pravidelných edukačných programov boli zahrnuté aj programy šité na mieru ľuďom v seniorskom veku, ľuďom so sociálne znevýhodneného prostredia, programy pre rôzne domovy a centrá sociálnych služieb, ako aj programy tlmočené do slovenského posunkového jazyka či programy sprístupňujúce diela aj ľuďom so zrakovým znevýhodnením (pozri Hudáková, 2024). Skúsenosti z týchto programov sme prezentovali na viacerých konferenciách, predovšetkým na konferenciách organizovaných občianskym združením Múzeá a galérie bez bariéry či na konferencii *Komunikace s návštěvníky se speciálními potřebami* (Tribulová, 2024). V niektorých prípadoch s týmito skupinami aj na základe našich skúseností nadviazali spoluprácu iné galérie. Kým SNG horko-ťažko umiestnila do jednej zo šiestich expozícií dva haptické reliéfy s audiokomentárom ako prostriedky, ktoré mali sprístupniť expozície nevidiacim a slabozrakým ľuďom, SSG sa podarilo v rámci inkluzívneho projektu *Galéria pre všetkých* umiestniť do Vily Dominika Skuteckého takýchto reliéfov päť. Na druhej strane, členstvo nášho oddelenia sa malo možnosť vzdelávať v oblasti inklúzie na workshope v rámci projektu *House of Mine*, ktorý organizovala VSG v roku 2022 (Ďuricová & Kupcová et al., 2024). Metodickú úlohu tak aj vďaka stretnutiam a spoluprácam rozvíjajú oddelenia galerijnej pedagogiky ďalších zbierkotvorných galérií. Metodická činnosť OGP SNG je v hibernácii. V rozpracovanom štádiu zostali tlmočenia videí pre diela v expozíciách do slovenského posunkového jazyka, ako aj ďalšie úpravy webovej stránky, ktoré mali pripraviť na návštevu SNG ľudia s mentálnym znevýhodnením či ľudia s poruchami autistického spektra.

Namiesto očakávaného rozkvetu ml'ovými skokmi vzad

V čase písania príspevku médiá zverejnili informácie o 50 % poklese návštevnosti SNG v roku 2025. Štatistiky z roku 2025 pritom zahŕňajú aj posledné tri mesiace programov realizovaných pôvodným zamestnanectvom „slobodnej“ SNG. Podľa zverejňova-

ných programov sa v SNG od marca 2025 nerealizoval ani jeden program pre skupiny so špecifickými potrebami. Ponuka programov pre školy sa značne zúžila, väčšina programov z ponuky je bez ateliéru, k niektorým expozíciám (*Sakrálné umenie*) program pre školy v ponuke vôbec nie je.

Najväčším krokom späť je redukovanie programov pre rodiny na občasný *Sobotný ateliér*, v ktorom chýba prepojenie na výstavu, expozície či zbierky. Pôvodný *Otvorený ateliér*, ktorého koncepciu galerijná pedagogička Romana Halgošová postavila s prepojením na zdigitalizované zbierky a aktuálne vystavené diela, bol prístupný komukoľvek počas otváracích hodín každú sobotu v bezlístkovvej zóne zdarma. Zavedenie poplatku, obmedzenie kapacity, veku a času a absencia práce v oblasti kontaktu s umeleckým dielom sa dá vnímať ako nevšimavosť voči napredovaniu galerijnej edukácie na Slovensku smerom k čoraz väčšej prístupnosti a odbornosti. Úroveň galerijnej pedagogiky v iných, najmä vyššie spomínaných zbierkotvorných galériách, je (našťastie) na vyššej úrovni a so ctou sa ujali roly metodických centier.

Bibliografia

ČARNÁ, Daniela. 2018. Zánik a znovuzrodenie galerijného vzdelávania na Slovensku. In ČARNÁ, Daniela – TRIBULOVÁ, Barbora (eds.) *Otvorená galéria. Zborník z konferencie galerijnej pedagogiky*. Bratislava: Kunsthalle Bratislava, s. 4-7. ISBN 978-80-972754-4-0.

ĐURICOVÁ, Štefánia – KUPCOVÁ, Zuzana et al. 2024. *House of Mine*. Košice: Východoslovenská galéria. ISBN 978-80-85745-96-2.

HORÁK, Ondřej – TRIBULOVÁ, Barbora. 2019. Galérie by sa dnes nemali venovať iba vystavovaniu umenia. *365° magazín o umení*, no. 5, s. 144-152. ISBN 978-80-8059-223-3.

HUDÁKOVÁ, Klára (ed.). 2024. *Výročná správa SNG za rok 2023*. Bratislava: SNG.

JURINOVÁ, Barbora – KUČTOVÁ, Magdaléna – TRIBULOVÁ, Barbora. 2016. *Umenie v škole: Urbánske sféry. Dobrá škola*, no. 1, s. 33. ISSN 1338-0338.

KOLBIARZ CHMELINOVÁ, Katarína (ed.). 2017. *Začínáme s galerijnou pedagogikou*. Bratislava: Katedra dejín výtvarného umenia FIF UK. ISBN 978-80-8127-189-2.

KOLBIARZ CHMELINOVÁ, Katarína (ed.). 2021. *Začínáme s galerijnou pedagogikou II*. Bratislava: Katedra dejín výtvarného umenia FIF UK. ISBN 978-80-8127-322-3.

KVETKOVÁ, Marcela. 2018. Rozšírenie umenovedného vzdelávania na Katedre dejín umenia FIF UK Bratislava o galerijnú pedagogiku. In ČARNÁ, Daniela – TRIBULOVÁ, Barbora (eds.) *Otvorená galéria. Zborník z konferencie galerijnej pedagogiky*. Bratislava: Kunsthalle Bratislava, s. 30-37. ISBN 978-80-972754-4-0.

LUKÁČOVÁ, Marcela (ed.). 2007. *Materiálová predloha k projektu Bližšie k múzeu. Vzdelávanie v galériách a múzeách*. Bratislava: Nadácia – centrum súčasného umenia. ISBN 978-80-89009-17-6.

MIŠOVÁ, Miroslava – PIVODA, Peter. 2022. *Meetup SNG – Creative Museums Summit 2022*. Dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=IJE4SG_40I4 [Cit. 7. 2. 2026].

TRIBULOVÁ, Barbora. 2021. *Malé divy v SNG: Dotyk s umením*. Dostupné na internete: <https://medium.com/sng-online/male-divy-v-sng-dotyk-s-umen%C3%ADm-80a803b5fa57> [Cit. 7. 2. 2026].

TRIBULOVÁ, Barbora. 2024. *Vitajte v SNG alebo Prístupnosť verejnej galerijnej inštitúcie*. Dostupné na internete: https://www.youtube.com/watch?v=on3u_K8RbwQ [Cit. 7. 2. 2026].

Diskusia s galerijnými pedagogičkami zapojenými do *Máš umelecké črevo?* počas medzinárodného stretnutia SNG Bratislava, jún 2024
Foto: Šimon Lupták

Katarína Defeo Fiúza Siposová sprevádza pedagogičky *Generátorom inšpirácie* na metodickom stretnutí SNG Bratislava, september 2023

Vzdelávací program pre nevidiacich slabozrakých ľudí
v edukačnej výstave *Prečo (ume)nie?*
SNG Bratislava, 2023
Foto: Šimon Lupták

Workshop pre sociálne znevýhodnených ľudí
Útuku sv. Lujzy a sv. Vincenta de Paula
SNG Bratislava, 2024
Foto: Šimon Lupták

Mgr. Barbora Tribulová, PhD.

Mgr. Barbora Tribulová, PhD., vyštudovala dejiny umenia a kultúry na FiF TU v Trnave a doktorandské štúdium absolvovala na Katedre teórie a dejín umenia a architektúry VŠVU v Bratislave. Od roku 2015 do marca 2025 pôsobila ako galerijná pedagogička v SNG, pričom od roku 2017 viedla Oddelenie galerijnej pedagogiky SNG. Popritom vyučovala dejiny výtvarnej kultúry na strednej umeleckej škole a pôsobila aj v Centre výskumu VŠVU. Zaslúžila sa o to, že SNG získala pre roky 2022 – 2024 medzinárodný certifikát Home of 21st Century Education a v rokoch 2016 – 2024 organizovala vzdelávanie a výstavy v rámci medzinárodnej platformy *Máš umelecké črevo?*, ktorej posledný ročník získal aj ocenenie Biela kocka. Spolupracovala aj na výstave a publikácii *Prečo (ume)nie?* a v SNG viedla aj vzdelávacie programy pre skupiny so špecifickými potrebami. V súčasnosti pôsobí ako odborná referentka pre vzdelávanie na Oddelení kultúry Starého Mesta.

barbora.tribulova@stare mesto.sk
Oddelenie kultúry Starého Mesta
www.stare mesto.sk

Foto: Jakub Gyulás

Dva príklady dobrej praxe galerijnej edukácie pred rokom 1989 a po ňom

Daniela Čarná

ABSTRAKT

Galerijná edukácia na Slovensku má svoju históriu a inšpiračné zdroje prepojené s progresívnym pedagogickým pôsobením autorov tzv. neoficiálnej výtvarnej scény v 70. – 80. rokoch 20. storočia. Absencia systematického spracovávaní tejto svojbytnéj múzejno-pedagogickej disciplíny, čiastočne vyplnená konferenčnými príspevkami či textami v zborníkoch, viedla k tvorbe tohto (opäť len čiastkového) príspevku. Pozornosť v ňom bude zameraná na dva paradoxné príklady dobrej praxe. Späťne sleduje obdobie

minulého režimu, počas ktorého vznikla v Galérii mesta Bratislavy tzv. Galéria dieťaťa. Následne mapuje začiatok 90. rokov, v období nastupujúcej slobody a stagnácie galerijnej edukácie, v ktorom začala Stredoslovenská galéria v Banskej Bystrici organizovať tzv. esteticko-didaktické výstavy, t. j. predchodcov edukačných výstav.

KĽÚČOVÉ SLOVÁ

história galerijnej edukácie, edukačné výstavy, výtvarná pedagogika, Galéria dieťaťa

Galéria dieťaťa

Rok 1979 bol organizáciou UNESCO pri OSN vyhlásený za Rok dieťaťa. Napriek tomu, že téma „hrala do karát“ totalitnej propagande a v oficiálnom umení zvädzala ku gýčovým zobrazeniam šťastných detí v idyllickej socialistickej spoločnosti, vtedajší riaditeľ Galérie mesta Bratislavy Milan Jankovský pri tejto príležitosti inicioval vznik jedinečného projektu, tzv. Galérie dieťaťa (1979 – 1993). Tá mala aj svoju vizuálnu identitu – maskota menom Galerijníček, navrhnutého scénografkou a kostýmovou výtvarníčkou Hanou Cigánovou (rovnako autorkou Kuka, „moderátora“ detských televíznych relácií). Založeniu Galérie dieťaťa predchádzala práca s deťmi a tínedžermi, rozvíjaná už od roku 1974, na základe potreby práce s učňovskou mládežou. Od roku 1976 sa tiež konávali letné dielne na nádvorí Mirbachovho paláca (boli predchodcom letných táborov), ktoré viedli výtvarníci z okruhu tzv. neoficiálnej scény. Galéria dieťaťa mala svoj vlastný rozpočet a štatút, vypracovaný Milanom Jankovským a Jozefínou Lacovou, vedúcou oddelenia výstav a kultúrno-výchovnej činnosti (v rokoch 1968 – 1991). V dramaturgii sa striedali výstavy žiakov ľudových škôl umenia (základných umeleckých škôl – ďalej ZUŠ) a učilišť s výstavami detskej ilustrácie, na ktoré sa špecializovali galerijné zbierky. Kurátorsky sa na nich podieľali pracovníčky galérie J. Lacová, Alena Kianičková a najmä Katarína Kollárová (Poláková). Neskôr dramaturgiu rozšírili o tematické výstavy (napr. *Dieťa v obraze v dielach zo 17. – 20. storočia*, 1987; *Kvetinové zátišia*, v spolupráci s Prírodovedeckou fakultou, 1988, obe kurátorka K. Kollárová) a o spoluprácu s Úľuvom v Prahe (cyklus výstav *Hračky*, 1985 – 1992). S Náprstkovým múzeom v Prahe od roku 1989 vznikali výstavy mimoeurópskych kultúr (napr. *Umenie tušu*, 1989; *Starý japonský drevorez ukijne*, 1990; *Budhistická plastika*, 1991). V roku 1989 bol priestor Galérie dieťaťa presťahovaný z druhého poschodia na bezbariérovejšie prízemie (ktoré je dnes opäť využívané na edukačné účely). V roku 1993 bola Galéria dieťaťa zrušená a viacerí zamestnanci boli v rámci konsolidácie prepustení. Jej kompetencie do istej miery prebrala Bibiana, ktorá vznikla v roku 1987 ako partner Bienále ilustrácií v Bratislave a Galériou dieťaťa sa inšpirovala. Tým galerijno-pedagogická činnosť, až na sporadické podujatia, takmer na desať rokov zanikla. Obnovila sa až v roku 2002 počas vedenia galérie Ivanom Jančárom, keď bolo opätovne vytvorené miesto pre galerijného pedagóga. V roku 2006 až 2021 sa tu začal pravidelne organizovať celoslovenský vzdelávací program *Umenie zblízka* (autorka Daniela Čarná).

Prínosom Galérie dieťaťa, unikátnej aj v československom kontexte, bolo predovšetkým vytváranie komunitného prostredia, práca s marginalizovanými skupinami, ako sú rómske deti (výstava *Roma sam*, 1990, kurátorka K. Kollárová), deti so znevýhodnením (v spolupráci s Ústavom prof. Matulaja) či učňovská mládež.

Učitelia tvorivosti

Ďalším prínosom Galérie dieťaťa bola spolupráca s umelcami tzv. neoficiálnej výtvarnej scény, ktorí mali z ideologických dôvodov do galérií dvere zatvorené, nemohli v nich vystavovať a ich diela boli vylúčené z akvizícií. Galéria dieťaťa ich prizývala na výstavy *Dialóg učiteľa so žiakom* pre študentov Strednej umelecko-priemyselnej školy v Bratislave, kde pedagogicky pôsobil výtvarník Rudolf Fila, Milan Bočkay, Klára Bočkayová, Vladimír Kordoš a i., aj ako lektorov letných workshopov. Galéria spolupracovala napríklad s výtvarníkmi Mariánom Mudrochom, Ladislavom Čarným, Igorom Minárikom, Jaroslavou Šickovou či Milošom Štofkom. Viacerí od polovice 70. rokov pedagogicky pôsobili na základných umeleckých školách (L. Čarný, M. Mudroch, I. Minárik, Daniel Fischer, Vladimír Kordoš, Dezider Tóth). Aj keď to pre nich na začiatku nebolo zamestnanie snov, prijali ho ako výzvu a vycítili potenciál spolupráce s detskou tvorivosťou. Postupne vypracovali metodiky výučby výtvarnej výchovy, na ktoré nadväzujú aj dnešné koncepcie vzdelávania. Dalo by sa povedať, že na bratislavských sídliskách vychovali generáciu tvorivých ľudí dnešnej strednej generácie (medzi nimi aj mnohé osobnosti kultúrneho života). Mnohí z nich mali v tom čase doma malé deti a výchova umením aj k umeniu prebiehala nielen na vyučovaní v základných umeleckých školách, ale prirodzeným spôsobom aj v rodine, čím vznikali mnohé participatívne diela s ich vlastnými deťmi. Práve v metódach ich práce, v ktorých využívali okrem iného princípy výtvarnej analýzy diela a interpretovania predlôh naprieč históriou umenia, nachádza inšpiračný zdroj aj galerijná pedagogika. Čerpá tiež z princípov tvorby umelcov 60. až 80. rokov prekračujúcich klasické médiá k inštalácii či performancii, neraz využívajúcich (fyzické či mentálne) zapojenie diváka ako spolutvorcu, ako to ukázala napríklad výstava *Umění interakce* v Galerii moderního umění v Hradci Králové (2025, kurátori Patricie Kaváliková, Helena Šestáková, František Zachoval), výstava *Ruka na konci ramene* (Osmička, Humpolec, 2022, kurátor Ondřej Horák, Anežka Chalupová) alebo edukačné výstavy v Stredoslovenskej galérii v Banskej Bystrici (ďalej SSG) (napr. *Ako na umenie 6...*/

Architektúra, kurátorky Martina Martincová, Zuzana Medzihorská), pri genéze ktorých sa bližšie pristavíme.

Esteticko-didaktické výstavy ako predchodcovia edukačných výstav

Tzv. výchovno-vzdelávacia činnosť mala v SSG svoje miesto v rôznych formách už od polovice 60. rokov. Edukačné projekty pod názvom *esteticko-didaktické výstavy* sa na pôde SSG (predtým Oblastnej, neskôr Štátnej galérie) začali realizovať od konca 80. rokov a v 90. rokoch. Paradoxne sa tak dialo v časech všeobecnej stagnácie galerijnej pedagogiky na Slovensku, keď sa galérie sústredili na dobiehanie zameškaného – medzinárodné spolupráce, prednáškovú a akvizičnú činnosť – a vzdelávanie stálo na periférii záujmu. Výstavy sa konali v ročných intervaloch a koncepčne ich pripravovala Katarína Sokolová (v galérii pracovala v rokoch 1985 – 2002). Opierala sa o občas opomínané špecifiká disciplíny, ktorej cieľom nie je suplovať vyučovanie, ale budovať vizuálnu gramotnosť a dialóg v priamej interakcii s umeleckým dielom, obnoviť prvotnú schopnosť dívať sa, schopnosť rozlišovať v silnejšom vizuálnom smogu to podstatné a prispievať k rozvoju tzv. malej tvorivosti. Zameranie tohto typu výstav na prijímateľa, rozvoj emocionality a vzdelávacieho aspektu boli hlavnými znakmi edukačných výstav: „Didaktické výstavy ako najtypickejšia (organizačne a koncepčne aj najzložitejšia) forma galerijnej prezentácie umenia, sú najzriedkavejšie. Tento špecifický edukačný typ galerijných projektov máva dve kvalitatívne podoby: receptívna realizuje popularizačný a vzdelávací zámer výberom tém a žánrov diel prispôbením istej kategórii vnímateľov, kreatívna sprostredkúva aktivizujúcou tvorivou činnosťou emocionálne zážitky a tak stimuluje záujem o umenie“ (Sokolová, 2011).

Prvou z desiatich realizovaných výstav bola *Grafika a umenie tlače* z roku 1989 z grafických zbierok galérie, na ktorú je akvizičná činnosť galérie zameraná. Vzdelávacie programy boli vedené formou rozhovorov aj tvorivých aktivít. V súvislosti so spomínanou neoficiálnou scénou je zaujímavá spomienka kurátorky na Etien na Cornevina, filozofa a lektora francúzštiny, ktorý v rokoch 1976 až 1988 pôsobil v Bratislave, stal sa znalcom slovenskej scény a napísal o nej svoju habilitačnú prácu. Pri príprave jednej z výstav v SSG sa aktívne zaujímal o metodiku edukačnej práce, čo v tom období nebolo pre domácich kurátorov celkom bežné (galerijná pedagogika bola popri kurátorskej práci často „na druhej koľaji“). V tomto

čas realizovala K. Sokolová tiež vlastný prieskum prostredníctvom dotazníkov zasielaných do galérií na Slovensku, kde zisťovala, ako je vnímaný edukačný potenciál galérií. Jeden z názorov, že sa jedná o prežitok socializmu, snáď čiastočne poukazuje na dôvod stagnácie galerijnej edukácie v porevolučných rokoch a na pretrhnutú kontinuitu. Zaujímavým projektom boli tiež rozhovory o interpretácii obrazov Dominika Skuteckého s deťmi z prvého stupňa základnej školy (súčasť autorkinho dizertačného projektu), realizované metódou „jeden na jedného“, a to vždy s jedným dieťaťom vo Vile Dominika Skuteckého. Za pozornosť stojí aj zavedenie formátu diskusií s umelcami pred vernisážami výstav v druhej polovici 80. rokov.

Z realizovaných výstav spomeňme *Primárne schémy prírody* (1999), na ktorej boli spolu s tvorbou vybraných autorov (Michal Kern, Dezider Tóth, Július Koller, Rudolf Fila, Igor Kalný, Milan Paštéka, Juraj Bartusz, Igor Hudcovič a i.) prezentované diela pacientov Psychiatrickej nemocnice Philippha Pinela v Pezinku. Druhá medzinárodná výstava *Zrkadlo siete* (1997) zas pracovala s fenoménom mail artu a počas programov využívala prácu s kopírovacím strojom, faxom či mailom (vo svojej dobe inovatívnymi a dnes už, naopak, zastaranými médiami). Kládla si otázky o význame a povahe originálu a originality v umení. Popri autoroch z osemnástich krajín (Japonsko, Čile, Francúzsko, Maďarsko, Poľsko, Česko a i.) zastupovali Slovensko napríklad Peter Rónai, Ľubo Stacho či Peter Kalmus.

Podobne ako pri Galérii dieťaťa, aj pri esteticko-didaktických výstavách vidíme potenciál galérie zapájať do diania v galérii nové komunity a otvoriť sa na svoju dobu novým formám výstav, ktoré podporovali aj nasledujúci riaditelia galérie (Alena Vrbánová, Branislav Rezník). Zároveň ich môžeme vnímať ako predchodcov rôznych podôb edukačných výstav v súčasnosti – v SSG špecificky pri projektoch kurátorky a galerijnej pedagogičky Martiny Martincovej, ktoré pravidelne organizuje od roku 2016 (*Symfónia pre 5 zmyslov*, 2016; *Od bodu k pamäťovej stope*, 2017; cyklus *Ako na umenie 1 – 6*, 2018 – 2025).

Z prezentovaného príspevku vyplýva, že galerijno-pedagogická práca je často založená na odbornosti, invencii a entuziazme jednotlivcov. V minulosti bola často bez adekvátnej akceptácie inštitúcie, dnes je nespochybniteľnou súčasťou štruktúry galérií, aj keď v niektorých inštitúciách opäť bojuje o svoju existenciu. Zároveň sme mohli sledovať projekty, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou histórie galerijných inštitúcií a kultúrnej pamäti, ktorá sa nestráca, treba ju pripomínať a stavať na nej.

Zoznam esteticko-edukačných výstav realizovaných v SSG v rokoch 1989 – 2002 (kurátorka Katarína Sokolová):

- 1989 *Grafika a umenie tlače I./Tlač z výšky*. Stredoslovenská galéria, Banská Bystrica (repríza v Galérii dieťaťa, Galéria mesta Bratislavy, 1989)
- 1990 *Grafika a umenie tlače II./Tlač z hĺbky*. Stredoslovenská galéria, Banská Bystrica (repríza v Galérii P. M. Bohúňa v Liptovskom Mikuláši, 1990)
- 1992 *Grafika – umenie tlače/Tlač z výšky a tlač z hĺbky*. Novohradská galéria, Lučenec
- 1993 *Emil Makovický 1908 – 1986*. Stredoslovenská galéria, Banská Bystrica
- 1994 *Výtvarný znak*. Stredoslovenská galéria, Banská Bystrica
- 1995 *Vnímanie*. Stredoslovenská galéria, Banská Bystrica
- 1997 *Zrkadlo siete*. Stredoslovenská galéria, Banská Bystrica (v spolupráci so Stanislavom Troppom, Milanom Sokolom, Jánom Husárom)
- 1999 *Primárne schémy prírody/Psyché a výtvarné formy*. Stredoslovenská galéria, Banská Bystrica
- 2000 *Cítim... versus myslím (?) Emócie a city vo výtvarnom umení*. Stredoslovenská galéria, Banská Bystrica
- 2002 *Expresivita/Racionalita*. Dve línie výtvarného umenia 20. storočia, Stredoslovenská galéria, Banská Bystrica

Príspevok čerpá z rozhovorov autorky s Katarínou Polákovou (2011) a Katarínou Sokolovou (2026).

Bibliografia

- ČARNÁ, Daniela. 2011. Galéria ako miesto vzdelávania. História vzdelávania v Galérii mesta Bratislavy 1976 - 2011. In Kiss-Szemán, Zsófia (ed.). *50 rokov GMB, Zborník príspevkov z vedeckého sympózia k 50. výročiu založenia GMB*. Bratislava: Galéria mesta Bratislavy 2011, s. 109-119. ISBN 9788089340330.
- ČARNÁ, Daniela. 2018. Učiteľia tvorivosti. Umelci neoficiálnej scény ako pedagógovia základných umeleckých škôl. *Flash Art*, 6. 7. 2018. Dostupné na: www.flashart.cz/2018/06/06/ucitelia-tvorivosti-umelci-neoficialnej-sceny-ako-pedagogovia-zakladnych-umeleckych-skol/ [Cit. 10. 12. 2025].
- HORÁK, Ondřej – CHALUPOVÁ, Anežka (eds.). 2021. *Ruka na konci ramene*. Humpolec: Nadační fond Bička. ISBN 9788090790827.
- MARTINCOVÁ, Martina. 2017. Galerijná pedagogika – edukačné výstavy – vzdelávacie programy. In *Stredoslovenská galéria 1956 - 2016. Publikácia k 60. výročiu SSG*. Banská Bystrica: Stredoslovenská galéria, 2016, s. 5. ISBN 978-80-88681-80-9.
- JANČÁR, Ivan a kol. 2012. *1961 – 2011. 50 rokov Galérie mesta Bratislavy*. Bratislava: Galéria mesta Bratislavy, 2012. ISBN 9788089340415.
- SOKOLOVÁ, Katarína. 2010. *Galerijná pedagogika – stručný nárys jej vývoja, teórie a praxe*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela. ISBN 978-80-8083-981-9.
- SOKOLOVÁ, Katarína. 2011. Didakticky zamerané výstavy. In Vrbánová, Alena (ed.). *Štátna galéria Banská Bystrica 1990 – 2011*. Banská Bystrica: Štátna galéria, 2011, s. 55.

Rudolf Fila a Katarína Poláková
počas prednášky na výstave *Dieťa v umení*
Galéria mesta Bratislavy, 1987
Foto: archív GMB

Letné dielne na nádvorí Mirbachovho paláca GMB
(vzadu Marián Mudroch a Katarína Poláková)
Mirbachov palác GMB, 80. roky 20. storočia
Foto: archív GMB

Záznam z performance inšpirovanej tvorbou Adriény Šimotovej
Marián Mudroch so žiakmi ZUŠ Bratislava-Dúbravka
80. roky 20. storočia
Foto: archív M. Mudrocha

Pozvánka na edukačnú výstavu *Vnímanie*
Stredoslovenská galéria, 1995
Foto: archív SSG

Pohľad do výstavy *Primárne schémy prírody*
s dielami Igora Kalného a Michala Kerna
Stredoslovenská galéria, 1997
Foto: Katarína Sokolová

Mgr. Daniela Čarná, PhD.

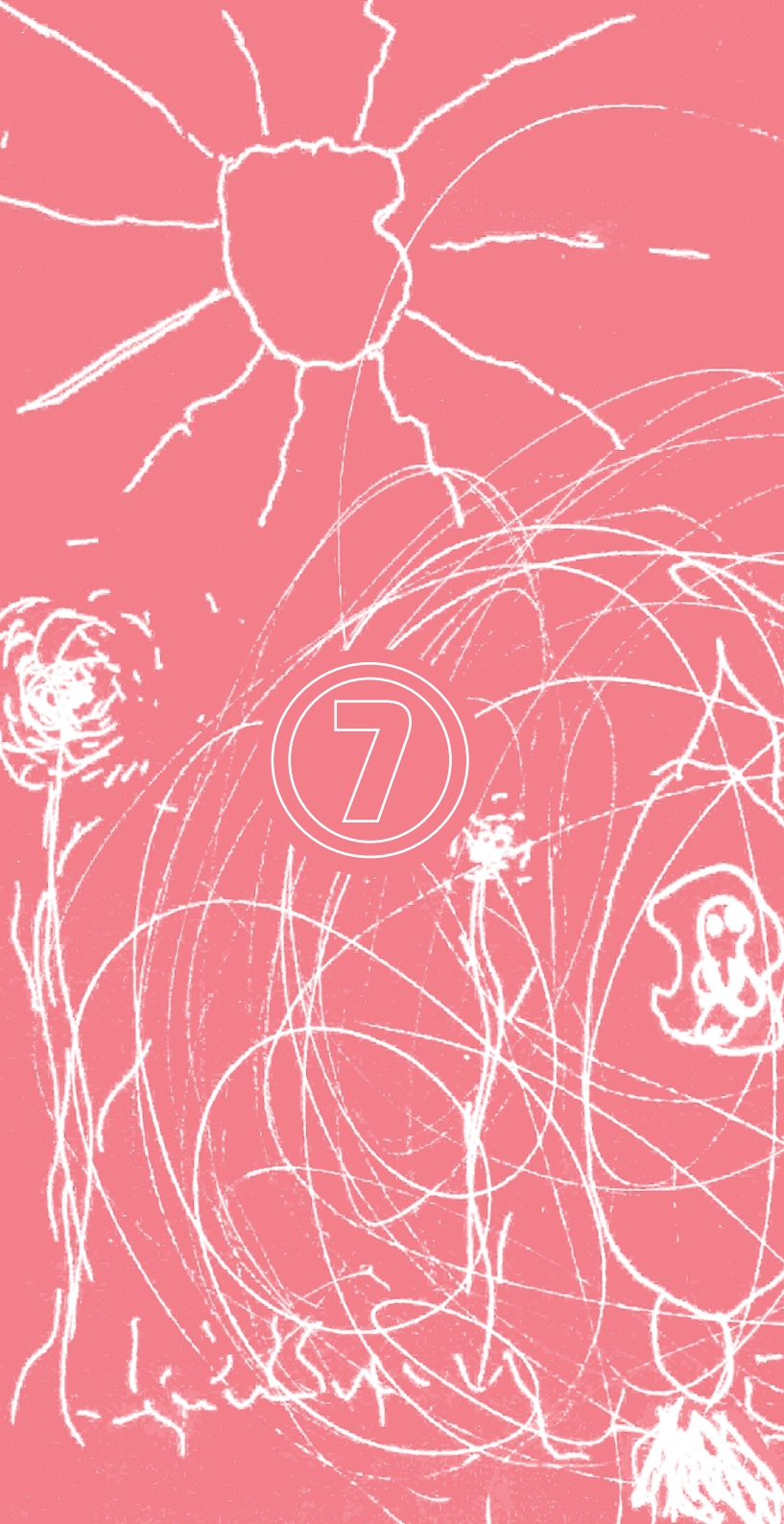
Mgr. Daniela Čarná, PhD., sa venuje kurátorstvu a galerijnej pedagogike. Dejiny umenia študovala na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, doktorát ukončila na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. Pôsobí ako kurátorka v Stredoslovenskej galérii v Banskej Bystrici a v Galérii umenia E. Zmetáka v Nových Zámkoch. Predtým pôsobila v Galérii mesta Bratislavy, v Kunsthalle Bratislava a v Galérii Slovenského rozhlasu. Venuje sa neoficiálnej výtvarnej scéne 70. – 80. rokov a externe vyučuje predmet galerijná pedagogika na Vyskej škole výtvarných umení. Je kurátorkou desiatok tematických a monografických výstav. Autorsky realizovala napr. celoslovenský program pre školy *Umenie zblízka* v Galérii mesta Bratislavy (2006 – 2021), projekt *Detiský mediátor* v Kunsthalle Bratislava, za ktorý spolu s Luciou Kotvanovou získala ocenenie Biela kocka (2018). Je autorkou a spoluautorkou monografií Igora Kalného, Michala Kerna, Barbory Kožíkovej-Lichej, Igora Minárika, Ladislava Čarného, Ľuby Sajkalovej a kníh o umení pre deti *Po*

stopách umenia (2009), *Nakresli si ovečku* (2019) a *Čím chceš byť? Umelec?* (2021, posledné dve s L. Kotvanovou). S výstavným projektom *Z mesta von. Umenie v prírode* sa umiestnila vo finále Ceny Oskára Čepana Extra (2007). Je členkou medzinárodnej asociácie kritikov AICA.

danielacarna@gmail.com
Stredoslovenská galéria
www.ssgbb.sk

Galéria umenia E. Zmetáka
v Nových Zámkoch
www.gueznz.eu

Foto: Ema Lančaričová

Expozé v múzeu a galérii: umenie – expresia – zážitok. Výsledky aplikovaného výskumu v oblasti galerijnej pedagogiky

Daniela Valachová

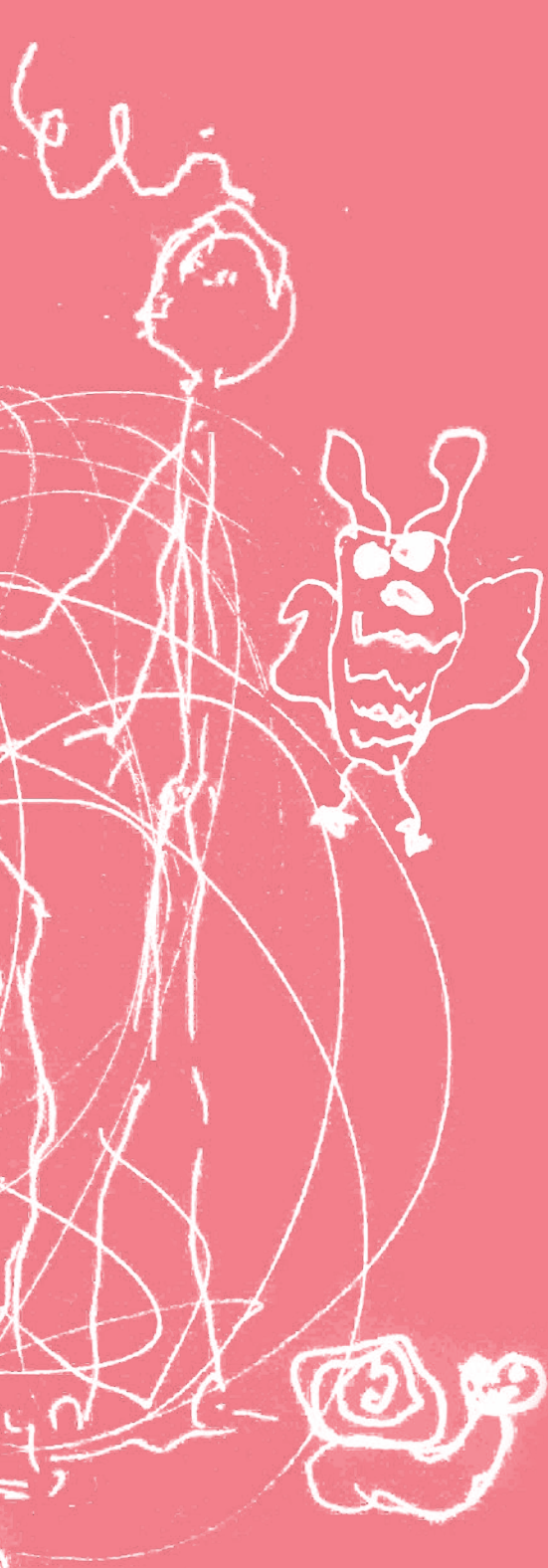
ABSTRAKT

Cieľom príspevku je identifikovať hlavné výskumné a metodologické prístupy a aplikačný potenciál galerijnej a múzejnej edukácie v kontexte zážitkového učenia, kritického myslenia a inkluzívnych stratégií. Text sa zameriava na galerijnú a múzejnú edukáciu ako významnú oblasť aplikovaného pedagogického výskumu, ktorá prepája teoretické koncepty s empirickým overovaním edukačných prístupov v prostredí kultúrnych inštitúcií. Vychádza z analýzy vybraných vedeckých textov

publikovaných počas dvoch rokov trvania projektu. Výsledky poukazujú na rastúci význam kvalitatívne orientovaného aplikovaného výskumu, ktorý reflektuje skúsenosť návštevníka, študenta a pedagóga a prispieva k inovácii edukačnej praxe v galériách a múzeách.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

galerijná edukácia, múzejná pedagogika, aplikovaný výskum, zážitkové učenie, inklúzia, kritické myslenie

Úvod

Galérie a múzeá v súčasnosti predstavujú dynamicky sa rozvíjajúce edukačné prostredia, ktorých význam presahuje tradičné chápanie kultúrnych inštitúcií ako miest uchovávania a prezentácie zbierkových predmetov (Biarincová, 2024). V kontexte súčasných pedagogických diskurzov sa čoraz viac profilujú ako priestory neformálneho a celoživotného vzdelávania, rozvoja kultúrnej a vizuálnej gramotnosti, ako aj kritického myslenia a osobnostnej reflexie návštevníkov (Katreníková, 2024).

Tento posun je sprevádzaný rastúcim záujmom o výskum edukačných procesov realizovaných v galerijnom a múzejnom prostredí (Valachová, 2025). Galerijná a múzejná pedagogika sa tak stávajú relevantným poľom aplikovaného výskumu, ktorého cieľom je nielen teoretická reflexia, ale aj praktická optimalizácia edukačných stratégií, programov a metodických postupov (Valachová, 2025).

Teoretické východiská aplikovaného výskumu v galerijnej a múzejnej edukácii

Teoretické rámce galerijnej a múzejnej edukácie vychádzajú z interdisciplinárneho prepojenia pedagogiky, estetiky, psychológie učenia a kultúrnych štúdií. Významné miesto v analyzovaných textoch zaujíma koncept zážitkového učenia, ktorý chápe učenie ako proces aktívneho konštruovania poznania prostredníctvom osobnej skúsenosti, reflexie a experimentovania (Kováčová & Rássu Nagy, 2025). Kolbov (2014) cyklus učenia je v galerijnom prostredí aplikovaný prostredníctvom práce s umeleckým dielom, artefaktom či výstavným priestorom ako zdrojom konkrétnej skúsenosti, ktorá vedie k hlbšiemu porozumeniu a tvorivej interpretácii (Kolb, 2014).

Ďalšími významnými teoretickými východiskami sú koncepty vizuálnej gramotnosti (Fulková, 2014) a kritického myslenia, ktoré sú v galerijnej pedagogike rozvíjané prostredníctvom interpretácie umeleckých diel, dialógu a reflexívnych edukačných stratégií. Texty zároveň zdôrazňujú inkluzívny rozmer galerijnej a múzejnej edukácie (Kováčová, 2025), ktorý reflektuje rôznorodosť návštevníkov z hľadiska veku, skúseností, kultúrneho zázemia či špecifických potrieb.

Ciele výskumu

Hlavným cieľom je analyzovať galerijnú a múzejnú edukáciu ako oblasť aplikovaného výskumu so zameraním na jej edukačný potenciál a praktickú využiteľnosť výsledkov v pedagogickej praxi.

Parciálne ciele výskumu:

- identifikovať dominantné teoretické koncepty využívané v súčasnom výskume galerijnej a múzejnej edukácie;
- analyzovať metodologické prístupy používané v empirických výskumoch;
- zhodnotiť aplikačný potenciál výskumných zistení pre edukačnú prax galérií a múzeí;
- reflektovať význam skúsenosti návštevníka, študenta a pedagóga v procese učenia.

Výskum bol koncipovaný ako kvalitatívne orientovaný aplikovaný výskum s prvkami zmiešaného dizajnu (Hendl, 2016). Jeho cieľom nie je štatistická generalizácia, ale hlboké porozumenie edukačným procesom, skúsenostiam účastníkov a možnostiam aplikácie výskumných zistení v galerijnej a múzejnej praxi. Výskum prepájal teoretickú analýzu odborných textov s empirickým skúmaním skúseností aktérov galerijnej a múzejnej edukácie. Zvolený dizajn reflektuje špecifiká kultúrno-edukačného prostredia, v ktorom je učenie sprostredkované zážitkom, interpretáciou a sociálnou interakciou. Aplikovaný charakter výskumu sa prejavuje v orientácii na prakticky využiteľné výstupy pre pedagogickú a edukačnú prax galérií a múzeí.

Spracovanie a analýza dát

Kvalitatívne dáta získané prostredníctvom rozhovorov a pozorovania boli analyzované pomocou tematickej a obsahovej analýzy. Dôraz bol kladený na identifikáciu vzťahov medzi skúsenosťou, zážitkom a edukačnými výsledkami. Kvantitatívne údaje z dotazníkov boli spracované deskriptívnou štatistikou a interpretované v kontexte kvalitatívnych zistení.

Etické aspekty výskumu

Výskum bol realizovaný v súlade s etickými princípmi pedagogického výskumu. Respondenti boli informovaní o cieľoch výskumu, anonymite a dobrovoľnosti účasti. Získané údaje boli použité výlučne na výskumné účely.

Limity výskumu

Aj napriek snahe o metodologickú pluralitu a trianguláciu dát je potrebné reflektovať viaceré limity realizovaného výskumu. Prvým z nich je charakter výskumnej vzorky, ktorá bola zvolená zámerným výberom. Hoci tento prístup umožnil detailné skúmanie skúseností

účastníkov galerijnej a múzejnej edukácie, neumožňuje štatistickú generalizáciu výsledkov na celú populáciu návštevníkov galérií a múzeí. Ďalším limitom je dominancia kvalitatívnych výskumných metód, ktoré síce poskytujú hlboký vhľad do prežívania, postojov a interpretačných procesov respondentov, avšak do istej miery sú ovplyvnené subjektivitou výskumníka aj samotných účastníkov. Interpretácia dát je vždy výsledkom interakcie medzi výskumným rámcom a individuálnymi skúsenosťami respondentov, čo môže viesť k selektívnemu zvýrazňovaniu niektorých tém na úkor iných. Ďalším obmedzením je kontextová viazanosť výskumu na slovenské kultúrne a edukačné prostredie. Špecifiká národného kontextu, legislatívneho rámca a inštitucionálnych podmienok môžu ovplyvňovať prenositeľnosť zistení do iných kultúrnych alebo vzdelávacích prostredí.

Aplikačný záver

Realizovaný výskum potvrdzuje, že galerijná a múzejná edukácia predstavuje významnú oblasť aplikovaného pedagogického výskumu s priamym dosahom na edukačnú prax (Repiská, 2024). Zistenia poukazujú na potenciál galérií a múzeí fungovať ako otvorené vzdelávacie prostredia, v ktorých sa učenie realizuje prostredníctvom zážitku, interpretácie a reflexie osobnej skúsenosti (Weissová, 2024).

Aplikačný prínos výskumu spočíva najmä v identifikácii konkrétnych edukačných stratégií, ktoré podporujú rozvoj kritického myslenia, vizuálnej gramotnosti a kultúrnej kompetencie návštevníkov. Výskum zároveň zdôrazňuje význam systematického prepájania pedagogickej, galerijnej a múzejnej praxe prostredníctvom partnerskej spolupráce škôl a kultúrnych inštitúcií (Ľulák Krčmáriková, 2025).

Dôležitým výstupom je poukázanie na potrebu profesionalizácie galerijných a múzejných pedagógov a na význam reflexie a evalvácie edukačných programov ako nástroja ich ďalšieho rozvoja (Nagy Rassu, 2025). Udržateľný rozvoj galerijnej a múzejnej edukácie je podmienený neustálym návratom skúseností z praxe do výskumu, ktorý generuje nové otázky, inovácie a metodické riešenia (Čarná & Martincová, 2025).

Výsledky výskumu tak vytvárajú východisko pre ďalšie systematické rozvíjanie galerijnej a múzejnej edukácie ako integrálnej súčasti súčasného vzdelávania a kultúrnej praxe.

Príspevok je výstupom z projektu KEGA č. 002UK-4/2024
Expozé v múzeu a galérii: umenie-expresia-zážitok.

Bibliografia

BIARINCOVÁ, Patrícia. 2024. Analýza vzdelávacích aktivít a podujatí: galerijná pedagogika v Oravskej galérii v Dolnom Kubíne a múzejná pedagogika v Liptovskom múzeu v Ružomberku. In VALACHOVÁ, Daniela – KOVÁČOVÁ, Barbora (eds.). *GALERIUM I*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, s. 78-91. ISBN 978-80-561-1121-5.

ČARNÁ, Daniela – MARTINCOVÁ Martina. 2025. IGOR HUDCOVIČ: MYSLENIE KRESBOU. Niekoľko poznámok k edukatívnemu potenciálu kresby a jej využiti na výstave Igora Hudcoviča v Stredoslovenskej galérii v Banskej Bystrici. In KOVÁČOVÁ, Barbora – VALACHOVÁ, Daniela (eds.). *GALERIUM II*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, s. 93-119. ISBN 978-80-561-1183-3.

FULKOVÁ, Marie. 2014. *Galerijní a muzejní edukace I*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 978-80-7101-111-8.

HENDL, Jan. 2016. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1968-2.

KATREŇKOVÁ, Bianka. 2025. Galerijná pedagogika v spojení s kritickým myslením a emocionálnou inteligenciou. In REPISKÁ, Miroslava (ed.). *OD EXPOZÍCIE K SKÚSENOSTI: potenciál galérií a múzeí v kontexte kritického myslenia a inklúzie*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 8–24. ISBN 978-80-223-6150-7.

KOLB, David. 2014. *Experiential Learning. Experience as the Source of Learning and Development*. London: Pearson. ISBN 013-389-240-9.

KOVÁČOVÁ, Barbora – RASSU NAGY Viera. 2025. Interaktivita v múzeách: Teoretické východiská a analýza vybraných múzeí. In REPISKÁ, Miroslava (ed.). *OD EXPOZÍCIE K SKÚSENOSTI: potenciál galérií a múzeí v kontexte kritického myslenia a inklúzie*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 25-42. ISBN 978-80-223-6150-7.

KOVÁČOVÁ, Barbora. 2025. S diverzitou k interaktivite v priestore múzeí a galérií. In *GALERIUM II*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, s. 25-34. ISBN 978-80-561-1183-3.

NAGY RASSU, Viera. 2025 Leonardo da Vinci ako kľúč k prepojeniu umenia, vedy a vzdelávania v 21. storočí. In KOVÁČOVÁ, Barbora – VALACHOVÁ, Daniela (eds.). *GALERIUM II*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, s. 35-42. ISBN 978-80-561-1183-3.

REPISKÁ, Miroslava. 2024. Interpretácia výtvarného diela ako forma sebaapoznania a sebavyjadrenia. In VALACHOVÁ, Daniela – KOVÁČOVÁ, Barbora (eds.). *GALERIUM I*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, s. 31-51. ISBN 978-80-561-1121-5.

ŤULÁK KRČMÁRIKOVÁ, Zuzana. 2025. Arteterapia v priestoroch galérie s dôrazom na reflexiu výstavy: prienik umenia, terapie a komunitnej skúsenosti. In KOVÁČOVÁ, Barbora – VALACHOVÁ, Daniela (eds.). *GALERIUM II*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, s. 154-166. ISBN 978-80-561-1183-3.

VALACHOVÁ, Daniela. 2025. Múzeum ako miesto zážitku. In KOVÁČOVÁ, Barbora – VALACHOVÁ, Daniela (eds.). *GALERIUM II*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, s. 54-62. ISBN 978-80-561-1183-3.

VALACHOVÁ, Daniela. 2025. Galéria a škola – spolupráca, výzvy a skúsenosti. In REPISKÁ, Miroslava (ed.). *OD EXPOZÍCIE K SKÚSENOSTI: potenciál galérií a múzeí v kontexte kritického myslenia a inklúzie*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 43–57. ISBN 978-80-223-6150-7.

WEISSOVÁ, Dominika. 2024. Očakávania a realita: skúsenosti študentov formujú ich vnímanie galerijnej edukácie. In VALACHOVÁ, Daniela – KOVÁČOVÁ, Barbora (eds.). *GALERIUM I*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, s. 64-77. ISBN 978-80-561-1121-5.

Prof. PaedDr. Daniela Valachová, PhD.

Prof. PaedDr. Daniela Valachová, PhD., aktuálne pôsobí na Katedre umenia a kultúry na oddelení výtvarnej výchovy PaF UK v Bratislave na pozícii vedúcej katedry a hlavnej garantky študijného programu výtvarná edukácia a didaktika umelecko-výchovných predmetov. Je inaugurovaná v odbore výtvarná výchova, teória a tvorba na UJEP v Ústí nad Labem (2017). Profesijne sa zameriava na oblasť didaktiky výtvarnej výchovy, výtvarného prejavu detí a mládeže a kontexty ich tvorby. Aktuálne je hlavnou riešiteľkou projektu KEGA 002UK-4/2024 *Expozé v múzeu a galérii: umenie-expresia-zážitok*.

valachova@uniba.sk
Katedra umenia a kultúry,
Pedagogická fakulta UK v Bratislave
www.fedu.uniba.sk/sucasti/katedry/
katedra-umenia-a-kultury

Foto: archív autorky

Od diela k zážitku. Edukačné aktivity Oravskej galérie pre mladú generáciu

**Katarína Matušková
Žofia Mäsiarová**

ABSTRAKT

Edukačný prístup galérie vychádza z predpokladu, že umenie aktivuje tvorivé myslenie, podporuje kritické vnímanie sveta a posilňuje schopnosť žiakov vyjadriť vlastnú identitu v dialógu s kultúrnym dedičstvom. Projekty v priebehu piatich rokov reflektovali meniace sa potreby mladých generácií a reagovali na nové formáty vzdelávania – napríklad formou interaktívnych dielní, zážitkových workshopov a prepojenia umenia s pohybom a zvukom. Výsledkom je sieť aktivít, ktorá posilnila vzťah medzi galériou a školami, zlepšila návštevnícky zážitok mladých a rozšírila úlohu galérie ako miesta živého vzdelávania

a kultúrnej interakcie. Príspevok ponúka analýzu tohto edukačného modelu, diskutuje o metodológii zapojenia žiakov, získaných poznatkoch a odporúčaniach pre ďalšiu prax, pričom výklad bude doplnený konkrétnymi príkladmi aktivít. Zdôraznený je význam partnerstva medzi kultúrnou inštitúciou a vzdelávacími aktérmi, ako aj potreba systematického plánovania tematických celkov, ktoré reflektujú výstavné programy a vzdelávacie ciele.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

galerijná pedagogika, neformálne vzdelávanie, vizuálna gramotnosť, zážitkové učenie, partnerstvo škôl a galérie

Úvod

Súčasná vizuálna kultúra kladie na mladých ľudí zvýšené nároky v oblasti orientácie v obrazoch, významoch a kontextoch. Galéria je v tomto prostredí nielen miestom ochrany a sprístupňovania zbierok, ale aj priestorom, v ktorom sa dá rozvíjať kritické myslenie, schopnosť interpretácie a tvorivá sebareflexia. Z pohľadu galerijnej pedagogiky je dôležité nahradiť model jednosmerného sprostredkovania informácií modelom participácie (od pozorovania k prežívaniu). Oravská galéria v Dolnom Kubíne pracuje s predpokladom, že skúsenosť s umením aktivuje tvorivé myslenie a podporuje zručnosti, ktoré sa dajú preniesť aj do každodenného mediálneho prostredia (kritické čítanie obrazov, rozlišovanie komunikačných stratégií, reflexia emócií a hodnôt) (Šupšáková, 2015; Kesner, 2000; Matušková, 2024). V praxi sa tento prístup prejavil rozvojom programov predovšetkým pre základné a stredné školy.

Teoretické východiská: od vizuálnej skúsenosti ku kritickému mysleniu

Východiskom galerijnej edukácie je predovšetkým práca s vizuálnou skúsenosťou. „Dobre vidieť“ v galerijnom kontexte znamená pozerieť sa dostatočne dlho, pozorne a aktívne viesť dialóg s dielom – znovuobjaviť schopnosť pozerieť sa. Takto chápané videnie sa neopiera len o analytický rozbor artefaktu, ale otvára priestor na viacnásobné interpretácie, ktoré sa menia spolu s divákom a jeho skúsenosťou (Kesner, 2000).

Vizuálna gramotnosť ako významová forma kritického myslenia umožňuje vytvárať významy z obrazov, ktoré vidíme. V praxi ide o postup: vnímanie – opis – analýza – interpretácia – tvorba významu. Takto koncipovaná edukácia je vhodná aj pre mladú generáciu, ktorá sa prirodzene pohybuje v obrazových a digitálnych prostrediach a potrebuje nástroje na identifikáciu manipulatívnych postupov a rozlíšenie faktov, interpretácií a emócií (Berger, 2016; Šupšáková, 2015; Glaser, 1942).

Edukačný model Oravskej galérie: sieť aktivít a tematické celky

Edukačný model galérie je postavený na troch princípoch:

- ① dialóg s dielom a participácia,
- ② prepojenie výstavného programu s tematickými edukačnými celkami,
- ③ partnerstvo so školami a lokálnymi aktérmi.

V priebehu posledných rokov galéria diverzifikovala formáty tak, aby reagovala na rôzne štýly učenia: krátke intervenčné aktivity počas prehliadky, dlhšie zážitkové workshopy, tvorivé dielne, ako aj programy využívajúce digitálne technológie.

Kľúčové je systematické plánovanie – témy edukačných blokov sú navrhované v nadväznosti na aktuálne výstavy a školské vzdelávacie ciele. Programy sú koncipované tak, aby kombinovali poznanie (kontext, dielo, autor) so skúsenosťou (pohyb, zvuk, práca s materiálom, tímová tvorba) a reflexiou (diskusia, interpretácia, spätná väzba) (Matušková, 2024).

Príklady aktivít

Konkrétnu podobu edukačného modelu galérie možno ilustrovať na dvoch nadväzujúcich projektoch realizovaných v rokoch 2024 a 2025.

Hľadanie identity

(2024, *Umenie pre školy*/projekt podporil FPU)

Projekt *Hľadanie identity* prepájal profesionálne umenie s edukačnými aktivitami viazanými na výstavný program a stále expozície Oravskej galérie. Jeho cieľom bolo vytvoriť priestor na osobnú skúsenosť žiakov a študentov základných a stredných škôl prostredníctvom priameho kontaktu s umelcami, kurátormi a odbornými lektormi. Názov projektu odkazoval na dielo Juraja Meliša *Hľadanie identity V.* (1994) a tematicky otváral otázky národnej, kultúrnej, rodovej i osobnej identity. Projekt zahŕňal viaceré formáty edukačných aktivít. Autorské a kurátorské podujatie *V priamom prenose: Marek Ormandík* prepájalo komentovanú prehliadku s performatívnym gestom; autor Marek Ormandík spolu s kurátorom Ľudovítom Petránskym reflektovali kontext diel a tvorivý proces, pričom súčasťou programu bol vznik originálneho diela reagujúceho na hudobné improvizácie Oskara Rózsu.

Výtvarné workshopy vedené Jozefom Matuškom sa zameriavali na prácu s telom, individualitou a osobnou výpoveďou (*Dotkní sa*), na problematiku portréту, autenticity a sebareflexie (*Vymaľuj sa*), na participáciu študentov v priestore výstavy (*Buď súčasťou*) a na grafické experimenty a parafrázy sakrálnych motívov (*Zanechaj stopu*). Hudobné workshopy (Patrícia Zrnčíková, Natália Kozáková) rozvíjali multimodálnu skúsenosť prostredníctvom improvizácie, pohybu a práce so zvukom (*Súžnenie*), ako aj prostredníctvom medziodborového prepojenia hudby a výtvarného umenia (*Uhol*

pohľadu/Obráz v hudbe, hudba v obraze). Súčasťou projektu bol aj celoročný cyklus *Zostaňme V OBRAZE*, ktorý ponúkal sprievodné edukačné aktivity viazané na aktuálne výstavy a stále expozície vo forme dialogických prehliadok, tvorivých dielní, workshopov a galerijných animácií počas školského roka 2024 pod vedením galerijnej pedagogičky.

Dobre vidieť – dobre vedieť (2025/Projekt podporil FPU)

Projekt *Dobre vidieť – dobre vedieť* nadviazal na cyklus *Hľadanie identity* a rozvíjal systematickú prácu s vizuálnou gramotnosťou a kritickým myslením žiakov základných a stredných škôl. Jeho východiskom bola myšlienka aktívneho „dobre vidieť“ – pozorne sa dívať, viesť dialóg s dielom a vytvárať vlastné interpretácie v kontexte osobnej skúsenosti. Program projektu zahŕňal komentované prehliadky, tvorivé a zážitkové workshopy, galerijné animácie, ako aj stretnutia s umelcami, kurátormi a odbornými lektormi. Významnou súčasťou boli autorské a kurátorské komentované prehliadky v rámci formátu *Na kus reči s...*, ktoré umožňovali žiakom vstupovať do priameho dialógu s autorkou a kurátorkami výstav (napr. Martina Malovaníková, Katarína Matušková – *Hlbiny materstva*; Katarína Bajcurová – *BLÍZKE? STRETNUTIA*). Výtvarné workshopy pod vedením Jozefa Matušku (*Blízke stretnutie so zbierkami OG, Tradične netradične, Svet nie je čierno-biely*) či autorky výstavy Martiny Malovaníkovovej (*Animalovanie*) podporovali experimentovanie s technikami, farbou a motívmi priamo v priestore výstav a v kontakte so zbierkovými predmetmi. Medziodborové zážitkové aktivity vedené Patríciovou Zrnčíkovou prepájali vizuálne umenie so zvukom, pohybom a gestickou expresiou (*Počúvaj farby, Precíťme obrazy*).

Osobitný priestor bol venovaný animačnému formátu *ANIMA...*, v rámci ktorého účastníci kolektívne vytvorili krátky animovaný film založený na „oživení“ diela Milana Paštěku zo zbierok galérie. Projekt dopĺňal celoročný cyklus *NAZERANIE*, určený školským skupinám aj rodinám s deťmi, ktorý kombinoval lektorované prehliadky, tvorivé dielne a galerijné animácie.

Záver

V edukačných aktivitách sa osvedčilo najmä otázkovanie a facilitovaný dialóg s dielom, práca v malých skupinách, kombinované učenie, tvorivá reflexia, kritické čítanie obrazu a vizuálnych stratégií. Pri práci s audiovizuálnym obsahom sa ako prínosné ukazuje aj vedenie žiakov k reflexii emócií, ktoré obraz alebo

příběh vyvoláva, a k následnému formulovaniu otázok (Urbanová a kol., 2023). V galérii táto reflexia prirodzene nadväzuje na osobnú skúsenosť z priestoru výstavy. Pre mladú generáciu je kľúčové vytvárať edukačné programy, ktoré spájajú poznanie s osobnou skúsenosťou a posúvajú učenie od pasívneho prijímania informácií k aktívnemu zážitku. V kontexte doby, keď sú texty aj obrazy ľahko generovateľné a šíriteľné, nadobúda osobitný význam systematická práca s vizuálnou gramotnosťou: v bezpečnom galerijnom prostredí sa dá cielene trénovať rozlišovanie medzi informáciou, interpretáciou a manipuláciou a zároveň rozvíjať cit pre estetiku a kultúrne hodnoty. Príkladom tohto prístupu je edukačný model Oravskej galérie v Dolnom Kubíne, ktorý prepája výstavný program s interaktívnymi dielňami, zážitkovými workshopmi a digitálnymi nástrojmi. Takéto prepojenie podporuje tvorivé a kritické myslenie, prácu s vlastnou interpretáciou a budovanie vzťahu ku kultúrne-mu dedičstvu. Za rozhodujúce sa pritom ukazuje partnerstvo so školami a systematické plánovanie tematických celkov, ktoré zvyšujú udržateľnosť programov a posilňujú úlohu galérie ako miesta živého vzdelávania a kultúrnej interakcie.

Bibliografia

- BACHMAIR, B. – BAZALGETTE, C. 2007. The European Charter for Media Literacy: Meaning and potential. *Research in Comparative and International Education*, roč. 2, č. 1, s. 84. Dostupné na <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.2304/rcie.2007.2.180> [Cit. 02. 01. 2026].
- BERGER, John. 2016. *Způsoby vidění*. Praha: Labyrint. ISBN 978-80-87260-78-4.
- GLASER, Edward M. 1942. An Experiment in Development of Critical Thinking. Teachers College Record, Columbia University. *The Voice of Scholarship in Education*, roč. 43, č. 5, s. 1-18. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/016146814204300507> [Cit. 3. 1. 2026].
- HRDINÁKOVÁ, Ľubica. 2013. *Mediálna a informačná gramotnosť: Úvod do problematiky*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- KACINOVÁ, Viera. 2019. *Fenomén „fake news“, hoaxov a konšpiračných teórií v kontexte mediálnej výchovy*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave. ISBN 9788057200192.
- KESNER, Ladislav ml. 2000. *Muzeum umění v digitální době: vnímání obrazů a prožitek umění v soudobé společnosti*. Praha: Argo a Národní galerie. ISBN 80-7203-252-6.
- MATUŠKOVÁ, Katarína. 2025. Neformálne vzdelávanie v oblasti mediálnej gramotnosti. In: *Bezpečnosť detí v digitálnom priestore*. Ružomberok: VERBUM - vydavateľstvo KU, s. 197-208. ISBN 978-80-561-1206-9. Dostupné na: https://euko.ku.sk/wp-content/uploads/2025/11/almasiova_bezpecnost_deti.pdf [Cit. 2. 1. 2026].
- MATUŠKOVÁ, Katarína. 2024. Vizuálna gramotnosť ako forma kritického myslenia v galerijnej praxi alebo keď sa ostrov stane centrom. In: *Poklady slovenskej kultúry a ich prezentácia doma a v zahraničí*. Banská Bystrica: ŠVK BB, s. 84-94. ISBN 978-80-570-6113-7.
- ŠUPŠÁKOVÁ, Božena. 2015. *Vizuálna gramotnosť*. Brno: Tribun EU. ISBN 978-80-263-0934-5.
- URBANOVÁ, A. a kol. 2023. *Jak na reflexi emocí po filmové projekci: Soubor metodických materiálů do výuky*. Praha: Jeden svět na školách & Člověk v tísni, o. p. s.

V priamom prenose: Marek Ormandík
Oravská galéria v Dolnom Kubíne, 2024
Foto: archív Oravskej galérie – Peter Saxun

Buď súčasťou
Oravská galéria v Dolnom Kubíne, 2024
Foto: archív Oravskej galérie – Peter Saxun

Anima...
Oravská galéria v Dolnom Kubíne, 2025
Foto: archív Oravskej galérie – Žofia Mäsiarová

Svet nie je čierno-biely
Oravská galéria
v Dolnom Kubíne, 2025
Foto: archív Oravskej galérie –
Žofia Mäsiarová

Precíťme obrazy
Oravská galéria v Dolnom Kubíne, 2025
Foto: archív Oravskej galérie – Žofia Mäsiarová

Mgr. Katarína Matušková

Mgr. Katarína Matušková vyštudovala vedu o výtvarnom umení na FF UK v Bratislave. Pôsobila vo viacerých zbierkotvorných inštitúciách (Tatranská galéria v Poprade, Liptovská galéria Petra Michala Bohúňa v Liptovskom Mikuláši). Osem rokov zastávala pozíciu vedúcej Univerzitnej knižnice Katolíckej univerzity v Ružomberku. Od roku 2022 pôsobí ako historička umenia, vedúca odborného oddelenia v Oravskej galérii, kde je zároveň osobou zodpovednou za špeciálnu knižnicu galérie. V aktuálnom roku absolvuje posledný ročník doktorandského štúdia mediálnych a komunikačných štúdií na KU v Ružomberku.

odborneog@vuczilina.sk
Oravská galéria v Dolnom Kubíne
www.oravskagaleria.sk

Foto: archív autorky

Mgr. Žofia Mäsiarová

Mgr. Žofia Mäsiarová sa dlhodo-
bo venuje kultúrno-vzdelávacej
činnosti v Oravskej galérii, kde od
roku 2004 koordinuje a realizuje
vzdelávacie programy a tvorivé
dielne pre školy a záujmové sku-
piny. Vo voľnom čase aktívne pô-
sobí v oblasti neprofesionálneho
divadla, animácie voľného času
a podieľa sa na organizovaní let-
ných táborov a podujatí pre deti
a mladých ľudí.

podujatiaog@vuczilina.sk
Oravská galéria v Dolnom Kubíne
www.oravskagaleria.sk

Foto: archív autorky

Sochařská laboratoř – platforma pro interaktivní zóny a sochařské senzorycké sety

Andrea Kaňkovská

ABSTRAKT

Text představuje projekt *Sochařská laboratoř* jako dlouhodobou platformu pro tvorbu interaktivních zón, sochařských stavebnic a senzoryckých edukačních prostředí v muzeích umění a galeriích. Vychází z konceptu edukačního obratu, který posouvá galerijní edukaci od transmisivních modelů k participativním, procesně orientovaným a zážitkovým formám učení. Článek se zaměřuje na práci s měkkými materiály a senzoryckým vnímáním jako nástroji inkluzivní edukace a ukazuje, jak haptická zkušenost, hra a aktivní zapojení návštěvníků

podporují porozumění umění i architektuře napříč věkovými skupinami. Na konkrétních realizacích v českém, slovenském a širším středoevropském kontextu text demonstruje potenciál dlouhodobých, proměnlivých interaktivních zón jako plnohodnotné součásti galerijní praxe a otevírá otázky participace, autorství a udržitelnosti procesních instalací v institucionálním provozu.

KLÍČOVÁ SLOVA

galerijní edukace, interaktivní zóny, senzorycké vnímání, participace, materialita

Úvod

Společenské změny, technologický rozvoj a rostoucí důraz na inkluzi a rozmanitost vedou kulturní instituce k hledání nových přístupů v práci s publikem. V oblasti muzeí a galerií se v této souvislosti prosazuje tzv. „edukační obrat“, který posouvá institucionální praxi od transmisivního modelu předávání znalostí k participativním, procesně orientovaným a zážitkovým formám učení. Edukace zde není chápána jako doprovodná činnost, ale jako integrální součást kurátorské a institucionální praxe, která proměňuje role kurátora, edukátora i publika (O'Neill & Wilson, 2010, s. 12). Tento posun je v souladu s novou definicí muzea přijatou Mezinárodní radou muzeí (ICOM, 2022), která klade důraz na přístupnost, participaci a aktivní roli muzea ve společnosti.

V návaznosti na edukační obrat se pobývání v muzeích rozšiřuje o další činnosti: vedle tradiční návštěvy výstav a edukačních programů přibývají zážitkové formáty, prostory pro odpočinek, setkávání a hru. Interaktivní zóny v muzeích umění podporují aktivní zapojení publika napříč věkovými skupinami a přispívají k proměně vztahu mezi institucí a divákem směrem k dialogickému a zkusnostnímu modelu (Kottová, 2020, s. 74–76).

Sochařská laboratoř jako platforma galerijní edukace

Sochařská laboratoř je dlouhodobý autorský projekt Andrey Kaňkovské, který je od roku 2018 rozvíjen jako platforma pro tvorbu interaktivních zón, sochařských stavebnic a senzorických herních prostředí v muzeích umění a galeriích v České republice a ve Slovenské republice. Projekt se zaměřuje na zprostředkování výtvarného umění a architektury prostřednictvím vlastní sochařské tvorby, hry a aktivní participace návštěvníků.

Specifikem realizací *Sochařské laboratoře* je práce s měkkými materiály – PUR pěny, silikony, textiliemi či pryžemi –, které mají výrazný haptický potenciál. Materiál zde není chápán jako pasivní nositel významu, ale jako aktivní činitel edukačního procesu. Tento přístup lze vztáhnout k teoriím nového materialismu, které zdůrazňují agentivitu hmoty a její schopnost spoluutvářet lidskou zkušenost, poznání a jednání (Barad, 2007; Bennett, 2010).

Důraz na senzorické vnímání umožňuje zapojení návštěvníků již v raném věku, kdy je senzorická percepce hlavním nástrojem poznávání světa. Metodika senzorické integrace, z níž *Sochařská laboratoř* částečně vychází, chápe smyslové vnímání jako klíčový předpoklad pro učení, orientaci v prostředí a regulaci chování

(Ayres, 1972; 2005). Zapojení haptických a proprioceptivních podnětů podporuje individuální tempo zpracování informací a umožňuje aktivní účast i návštěvníkům se specifickými potřebami, například dětem v raném věku, osobám s poruchami pozornosti nebo poruchami autistického spektra (Bundy et al., 2019).

Projekty *Sochařské laboratoře* cíleně pracují se širokým spektrem cílových skupin – od mateřských a základních škol přes studenty až po rodiny s dětmi a širokou veřejnost. Hra a fyzická manipulace s objekty zde fungují jako nástroj zážitkové pedagogiky, který umožňuje porozumět umění a architektuře prostřednictvím vlastní zkušenosti a aktivního zapojení.

Autorská a edukační rovina projektu

Sochařská laboratoř propojuje role umělkyně, edukátorky a výzkumnice. Autorka využívá strategie současného umění, jako jsou participace, interaktivita, kooperace a apropriace, a aplikuje je do tvorby edukačních prostředí pohybujících se na pomezí volného umění, designu a edukační pomůcky. Příkladem je senzorická herna „1107 lidí a 1 člověk“, realizovaná v rámci výstavy *ATLAS – Ateliér tvorby a laboratoř asociativního snění* ve Veletržním paláci (2022). Instalace vznikla jako prostorová apropriace obrazu Květy Válové ze stálé expozice a nabídla dětem i dospělým otevřený prostor pro hru, pohyb a klid, přístupný i nejmenším dětem.

Z pozice edukátorky jsou projekty rozvíjeny prostřednictvím workshopů, školních programů, rodinných dílen a komunitních participativních formátů. Motiv figury z obrazu Květy Válové se stal i základem série výtvarných dílen *Material Laboratory* ve Veletržním paláci Národní galerie Praha (2025), v rámci které byly prezentovány i další projekty, například *Měkký Makovský* nebo *Material Flow*.

Dotýkat se architektury

Sochařská laboratoř zprostředkovává architekturu prostřednictvím prostorových stavebnic a modelů pracujících s proměnou měřítka. Měkké materiály umožňují návštěvníkům vstoupit do role architekta či tvůrce prostoru a podporují rozvoj prostorové představitelosti i porozumění vztahům mezi hmotou, tělem a prostorem.

Příkladem je stavebnice *SochLab Aussig*, vytvořená pro Galerii Hraničář v Ústí nad Labem, která pracuje s ikonickými stavbami socialistické architektury. V měřítku 1:70 umožňuje hru s hmotou, tvary a barvami a nabízí prostor pro experiment, příběh i kolektivní tvorbu. Na projekt navázaly edukační programy pro předškolní

děti a žáky 1. stupně, které po pilotní fázi převzalo edukační oddělení galerie.

Dalším příkladem je stavebnice *ArchLab*, vycházející z Vily Tu-gendhat a Baueroва záměčku v Brně, realizovaná v rámci projektu *Srozumitelná architektura* ve spolupráci Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity (PdF MUNI) a Fakulty architektury Vysokého učení technického v Brně (FA VUT). Program využívá haptické vnímání jako nástroj seznamování dětí s architekturou a jejími autory.

Procesní a mezinárodní kontext

Projekt *Material Flow* je otevřeně participativní umělecké dílo realizované od roku 2022 v různých institucionálních a vzdělávacích kontextech v České republice a na Slovensku společně s Luciou Horňákovou Černayovou. Výstupem je procesní site-specific instalace přístupná veřejnosti po dobu čtrnácti dnů, která se v průběhu času proměňuje prostřednictvím zásahů účastníků i návštěvníků. *Material Flow* funguje jako umělecké dílo i jako nástroj galerijní edukace založený na zkušenosti, sdílení a participaci.

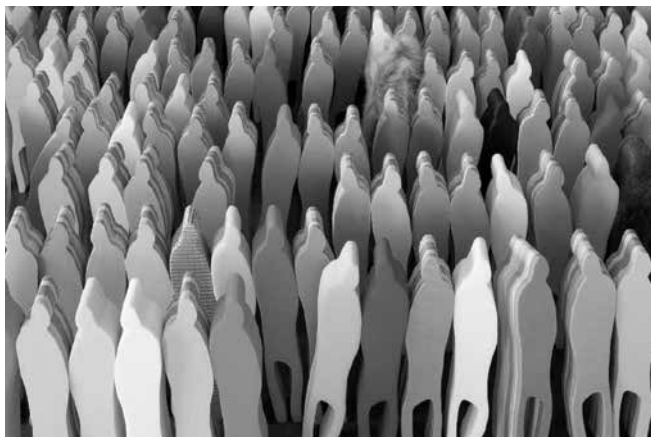
Podobné principy dlouhodobých, proměnlivých interaktivních zón lze sledovat i v zahraničním kontextu, například v projektech *Samooobslugowe Muzeum* v Muzeum Współczesne Wrocław, realizovaných Patrycją Mastej, nebo v projektu *Sochárske laboratórium* v Galérii mesta Bratislavy (2024), vedeném edukačním týmem Wendy Kováčové. Tyto realizace potvrzují potenciál senzorických a materiálově orientovaných formátů jako stabilní součásti galerijní praxe.

Závěr

Z kontextu realizací *Sochařské laboratoře* vyplývá, že procesně orientované a participativní interaktivní zóny mohou fungovat jako plnohodnotný nástroj zprostředkování umění a architektury. Přispívají k inkluzivnímu charakteru galerijní edukace a podporují vnímání muzea jako místa setkávání, zkušenosti a učení skrze tělo a vztah k materiálu. Zároveň otevírají otázky míry participace, autorství a udržitelnosti procesních instalací, které zůstávají klíčovým tématem dalšího výzkumu i praxe.

Bibliografie

- AYRES, A. Jean. 1972. *Sensory Integration and Learning Disorders*. Los Angeles: Western Psychological Services.
- AYRES, A. Jean. 2005. *Sensory Integration and the Child. 25th Anniversary Edition*. Los Angeles: Western Psychological Services. ISBN 978-0-8742-4437-3.
- BARAD, Karen. 2007. *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press. ISBN 978-0-8223-3917-5.
- BENNETT, Jane. 2010. *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Durham: Duke University Press. ISBN 978-0-8223-4619-7.
- BUNDY, Anita C., LANE, Shelly J. a MURRAY, Elizabeth A. 2019. *Sensory Integration: Theory and Practice*. Philadelphia: F. A. Davis. ISBN 978-0-8036-0545-9.
- FAKULTA ARCHITEKTURY VYSOKÉHO UČENÍ TECHNICKÉHO V BRNĚ. 2024. *Srozumitelná architektura* [online]. Dostupné na: <https://fa.vut.cz/projekt/srozumitelnaaarchitektura/>.
- INTERNATIONAL COUNCIL OF MUSEUMS (ICOM). 2022. *New Museum Definition Adopted* [online]. Dostupné na: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>.
- KOTTOVÁ, Kateřina. 2020. *Institute a divák*. Praha: Display. ISBN 978-80-906381-8-1.
- O'NEILL, Paul a WILSON, Mick (eds.). 2010. *Curating and the Educational Turn*. London: Open Editions; de Appel. ISBN 978-0-949004-18-5.
- ZÁLEŠÁK, Jan. 2011. *Umění spolupráce*. Praha: VVP AVU; Masarykova univerzita. ISBN 978-80-87108-26-0.

1107 lidí a jeden člověk,
ATLAS – Ateliér tvorby a laboratoř asociativního snění, 2022 (varianta 2 – 2024)
 Národní galerie Praha, 2024
 Foto: Tomáš Souček

Detail z workshopu Material Laboratory
 Veletržní palác, Národní galerie Praha, 2025
 Foto: Klára Hušková Smyczková

Material Flow v rámci workshopu Material Laboratory
 Detail z workshopu Material Laboratory
 Veletržní palác, Národní galerie Praha, 2025
 Foto: Klára Hušková Smyczková

SochLab Aussig
Galeria Hraničář, Ústí nad Labem, 2022
Foto: Tomáš Lumpe

Vila ve vile (pop-up), Stavebnice
ArchLab ve Vile Tugendhat, 2024
Foto: David Židlický

MgA. Andrea Kaňkovská

MgA. Andrea Kaňkovská je umělkyně, pedagožka, výzkumnice a kulturní manažerka. Pod hlavičkou *Sochařské laboratoře* vytváří interaktivní zóny, smyslové herny a sochařské sady pro muzea umění. Vytváří participativní materiálové instalace nazvané *Material Flow* (ve spolupráci s Lucií H. Černayovou), které prezentuje v České republice, Slovenské republice a Evropě. Její teoretický výzkum se zaměřuje na současné trendy v práci s publikem v uměleckých muzeích ve střední Evropě a na politické vlivy na kulturní sektor. Je doktorandkou na Katedře umění a tvorby PED MUNI v Brně a pedagožkou na Katedře výtvarné kultury PF UJEP v Ústí nad Labem. Je členkou boardu Saloon Brno.

andrea.demek1@gmail.com
Katedra výtvarné kultury
Pedagogické fakulty
Univerzity Jana Evangelisty Purkyně
v Ústí nad Labem
www.pf.ujep.cz/cat/fakulta/katedra-vytvarne-kultury/

Foto: archiv autorky

Edukačná výstava Sochárske laboratórium

**Vendelína
Kováčová**

ABSTRAKT

Ako dokážu interaktívne prvky vo výstave prehĺbiť vzťah s vybranou témou a samotnými umeleckými dielami? Aké skúsenosti získali rôzne cieľové skupiny pri návšteve Sochárskeho laboratória v Galérii mesta Bratislavy? V príspevku predstaví galerijná pedagogička Vendelína Kováčová metódy a princípy, ktoré vnímala

ako dôležité pri tvorbe spomínanej edukačnej výstavy, ale aj ďalšie vzdelávacie možnosti, ktoré projekt ponúkol.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

edukačná výstava, sprístupňovanie umenia, umelecké diela vo verejnom priestore, budovanie vzťahu

Výstava *Sochárske laboratórium* v Galérii mesta Bratislavy (ďalej GMB) sa snažila sprístupniť publiku sochárske myslenie a rozvíjať vizuálnu gramotnosť a kritické myslenie v interakcii so sochárskymi materiálmi a umeleckými dielami. Východiskom projektu bol dlhodobý výskumný projekt galérie *Umenie mesta Bratislavy* (www.umeniemesta.sk), s ktorým edukačná výstava priestorovo susedila.

Výstava bola tematicky členená na štyri časti, dominoval jej kruhový výrez v podlahe, kde sa nachádzali úlomky rôznych sochárskych materiálov ako drevo, kov, tehla, kameň, sklo a ďalšie, ktoré sú využívané pri tvorbe sôch do exteriéru, ale aj originál fragmentu diela *Promenáda* od sochára Mateja Gavulu. Publikum sa tu zoznámilo s vlastnosťami materiálov, ich vizuálnymi špecifikami a potom z nich tvorilo sochy. Inšpiráciou im mohli byť vybrané diela adjustované na stenách vo forme fotografií od Mateja Hakára. Okrem voľnej tvorby bola k dispozícii aj hracia kocka s výzvami na tvorbu: vytvorenie sochy v závislosti od hmotnosti, veľkosti či tvaroslovia úlomkov, usporiadanie fragmentov do celku, inšpirácia geometrickými tvarmi či tvorba pomocou bavlnky. Predkladaná aktivita kladla dôraz na haptickú skúsenosť, proces tvorby, kreatívne premýšľanie o materiáli a priestore a rozvíjanie jemnej motoriky a spolupráce. Kruhový výrez nabádal pracovať v určenom priestore a nevynášať materiály mimo neho, zároveň zdvihnutím podlahy vznikol priestor na pohodlné sedenie a kontakt s vizuálne zaujímavou dlažbou z tuhárskeho mramoru, ktorá je charakteristická pre prízemie Mirbachovho paláca. Kým na tomto stanovišti bolo cieľom tvoriť sochy bez urbánneho kontextu, digitálne stanovište publikum nabádalo tvoriť sochu do vybraných bratislavských reálií. Na stole našlo diváctvo okrem úlomkov rôznych materiálov aj aplikáciu, ktorá ich previedla procesom tvorby. Kým v kruhovom výreze ukladalo materiály na seba, digitálna forma práce ich nabádala pracovať v plošnej miere. Prvým krokom bolo vybrať si jedno z troch pripravených prostredí, v ktorých návštevníctvo mohlo tvoriť sochu. Kamera umiestnená nad stolom snímala ich činnosť a premietala ju priamo do vybraného virtuálneho prostredia v tablete. Keď bolo diváctvo s tvorbou hotové, mohlo svoj počin fotograficky zachytiť. Ak s výsledkom nebolo spokojné, mohlo sa k tvorbe ešte vrátiť. Výslednú fotomontáž si bolo možné poslať emailom ako pohľadnicu. Všetky diváctvom odsúhlasené výsledky tvorby putovali do edukačnej verzie databázy *Umenie mesta* a premietali sa v slučke na veľkorozmernej televízii umiestnenej v blízkosti stola. Z edukačného hľadiska sme aktivitou u diváctva

rozvíjali priestorové myslenie a pochopenie nadväznosti tvorby na okolie – zástavbu, prírodné prvky či topografické reálie, ale aj roz-mýšľanie nad samotnou funkciou diela. Zaujímavý bol aj edukač-ný moment, keď diváctvo prišlo na to, že pri tvorbe do virtuálneho priestoru môže poprieť gravitáciu a vlastnosti reálnych materiálov. Možnosťou poslať si fotografiu tvorby sme pokryli u diváctva po-trebu odniesť si so sebou niečo z tvorivého procesu v galérii – os-tatné výsledky ostávali v priestore bez možnosti zotrvania, keďže prichádzali do priestoru ďalší ľudia. Zároveň sme mohli previazať ich tvorivú činnosť s realitou, pretože súčasťou emailu bol aj link na skutočné dielo v databáze projektu *Umenie mesta*, ktoré sa na vy-branom mieste nachádza. Tým sme dostali do povedomia verej-nosti dlhodobý výskumný projekt galérie a jeho cieľ – priniesť viac informácií o dielach, ktoré možno deň čo deň míňame cestou do práce či školy. Súčasťou tohto kroku bola aj možnosť prihlásiť sa na odber newslettera galérie, čo mohlo podporiť návštevnosť in-štitúcie a zviditeľnenie jej aktivít do budúcnosti. V polovici trvania výstavy sme prostredia v tablete obmenili za nové.

Výstava disponovala aj pokojnejšími architektonickými prv-kami so sedením – sochárskou materiálovou knižnicou s výberom pomocných a finálnych materiálov, ktoré mohlo publikum preskú-mať detailne vďaka lupám. Viac o týchto materiáloch mohlo zistiť prečítaním krátkych sochársko-geologických textov. V blízkosti sa nachádzala literárna knižnica s publikáciami súvisiacimi s reali-záciou sochárskych prác do verejného priestoru našej krajiny či zahraničia, genealógiu sochárskych materiálov či monografie vybraných osobností. Obe tieto stanovištia prehľbovali vedomosti o sochárskych témach, rozvíjali záujem o problematiku, ale aj vzťah k umeleckej tvorbe a spoločnému verejnému priestoru.

Nosnými princípmi výstavy boli interaktívnosť, objektové uče-nie, priestor na hru, voľnosť pri tvorbe a interpretácii umeleckých diel a objavná alebo výskumná činnosť v nadväznosti na ponú-kané témy či možnosť trávenia voľného času inak, ako je v galérii bežné. Rozdelenie priestoru, ale aj metodická koncepcia aktivít nadväzovala na princípy konštruktivistickej pedagogiky, publiku tak boli predkladané situácie, ktoré mohlo riešiť samoobslužne, bez potreby moderácie zo strany galerijnej pedagogičky. Výstava bola určená pre široké publikum a medzigeneračné strety, pre-tože radosť z tvorby či nových informácií bola kľúčom k vzájom-nému rozhovoru. Architektúrou výstavy sme sa napojili na urbánny priestor mesta, vytvorili sme malé námestie s opustenou fontánou

a zákutiami. Inštrukcie na výstave boli v slovenskom a anglickom jazyku, čo je inkluzívnym štandardom galérie, vstup bol zdarma pre všetkých v otváracej dobe galérie, čo bolo príspevkom GMB ku všeobecnému vzdelávaniu spoločnosti. Priestor výstavy, ale aj samotného paláca je bezbariérový, pretože sa snažíme tvoriť vy-hľadávaný verejný priestor, kde sa cítiť vítané rozmanité komunity.

Počas trvania výstavy prebehli viaceré sprievodné poduja-tia: rodinné programy, sochársko-geologické prechádzky v oko-lí galérie, tematické prednášky, diskusie, workshopy s umelcami a umelkyňami zamerané na rôzne sochárske médiá. Ako sprie-vodné materiály k projektu sme vytvorili metodické listy pre peda-gogickú podporu s námetmi na aktivity prepájajúce umenie vo verejnom priestore s obsahmi ďalších vyučovaných predmetov, ktoré je možné stiahnuť vo formáte PDF na webe galérie. Materiály sme predstavili na metodickom dni pre učiteľstvo v GMB, ale aj na viacerých učiteľských konferenciách v rámci Bratislavského kraja.

Výstavu *Sochárske laboratórium* vytvorila Vendelína Ková-čová, vedúca oddelenia galerijnej pedagogiky, v spolupráci so sochárom Matejom Gavulom, kurátorkou projektu *Umenie mesta* Lindou Blahovou a vedúcou oddelenia marketingu a komunikácie Janou Janotkovou, informatikmi Igorom Rjabininom a Františkom Se-bestyénom, s grafickou podporou Gorazda Ratulovského a Zuza-ny Didovej a s technickou podporou Samuela Antola a dizajnéra Petra Baumanna. Výstava trvala od 20. 4. 2024 do 30. 9. 2025. Viac o výstave *Sochárske laboratórium* nájdete na: [www.gmb.sk/de-tail/atelier-gmb](http://www.gmb.sk/detail/atelier-gmb).

Edukačná výstava *Sochárske laboratórium*
Galéria mesta Bratislavy, 2024
Foto: Barbora Girmanová

Edukačná výstava *Sochárske laboratórium*
Galéria mesta Bratislavy, 2024 – 2025
Foto: Viktor Gubka

Edukačná výstava *Sochárske laboratórium*
Galéria mesta Bratislavy, 2024 – 2025
Foto: Viktor Gubka

Edukačná výstava
Sochárske laboratórium
Galéria mesta Bratislavy,
2024 – 2025
Foto: Barbora Girmanová

Edukačná výstava *Sochárske laboratórium*
Galéria mesta Bratislavy, 2024 – 2025
Foto: Viktor Gubka

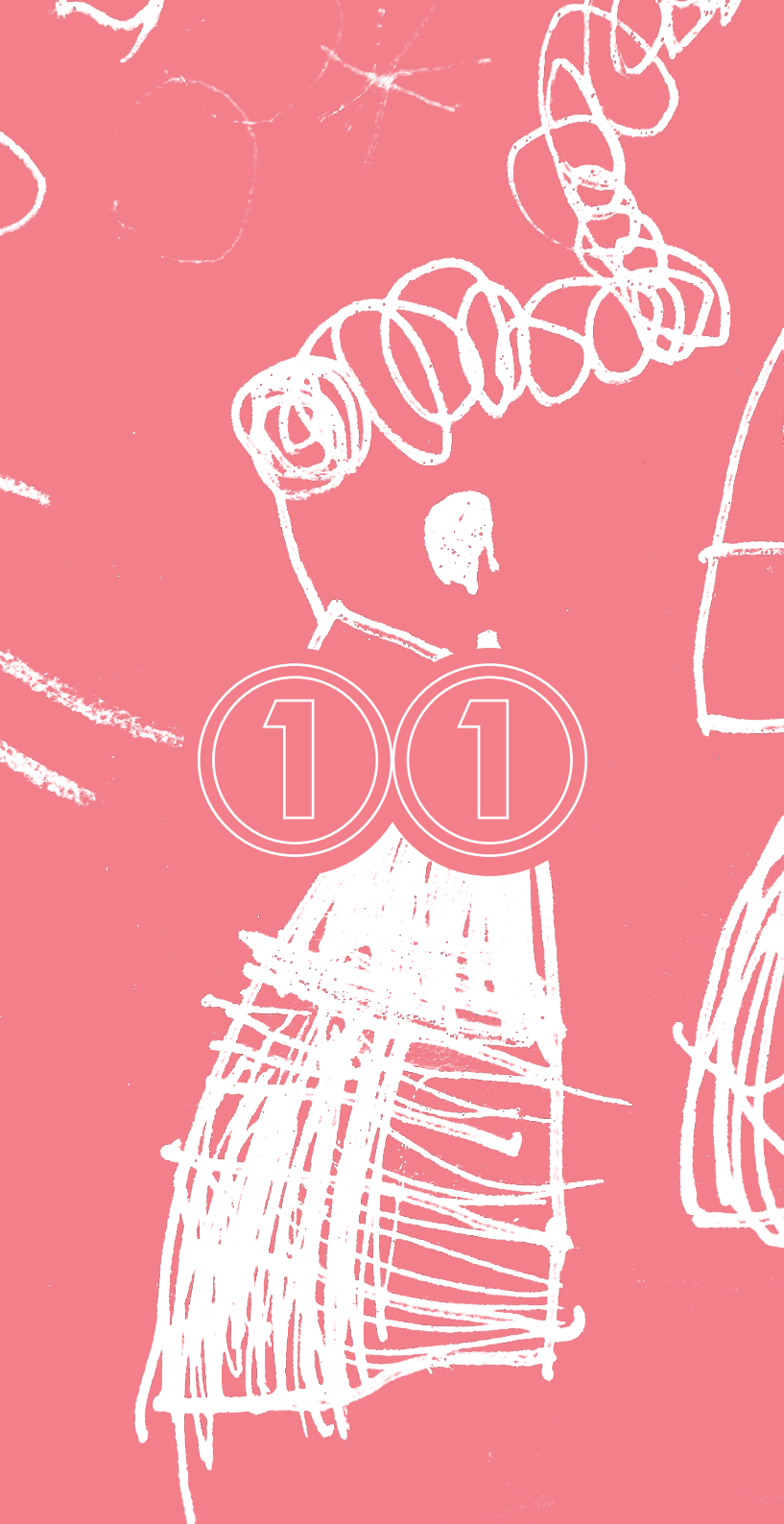

Mgr. Vendelína Kováčová

Mgr. Vendelína Kováčová pôsobí ako vedúca Oddelenia galerijnej pedagogiky v Galérii mesta Bratislavy, ktoré sa venuje sprístupňovaniu umenia rôznym cieľovým skupinám. Odboru galerijnej pedagogiky sa venovala aj počas predošlého pôsobenia v Slovenskej národnej galérii. Spoluorganizuje a koordinuje medzinárodnú edukačnú platformu a súťaž *Máš umelecké črevo?* pre študentstvo stredných škôl.

vendy.kovacova@gmb.sk
Galéria mesta Bratislavy
www.gmb.sk
www.vendykovac.myportfolio.com/about

Foto: Jakub Gulyás

Možnost propojení

Klára Zářecká

ABSTRAKT

Jaké jsou možnosti vzájemné profesní spolupráce galerijního a univerzitního prostředí v oblasti výtvarné edukace? Příspěvek na příkladu Gočárovvy galerie v Pardubicích (dále GG) a Katedry výtvarné kultury a textilní tvorby Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové (dále KVKTt PaF UHK) představuje možnosti vzájemného propojení v oblasti vzdělávání a přípravy budoucích výtvarných pedagogů. Cílem je ukázat, jak spojení teoretických základů s praktickými zkušenostmi přispívá

k rozvoji kompetencí studentů výtvarné výchovy a obohacuje neformální galerijní vzdělávání. Součástí příspěvku je reflexe možností integrace současných didaktických metod do galerijního prostředí, v obrazové příloze je prezentace konkrétních příkladů spolupráce a využití uměleckých děl ve výuce výtvarné výchovy.

KLÍČOVÁ SLOVA

galerijní edukace, výtvarný pedagog, spolupráce, Gočárova galerie, kompetence, KVKTt PaF UHK

Úvod

Muzejní a galerijní edukace je dnes považována za nedílnou a klíčovou součást neformálního vzdělávání. Její propojení s univerzitní přípravou budoucích výtvarných pedagogů má značný potenciál na úrovni praxe, teorie i výzkumu. Vzájemná spolupráce galerijního a univerzitního prostředí posiluje na jedné straně rozvoj kompetencí vysokoškolských studentů a nabízí prostor pro realizaci výzkumu, na straně druhé obohacuje galerijní instituce o reflexi aktuálních trendů v oblasti vzdělávání a do paměťových institucí přivádí odbornou komunitu. GG a KVKTT PdF UHK představují instituce, které svým propojením spoluvytvářejí most mezi teorií a praxí uměleckého vzdělávání.

❶ Hlavní oblasti spolupráce GG a KVKTT PdF UHK

Gočárova galerie (do roku 2022 Východočeská galerie v Pardubicích) nabízí široké veřejnosti vzdělávací aktivity již od prvního desetiletí 21. století. Intenzivnější spolupráce GG a KVKTT PdF UHK probíhá od roku 2019. Na KVKTT PdF UHK jsou připravováni budoucí pedagogové výtvarné výchovy pro základní a základní umělecké školy, gymnázia a střední školy. V rámci bakalářského a navazujícího magisterského studia učitelství studenti absolvují nejen výuku didaktiky výtvarné výchovy a pedagogické praxe, ale mohou si také zvolit povinně volitelný předmět Galerijní edukace. Jeho dvousemestrální výukový koncept zahrnuje úzkou spolupráci s galeriemi a muzei umění v České republice. K hlavním formám meziinstitucionální spolupráce GG a KVKTT PdF UHK patří:

a) Praxe studentů KVKTT PdF UHK v GG

Praxe představují jednu z nejčastějších a zároveň neefektivnějších forem propojení univerzitního a galerijního prostředí. Nejčastěji jde o asistentské praxe studentů, kteří se zapojují do přípravy a realizace edukačních programů určených (nejen) školám, podílejí se na tvorbě pracovních listů a metodických materiálů a na jejich evaluaci. Praxe v GG umožňuje studentům zažít reálné edukační situace s různorodými skupinami návštěvníků. Studenti tak získávají osobní zkušenost s neformálním vzděláváním a učí se zprostředkovávat originální umělecká díla návštěvníkům galerie. V oblasti praxí, případě i krátkodobých placených brigád, je spolupráce GG a KVKTT PdF UHK běžná zejména při zapojení studentů do časově náročnějších vzdělávacích aktivit, jako jsou příměstské tábory či doprovodné vzdělávací programy při významných událostech (Muzejní noc, Dny Pardubického kraje, Den Gočárovy galerie).

b) Příprava edukačních programů v univerzitním prostředí

Budoucí pedagogové mohou v návaznosti na krátkodobé galerijní výstavy, stálé expozice i konkrétní (nejen) sbírková umělecká díla vytvářet vzdělávací programy jako součást seminárních,¹ bakalářských či diplomových prací. Velmi často se jedná o mezioborové vzdělávací projekty (projektová výuka), které mohou, ale nemusí být ověřeny v praxi. Návrhy vzdělávacích programů často reflektují aktuální celospolečenská témata (identita, ekologie, veřejný prostor...). Studenti se tímto způsobem učí plánovat výuku mimo školní prostředí. Vytvořené vzdělávací programy mohou být inspirací pro galerijní pedagogy.

c) Společné výzkumné projekty

Propojení galerijní a univerzitní sféry se uplatňuje také v oblasti výzkumu recepce výtvarného umění u žáků, evaluace galerijních programů, sledování rozvoje vizuální gramotnosti a kreativity či reflexe kvality výstavních projektů a komunikačního potenciálu vůči návštěvníkům. Inspirací jsou zahraniční přístupy, například *Visual Thinking Strategies* (viz Yenawine 2013), které vznikly ve spolupráci pedagogů a muzeí. GG se stává místem realizace projektů specifického vysokoškolského výzkumu studentů PdF UHK pod vedením fakultních pedagogů a supervizí galerijních pedagogů. V současné době je také aplikačním garantem projektu Technologické agentury České republiky (TA ČR), Program Sigma, nazvaného *Muzea bez bariér* (TQ01000189),² jehož výzkum je zaměřen na mladé dospělé ve věku 18 až 23 let se specifickými poruchami učení.

a) Hostující lektori, edukátoři a odborní pracovníci

Galerijní pedagogové mohou přednášet na pedagogických fakultách a odborníci z univerzit mohou naopak působit v galeriích, například v rámci odborných tematických konferencí. V případě KVKTT PdF UHK představují prostor pro propojení obou pro-

1 Seminární práce jsou připravovány v rámci výuky studijního předmětu Galerijní edukace 1 a Galerijní edukace 2. Běžnou praxí je evaluace studenty navržených vzdělávacích aktivit přímo v GG v rámci výuky předmětu.

2 fmk.utb.cz/tvurci-cinnost/vedecko-vyzkumna-a-tvurci-cinnost/grantova-a-projektova-cinnost/resene-projekty/granty/ [cit. 2026-02-24].

středí například každoročně pořádané Pedagogické dny UHK.³ V září 2025 proběhla v GG odborná konference *Muzea bez bariér*,⁴ jejímž cílem bylo mimo jiné představit edukační, designové a komunikační strategie zohledňující potřeby osob se specifickými poruchami učení.⁵

Dlouhodobá partnerství výtvarných kateder Pedagogických fakult a regionálních galerií mají v českém prostředí již ustálenou tradici. Nabízejí také další modely hlubší spolupráce, mezi něž patří například tzv. „adopce výstav“, kdy studenti dlouhodobě pracují s jednou expozicí, propojují společné projekty se základními školami⁶ nebo realizují participativní projekty ve veřejném prostoru. Systematická institucionální spolupráce GG a KVKTT PdF UHK je v základních rysech vymezena ve vzájemné partnerské smlouvě o spolupráci.

Θ Didaktické postupy výtvarné pedagogiky

Jak může výtvarná pedagogika obohatit galerijní vzdělávání

Metody výtvarné pedagogiky přinášejí do galerijního vzdělávání systematickosti, jasné cíle a hlubší pedagogický záměr. Díky návaznosti na kurikulum (*Rámcový vzdělávací program, Školní vzdělávací program*) a důrazu na reflexi se galerijní program může stát součástí dlouhodobého vzdělávacího procesu, nejen jednorázovým zážitkem.

Didaktické přístupy a jejich přínos

Strukturované učení a metody jako řízený dialog, problémové otázky, práce s osobní zkušeností či více perspektivami podporují hlubší porozumění uměleckému dílu. Výtvarná pedagogika zdůrazňuje propojení interpretace, tvorby a reflexe jako jednoho celku.

Tvorba jako cesta k porozumění

Tvůrčí reakce na výstavu a experimentální ateliérové aktivity umožňují porozumět umění skrze vlastní zkušenost. Proces tvorby není orientován na výsledek, ale na prožitek a objevování.

3 www.uhk.cz/cs/pedagogicka-fakulta/pdf/udalosti/pedagogicke-dny [cit. 2026-02-24].

4 muzeabezbarier.framer.website/ [cit. 2026-02-24].

5 fmk.utb.cz/aktuality-akce/muzea-bez-barier/ [cit. 2026-02-24].

6 Informace o možnosti navštěvovat vzdělávací programy galerií mají základní školy uvedeny ve Školních vzdělávacích programech. <https://edu.gov.cz/dictionary/skolni-vzdelavaci-program/> [cit. 2025-02-24].

Práce s různorodými skupinami

Didaktika výtvarné výchovy nabízí strategie pro různé styly učení, věkové skupiny i inkluzivní přístup. Galerijní edukace tak může lépe reagovat na heterogenní skupiny, včetně žáků s odlišným jazykovým či kulturním zázemím.

Reflexe a společenský rozměr

Systematická reflexe pomáhá proměnit zážitek ve zkušenost, což bývá v galerijní edukaci často opomíjeno. Didaktické přístupy umožňují otevírat celospolečensky důležitá témata, pracovat s kontroverzí a rozvíjet mediální a vizuální gramotnost. Galerie tak přestává být „chrámem umění“ a stává se prostorem dialogu.

Evaluace a profesionalizace

Galerijní pedagogika může využít výzkumné a evaluační nástroje výtvarné pedagogiky ke sledování kvality a dopadu programů. To posiluje profesionalizaci a dlouhodobý rozvoj.

Dialogické a interpretační metody zahrnují řízený interpretační dialog, vizuální analýzu, srovnávání děl a práci s historickým či společenským kontextem, což se hodí zejména pro stálé expozice a tematické výstavy. Důležité jsou také zážitkové přístupy, jako empatická projekce či smyslová aktivace, které podporují aktivitu a pomáhají méně verbálně jistým účastníkům. Tvůrčí reakce (*art-based learning*) – skica, vizuální deník, reinterpretace motivu či konceptuální odpověď – rozvíjí osobní dialog s dílem, nikoli kopii. Metody kritického myšlení, například práce s kontroverzí, argumentační mapa nebo model „vidím – myslím si – ptám se“, jsou vhodné zejména u současného umění. Projektová a badatelská výuka vede účastníky k hledání témat napříč výstavou, práci s dokumentací, formulaci otázek a prezentaci výsledků. Reflektivní metody (kruh sdílení, písemná reflexe, vizuální mapa zážitku) pomáhají proměnit zážitek v učení. Mezioborové přístupy propojují výtvarné umění s literaturou, dramatem či společenskými vědami a posilují roli galerie jako kulturního prostoru. Nejvhodnější jsou metody podporující aktivitu, dialog, interpretaci, propojení recepce a tvorby i prostor pro reflexi. Volba metody má vždy vycházet z cíle programu a povahy díla či výstavy.

Závěr

Galerie a univerzity představují komplementární instituce, jejichž spolupráce propojuje teoretické poznání, výzkum a kritické myšlení s vizuální praxí, interpretací a prezentací umění. Tento vztah vytváří prostředí, v němž se akademická reflexe setkává s aktuální uměleckou tvorbou a kde galerie zároveň využívají odborné zájemství univerzit i potenciál nastupující generace pedagogů. Výsledkem je systém, který posiluje kulturní i společenskou funkci obou institucí.

Bibliografie

- FALK, John H. a DIERKING, Lynn D. 2013. *The Museum Experience Revisited*. London – New York: Left Coast Press. ISBN 978-1315417851.
- FULKOVÁ, Marie, JAKUBCOVÁ HAJDUŠKOVÁ, Lucie a SEHNALÍKOVÁ, Vladimíra. 2013. *Možnosti realizace vzdělávacího programu v galerii a muzeu ve spolupráci se školou. Metodika III. Metodika realizace vzdělávacího galerijního / muzejního programu (pro gymnaziální vzdělávání)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, Galerie Rudolfinum v Praze.
- JAKUBCOVÁ HAJDUŠKOVÁ et al. 2013. *Možnosti realizace vzdělávacího programu v galerii a muzeu ve spolupráci se školou. Metodika II. Metodika realizace vzdělávacího galerijního/muzejního programu (pro základní vzdělávání)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, Galerie Rudolfinum v Praze.
- JEDLIČKOVÁ, Eliška (ed.). 2024. *Transmise. Katalog stálé expozice*. Pardubice: Gočárova galerie.
- OVČÁČKOVÁ, Jana, ZÁŘECKÁ, Klára a TIKALOVÁ, Lucie (eds.) 2025. *Muzea bez bariér*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. ISBN 978-80-7678-385-0. Dostupné na: <https://muzeabezbarier.framer.website/>.
- YENAWINE, Philip. 2013. *Visual Thinking Strategies: Using Art to Deepen Learning Across School Disciplines*. Cambridge: Harvard Education Press. ISBN 978-1-61250-610-4.

Internetové zdroje

- Visual Thinking Strategies Institute. https://vtshome.org/?utm_source=copilot.com [cit. 2026-02-24].
- Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně: Fakulta multimediálních komunikací. Řešené projekty. <https://fmk.utb.cz/tvurci-cinnosti/vedecko-vyzkumna-a-tvurci-cinnost/grantova-a-projektova-cinnost/resene-projekty/granty/> [cit. 2026-02-24].
- Univerzita Hradec Králové: Pedagogická fakulta. Pedagogické dny. <https://www.uhk.cz/cs/pedagogicka-fakulta/pdf/udalosti/pedagogicke-dny> [cit. 2026-02-24].
- edu.cz. Školní vzdělávací program. <https://edu.gov.cz/dictionary/skolni-vzdelavaci-program/> [cit. 2025-02-24].
- Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně: Fakulta multimediálních komunikací. *Konference Muzea bez bariér*. <https://fmk.utb.cz/aktuality-akce/muzea-bez-barier/> [cit. 2026-02-24].

Současný stav
Gočárova galerie v Automatických mlýnech
Pardubice
Foto: Michal Kudláček

Stálá expozice *Transmise*, současný stav
Gočárova galerie v Automatických mlýnech
Pardubice
Foto: Michal Kudláček

Evaluační edukačních programů GG studenty KVKT PdF UHK
Gočárova galerie, dům U Jonáše
Pardubice
Foto: Klára Zářecká

Realizace edukačních programů v rámci diplomové práce studentkou Leou Vondroušovou z KVKT PaF UHK, Gočárova galerie, dům U Jonáše, Pardubice
Foto: Klára Zářecká

Letní výtvarné dílny vedené studenty KVKT PaF UHK Gočárova galerie dům U Jonáše Pardubice
Foto: Klára Zářecká

Mgr. et Mgr. Klára Zářecká, Ph.D. et Ph.D.

Mgr. et Mgr. Klára Zářecká, Ph.D. et Ph.D., je od roku 2022 ředitelkou Gočárovy galerie v Pardubicích (dříve Východočeská galerie v Pardubicích) a také dlouhodobě působí jako odborná asistentka a vedoucí Oddělení výtvarné výchovy a tvorby oborového studia na Katedře výtvarné kultury a textilní tvorby Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové. V minulosti pracovala jako galerijní pedagožka a kurátorka v Galerii moderního umění v Hradci Králové. Vystudovala Pedagogickou fakultu v Hradci Králové (obor učitelství výtvarná výchova – historie pro střední školy) a na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy obor dějiny umění. Doktorské studium v oboru české a československé dějiny absolvovala na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové a doktorské studium dějin umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Odborně se specializuje na dějiny výtvarného umění raného novověku, 20. století a galerijní edukaci. Podílela se na řešení vědecko-výzkumných projektů Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity

(NAKI) *Telč a jezuité, řád a jeho mecenáši* či *Podpora rozvoje digitální gramotnosti*, v současné době je součástí týmů NAKI *Vlákna paměti* a *TA ČR Muzea bez bariér*.

zarecka@gocarovagalerie.cz
Gočárova galerie, Pardubice
gocarovagalerie.cz/cs

Foto: archiv autorky

O barvě: galerijní edukační program

Pavla Vargová

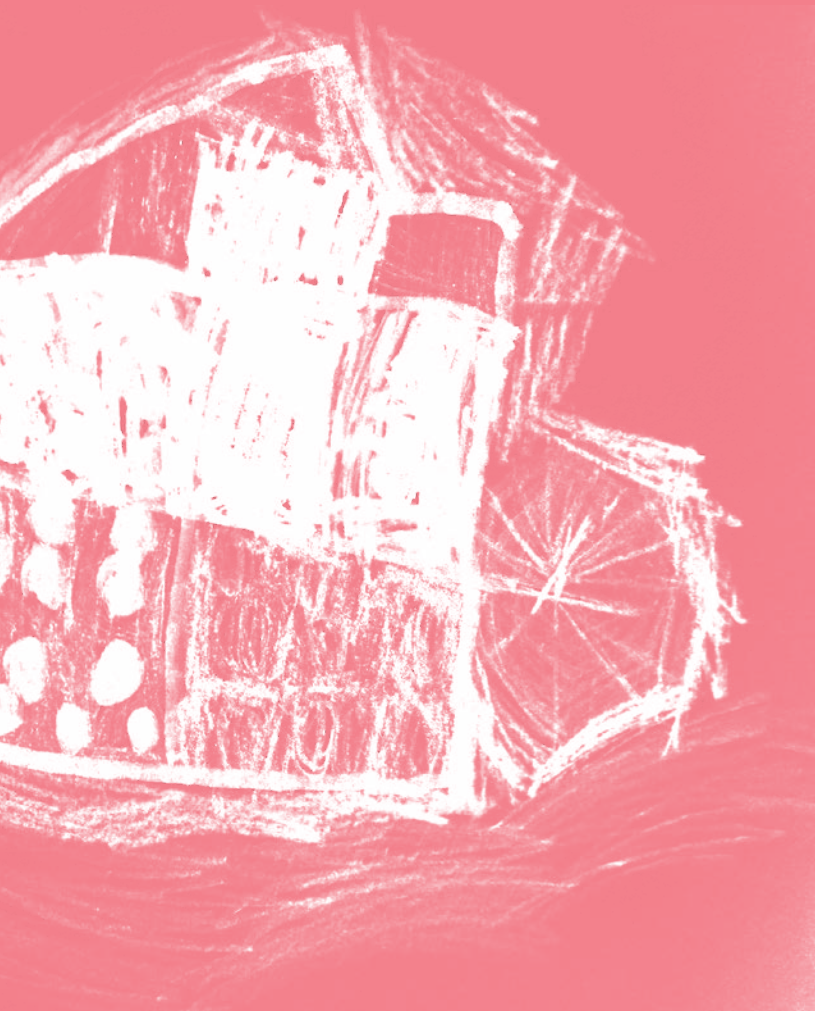
ABSTRAKT

Galerijní výtvarně edukační program *O barvě*, který je ve stálé nabídce edukačních programů v Interaktivní galerii Becherova vila, pobočce Galerie umění Karlovy Vary, je plný poznání, pokusů i tvorby. Seznamuje školní skupiny i širokou veřejnost s působením barev, objevem pigmentů či barevnou symbolikou nejen v dějinách umění. Představuje barvy jako vypravěče příběhů či jako element měnící vyznění obrazu. Za pomoci experimentů, výtvarných her a tvorby program názorně představí možnosti chemického i fyzikálního míchání barev. Rozpohybuje optické klamy

a barevné iluze a uvede příklady výtvarných umělců, kteří se zákonitostmi barev v dějinách výtvarného umění zabývali. Edukační program *O barvě* si klade za cíl předat informace zábavným způsobem, pomocí vlastní zkušenosti, tvorby a zážitku. Pracuje se zvědavostí, představivostí a touhou se učit něco nového. Zapojuje smysly, podporuje práci a komunikaci ve skupině, výtvarný i celostní osobnostní rozvoj.

KLÍČOVÁ SLOVA

barva, symbolika, pigmenty, dějiny umění, věda, experimenty.

Úvod

Galerijní výtvarně edukační program *O barvě* vznikl v Interaktivní galerii Becherova vila (IGBV), v pobočce Galerie umění Karlovy Vary, příspěvkové organizaci Karlovarského kraje, která byla slavnostně otevřena v roce 2012. IGBV otevřela dveře veřejnosti v roce 2011. Po rekonstrukci této architektonicky i historicky významné vily z roku 1914 se vedle výstavní a kulturní náplně zařadila i činnost výtvarně edukační. Především se osvědčila forma edukačních programů ke krátkodobým výstavám. Jedním z nich byl i program *O barvě*.

Sklo-Sklu-Sklem

Hlavní inspirací vzniku tohoto programu byla výstava s názvem *Sklo-Sklu-Sklem*, konaná v IGBV v termínu 2. 2.–9. 4. 2012. Výstava představila několik umělců s různorodým výtvarným zaměřením, které spojilo společné téma využití skla k výtvarnému projevu. Nešlo o výstavu designu a užitého skla, ale o hledání nových přístupů k tomu, jak se sklem, jeho barevností, světelnou průhledností, plochou, povrchem a tvarem pracovat. Výtvarníci dostali k dispozici skleněné desky z výroby Sklářské hutě Lamberts ve Waldsassenu. Zároveň mohli na místě využít tradiční postupy jejich zpracování, například pískování, vykrývání, leptání, lámání a podobně. Vyjmenované technologie následně kombinovali se sobě blízkými autorskými tvůrčími přístupy a tématy či nově nalezenými cestami (Samec, 2012).

Program *O barvě* byl tedy původně sestaven jako doprovodný výtvarně vzdělávací galerijní program k výše zmiňované výstavě tematicky různorodě zpracovaných barevných skel, která vynikají především prostřednictvím světla. Z tohoto důvodu se také program zaměřil tímto směrem. Měl za cíl vysvětlit světelné jevy a viditelnost barev ať již z pohledu fyziky, či chemie. Propojil tak vědu s výtvarným uměním v podobě přínosu pohledu na svět očima a cítěním vystavujících umělců. V propojení s řemeslným zpracováním skla nebyla opomenuta zmínka o skleněných vitrážích a jejich funkcích s názornou ukázkou výroby historických vitráží v Becherově vile.

V úvodu, za pomoci promítané prezentace a názorných ukázek, program interaktivně formou podnětných otázek a výtvarných úkolů seznamuje účastníky s fyzikálními vlastnostmi světla, barev i jejich míchání. Ukázka probíhá například za použití osvětlených skleněných koulí naplněných vodou s postupným probarvováním a mícháním pomocí barevných tuší. Důležitost propojení těchto znalostí je vysvětlena i při ukázce tradiční výroby ručně foukaného barevného plošně lehaného skla, jeho tavení a probarvování.

Další část probíhající ve výstavních sálech opět prostřednictvím podnětných otázek a výtvarných úkolů představila tvorbu a přístupy umělců při výtvarném zpracování vniklých skleněných desek, především tematické a výtvarné zpracování jejich povrchů. Na základě nalezených podnětů a získaných informací si v závěrečné reflektivní praktické tvorbě zkusí vytvořit taveninu z pískového cukru s následným probarvováním potravinovými barvami. (Variantou je i práce s vodním sklem, kdy místo průhledné sladkosti vznikne tabulka skla.)

V závěrečné části se program zabývá zhodnocením kontextů barevných a světelných jevů pozorovatelných v zachyceném okamžiku skleněných objektů, vitráží a výsledných prací.

Glastrialog

Další výstavou, kde byl použit základ konceptu a obsahu programu *O barvě*, byla výstava *Glastrialog* v termínu 9. 5.–23. 6. 2013. Výstava představila práce skupiny výtvarných umělců, kteří tentokrát – kromě zpracování povrchů barevných skel s ohledem na světelnost – pracovali často i s prostorovou optickou iluzí (Samec, 2013). K obsahu interaktivního programu proto v promítané prezentaci s názornými ukázkami přibýly informace s podnětnými otázkami a výtvarnými úkoly k tématu vztahu barev a optických klamů, s výběrem výtvarných umělců napříč dějinami výtvarného umění, kteří se těmito barevnými vztahy či zajímavostmi zabývali ve svém výtvarném projevu či experimentu. Zúčastněným tak na základě nalezených podnětů a získaných informací nejen o optice postupně vznikal jejich vlastní kaleidoskop s úlomky stejných skel, se kterými pracovali i vystavovaní umělci. V závěrečné části se program kromě reflexe kontextů zabýval otázkami procesu pohybu nejen v krasohledu, ale i ve vztahu dvou vedle sebe umístěných barevných ploch. Jedním z prostředků názorných experimentů, nazvaným Rozlétaná barvy odstředivou silou, byla i papírová káča. Při roztočení káči se červenožlutá barevnost pohybem změnila v oranžovou a podobně.

Další život programu

Po skončení výstav byl program upraven, aby měl uplatnění i samostatně v nabídce stálých výtvarně edukačních galerijních programů. Zůstaly mu ovšem i nadále otevřené možnosti v návaznosti na další výstavy obdobného charakteru, tedy především na výstavní a kurátorské projekty zaměřující se na barvy, jejich sym-

boliku, míchání či vztahy barev, barevných ploch, barevných kompozic nebo na výběr výtvarných umělců, kteří se touto tematikou zabývali nebo stále zabývají ve své tvorbě.

Momentálně byl program pozměněn v návaznosti na koncept výstavy *100 let: Doteky umění. Výstava k 100. výročí založení Prvního českého gymnázia v Karlových Varech*, která se v IGBV konala v termínu 19. 9.–3. 11. 2024. Výstava představovala především výtvarné práce maturitních ročníků s výtvarným zaměřením. Tyto práce měly předem zadaný studijní výtvarně badatelský charakter, tedy pozorování barevných vlivů v obrazech či jejich vzájemných barevných vztahů a kompozic.

V návaznosti na výtvarný přístup vystavených prací přibýlo v programu *O barvě* k předchozímu tématu využití symboliky barev i téma objevu a získávání barevných pigmentů. Interaktivní formou programu (viz výše) je představena i výroba a užití jednotlivých barev v historii či ilustrace toho, jak se dá pomocí symboliky barev vyprávět příběh nebo měnit vyznění obrazu a výtvarného projevu od pravěku přes středověk až k moderním dějinám výtvarného umění. Interaktivita ve výstavních sálech hledá konkrétní příklady barevných vztahů v propojení s konkrétními díly. V rámci závěrečné tvorby, kde účastníci prakticky zúročí získané informace během všech částí programu, si vytvoří své vlastní míchané pigmentové inkousty, se kterými mohou ve skupině objasnit vybrané zákonitosti využití barev. Tato podoba programu byla určena věkové kategorii od 10 let.

Pro věkovou kategorii do 10 let zůstává program zaměřen na světlo, míchání barev, barevnou symboliku, barevné vztahy a téma skla, konkrétně na téma vitráže. V rámci výtvarné tvorby vznikají ve skupinách díky zúročení získaných podnětů a informací popsaných již výše a z interaktivního seznámení s výstavou průsvitné vitráže z dílků barevného papíru a dle spontánní či zvolené kompozice v rámci skupiny. Výsledné koláže se v závěru ještě připevňují na okna k získání lepšího průsvitu. Pohled na výsledné vitráže pomocí speciálních „barvohledů“ se následně mění na rozkmitanou přehlídku barev. Všechny tyto spojitosti jsou poté v závěrečné reflexi znovu komunikovány i ve vztahu s vystavenými díly. Jak uvádí Seiler-Hugova (2009, s. 8), vjemy chtějí být interpretovány, pojmenovány a vysvětleny.

Závěr

Galerijní výtvarně edukační program je pro hlubší intenzitu pojat zábavnou a zážitkovou formou se zapojením smyslových vje-

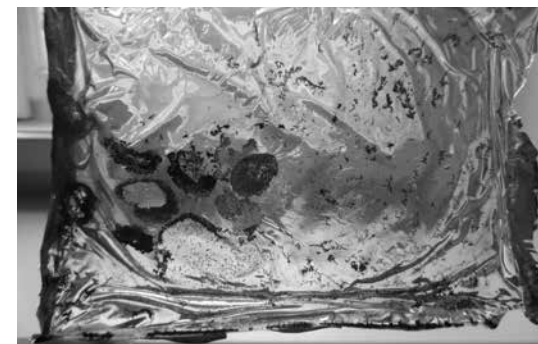
mů a interdisciplinárních přesahů. Hlavním cílem těchto programů je prohloubit vztah k umění, vlastní výtvarné tvorbě a galerijním institucím. Jak uvádějí Myšáková & Studecká (2022), výtvarná činnost jako součást edukačního programu, při které účastníci aplikují poznané jevy ve vlastní tvorbě, rozvíjí danou zkušenost, a především společně s následnou reflexí podporuje celistvý zážitek prohlubující zájem o výtvarné umění a jeho interpretaci. Galerijní výtvarně edukační programy mají dále za úkol podnítit zvědavost, všímavost, vzájemnou komunikaci, kritické myšlení, dávání věcí do souvislostí a touhu učit se něco nového. Galerijní edukační programy tak vedou k podpoře nejen rozvoje výtvarného, tvořivého či kreativního, ale podporují i celostní osobnostní rozvoj.

Bibliografie

MYŠÁKOVÁ, Dagmar – ŠÁRKA STUDECKÁ. 2022. Metody galerijní animace a zprostředkování uměleckého díla empirickému divákovi. *Kultura, umění a výchova*, roč. 2022, č. 1–2. ISSN 2336-1824. Dostupné na: <https://www.kuv.upol.cz/post/metody-galerijní-animace-a-zprostředkování-uměleckého-díla-empirickému-divákovi> [Cit. 09. 01. 2026].
SAMEC, Jan. 2012. *Sklo-Sklu-Skleu / Glas-Gläser-Amgläsersten*. Karlovy Vary: Galerie umění Karlovy Vary, příspěvková organizace Karlovarského kraje. ISBN 978-80-87420-09-6.
SAMEC, Jan. 2013. *Glastrialog*. Karlovy Vary: Galerie umění Karlovy Vary, příspěvková organizace Karlovarského kraje.
SEILER-HUGOVA, Ueli. 2009. *Barvy*. Praha: Wald Press. ISBN 978-80-903931-4-1.

O barvě
Interaktivní galerie Becherova vila, 2024
Foto: Kamila Müllerová

O barvě
Interaktivní galerie Becherova vila, 2012
Foto: Pavla Vargová

O barvě
Interaktivní galerie Becherova vila, 2013
Foto: Pavla Vargová

O barvě
Interaktivní galerie Becherova vila, 2025
Foto: Pavla Vargová

O barvě
Interaktivní galerie Becherova vila, 2025
Foto: Pavla Vargová

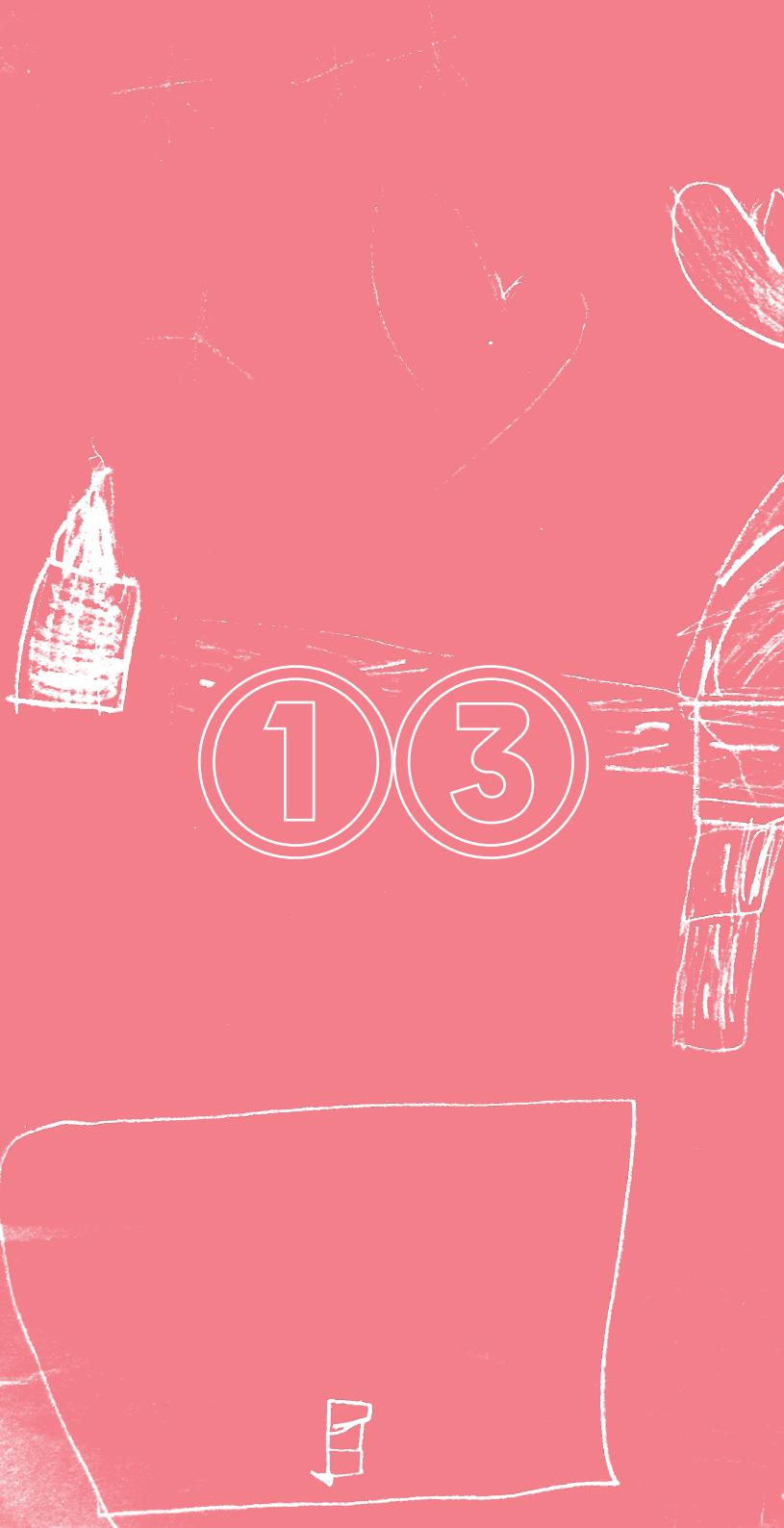

Mgr. Pavla Vargová

Mgr. Pavla Vargová vystudovala Střední průmyslovou školu keramickou v Karlových Varech (2001–2005), obor Učitelství výtvarné výchovy pro střední školy, základní školy a základní umělecké školy na Katedře výtvarné kultury Pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (2005–2011) a obor speciální pedagogika na Katedře speciální pedagogiky tamtéž (2015–2018). Od roku 2011 pracuje v Galerii umění Karlovy Vary, v pobočce Interaktivní galerie Becherova vila, jako galerijní pedagožka a edukátorka výtvarně vzdělávacích programů pro školy, produkční výtvarně vzdělávacích doprovodných programů pro děti a širokou veřejnost, správkyňe galerijního knižního fondu a kurátorka výstav.

pavlavargova@email.cz
vargova@galeriekvary.cz
Galerie umění Karlovy Vary
www.galeriekvary.cz

Foto: archiv autorky

Vyrastať spolu

Kati Madarász Decsi

ABSTRAKT

Príspevok sa venuje edukačným programom Galérie umenia Ernesta Zmetáka v Nových Zámkoch a uvažuje o koncepte generáčného a medzigeneráčného vyrastania spolu ako o dlhodobom otvorenom procese. Galerijnú pedagogiku chápe ako priestor spoločne tráveného času, kde sa je

zároveň možné deliť o skúsenosti a kde sa formuje vzťah návštevníkov k umeniu, sebe samým aj k inštitúcii.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

vyrastanie, galerijná pedagogika, skúsenosť, edukačné programy, stávanie sa, medzigeneračná spolupráca

Slovné spojenie *vyrastať spolu* pomenúva jav, ktorý prirodzene vzniká pri kontinuálnej a dlhodobej práci galerijného pedagóga s návštevníkmi edukačných programov. Pojem vyrastania, fyzického a psychického dozrievania a postupného uchopovania a interpretovania sveta sa často spája s lineárnym vývojom, s postupným nadobúdaním vedomostí, zručností či kompetencií. Ak však uvažujeme o vyrastaní v širšom kultúrnom a skúsenostnom zmysle, tento proces sa ukazuje ako oveľa komplexnejší, nejednoznačný a časovo rozvrstvený. V tomto kontexte možno spomenúť Bergsonove trvanie (*durée*), v ktorom sa skúsenosti vrstvia, navzájom sa prelínajú, premieňajú a spätne prepisujú svoj význam. Vyrastanie tak nie je chronologický rad izolovaných momentov, ale dlhodobé formovanie vzťahu k svetu, k sebe samému a k druhým, ktoré sa odohráva vo vzájomných interakciách.

Galéria ako kultúrna inštitúcia nevstupuje do tohto procesu ako autoritatívny nositeľ hotového poznania, ale ako špecifický priestor skúsenosti. Stretnutie s umeleckým dielom v galérii nevytvára okamžitý vzdelávací „výsledok“, ale skôr podmienky na otvorenosť, tvorivosť, pozornosť a citlivosť voči významom, ktoré sa nemusia prejaviť bezprostredne. Hans-Georg Gadamer (2010, s. 36) hovorí, že skutočná skúsenosť nie je tá, ktorá nás „niečo naučí“, ale tá, ktorá nás otvorí inakosti a sponchybní naše predchádzajúce porozumenie.

Príspevok s názvom *Vyrastať spolu* sa zameriava na tri vybrané edukačné programy Galérie umenia Ernesta Zmetáka v Nových Zámkoch (ďalej GUEZNZ) – *Máme radi umenie*; *AHOJ umenie*; *Viac spolu*.

„Vyrastať spolu“ neznamená viesť publikum k vopred definovanému cieľu, ale prežívať spoločne trávený čas, skúsenosť a otvorenosť procesu, v ktorom sa mení nielen návštevník, ale aj samotná inštitúcia. V tomto zmysle je galerijná pedagogika bližšia sprevádzaniu než vedeniu, bližšia vytváraniu situácií než sprostredkovaniu odpovedí. Hoci všetky projekty majú za cieľ sprostredkovať umenie, každý z nich je špecifický svojím formátom, cieľovou skupinou a spôsobom interakcie. Programy sa zároveň líšia aj formou účasti. V programe *Viac spolu* prichádzajú účastníci do galérie väčšinou v sprievode blízkej osoby, rodiny, čo otvára priestor na medzigeneračný dialóg. Program *Máme radi umenie* je realizovaný pre školské skupiny, ktoré galériu navštevujú so svojím pedagógom. Počas letného tábora *AHOJ umenie* prichádzajú deti, naopak, bez sprievodu rodičov či pedagógov.

Projekt *Máme radi umenie* vznikol s cieľom sprístupniť galerijné vzdelávanie deťom a mladým ľuďom zo škôl s vyučovacím jazykom maďarským v ich materinskom jazyku. Od roku 2015 v maďarskom jazyku každoročne prebiehajú tvorivé dielne a lektorské výklady, v ktorých sa prepája zážitkové vzdelávanie s výtvarnou tvorbou. Ide o systematickú spoluprácu so školami, ktoré sa do projektu zapájajú opakovane – niektorí účastníci navštevujú programy od predškolského veku až po strednú školu. Táto dlhodobosť a kontinuita je jedinečná a umožňuje sledovať proces formovania jednotlivcov nielen z hľadiska výtvarného vyjadrenia, ale aj z pohľadu kognitívneho vývinu – teda toho, ako sa rozvíjajú v schopnosti uvažovať, klásť otázky, diskutovať o umení a nachádzať v ňom vlastné významy a interpretačné pohľady.

GUEZNZ organizuje už od roku 2016 letný tábor pre deti vo veku 6 až 12 rokov s názvom *AHOJ umenie*. Tábor prebieha počas jedného týždňa. Metodika aktivít sa zhoduje s ostatnými spomínanými projektmi v tom, že sú prepojené s dielami, ktoré sa nachádzajú na aktuálnych výstavách a v stálych expozíciách. Kontext sa často rozširuje o reprodukcie diel zo zbierky galérie alebo o diela vo verejnom priestore mimo galérie. Používanie súvisiacich ukážok z dejín umenia alebo kontextov z iných oblastí života sa tiež využíva na otvorenie cesty k dielu, k jeho pochopeniu. Prináša skúsenosť vnímať výtvarné dielo v širšom kontexte. Vzhľadom na intenzívnejší kontakt s galériou kontinuálne počas celého týždňa je tu väčší priestor na hlbšie ponorenie sa do tém, ale aj na spontánnu tvorbu, experimentovanie s materiálmi a vyjadrenie osobných zážitkov z výstav.

Projekt *Viac spolu* vznikol v roku 2016 z potreby vytvoriť v galérii priestor, kde by sa mohli rôzne generácie stretnúť pri tvorbe, vzájomnej výmene skúseností a komunikácii. Spočiatku išlo o koncept trojgeneračných dielní, ktoré sa neskôr rozšírili na otvorenejší model komunitnej tvorby. Dôležitým aspektom je spoločná prítomnosť a aktívna participácia všetkých zúčastnených na výtvarnej činnosti, a to bez ohľadu na vek či úroveň zručností. Súčasťou programu je zároveň zapájanie samotných umelcov alebo umelkýň, ktorých tvorba je v galérii prezentovaná. Umelec nevystupuje len ako autor vystavených diel, sprevádza účastníkov výstavou, vstupuje do spoločnej diskusie a do tvorivých aktivít. Tento prvok sa usilujeme uplatňovať aj pri ostatných programoch, pokiaľ to charakter výstavy a podmienky umožňujú. Priamy kontakt s autorom tak rozširuje skúsenosť návštevníkov o osobnú rovinu stretnutia a podporuje chápanie procesu vzniku diel umeleckej tvorby daného umelca.

Opísané galerijné projekty možno chápať nie ako uzavreté edukačné výstupy, ale ako situáciu umožňujúcu proces *stávania sa*. V Deleuzovom ponímaní *devenir* neoznačuje vývoj smerujúci k stabilnej identite, ale otvorený pohyb, ktorý vzniká v stretnutiach, vzťahoch a dočasných konfiguráciách (Deleuze – Guattari, 2010, s. 337). Galerijná edukácia tak nepredstavuje nástroj formovania hotových subjektov, ale priestor, v ktorom sa deti aj dospelí návštevníci, pedagógovia aj samotná inštitúcia nachádzajú v procese neustálej premeny. *Vyrastať spolu* v tomto zmysle neznamena dobiehať k rovnakému výsledku, ale zotrvať v procese spolupráce, ktorý zostáva slobodný, neuzatvorený a citlivý voči budúcim možnostiam.

„*Stávaní se není vývoj ani zrání, nýbrž vyvazování částic, vstupování do zón sousedství*“
(Deleuze – Guattari, 2010, s. 337).

Bibliografie

BERGSON, Henri. 2003. *Tvorivý vývoj*. Praha: Academia.
DELEUZE, Gilles – GUATTARI, Felix. 2010. *Tisíc plosin*. Praha: Herrmann & synové. ISBN 9788087054253.
GADAMER, Hans-Georg. 2010. *Pravda a metoda I*. Praha: Triáda. ISBN 978-80-87256-04-6.

Aktivity na dielniach *Máme radi umenie*
k výstave M. Mudrocha *Zrkadlenie tmy* v roku 2019.
Foto: archív GUEZNZ

V roku 2019 sa realizovala výstava PERTU No 13 (Endre Tót, Dezider Tóth), kde bola
vystavená videodokumentácia inštalácie od D. Tótha. Na dielniach *Viac spolu*
sme sa voľne inšpirovali a pokúsili sme sa vytvoriť vlastný „dážď“.
Foto: archív GUEZNZ

Na dielniach *Viac spolu* realizovaných k výstave Transart 30 v roku 2018 kreslenie sa navzájom (reakcia na videnú dokumentáciu performance).
Foto: archív GUEZNZ

Dávid na prvom ročníku
tábora *AHOJ umenie* v roku 2016
a v roku 2023 ako 12 ročný.
Foto: archív GUEZNZ

Mgr. art. Kati Madarász Decsi

Mgr. art. Katalin Madarász Decsi vyštudovala grafiku a experimentálnu tvorbu na Fakulte umení Technickej univerzity v Košiciach, kde v rokoch 2006 – 2008 absolvovala magisterské štúdium pod vedením prof. Rudolfa Sikoru, akad. mal.. Od roku 2016 pôsobí ako galerijná pedagogička v Galérii umenia Ernesta Zmetáka v Nových Zámkoch. Spája skúsenosti výtvarníčky a galerijnej pedagogičky v rôznych tematicky zameraných projektoch.

katidecsi@gueznz.eu
Galéria umenia Ernesta Zmetáka
v Nových zámkoch
www.gueznz.eu

Foto: archív autorky

Ako v kontakte s umením vytvárať priestor na osobný rozvoj (kreativita nie je polotovar)

Lucia Kotvanová

ABSTRAKT

Text predstavuje praktické skúsenosti z galerijno-pedagogickej práce v prostredí Slovenskej národnej galérie – Schaubmarovho mlyna v Pezinku a zo spolupráce so SZUŠ Makuki a súčasnými umelcami. Na vybraných príkladoch približuje rôzne metodické prístupy k práci s rozličnými vekovými a sociálnymi skupinami a zdôrazňuje vplyv galerijného prostredia na osobný rozvoj účastníkov, primárne na príklade spolupráce s pacientmi Pinelovej nemocnice. Súčasťou textu je reflexia hodnotových a pedagogických východísk vtedajšieho tímu Schaubma-

rovho mlyna, ktoré smerovali k budovaniu bezpečného a inkluzívneho komunitného priestoru. Dôraz je kladený na metodiky, ktoré rešpektujú individuálne potreby účastníkov, podporujú ich autonómne tvorivé procesy a vyhýbajú sa používaniu výtvarných „polotovarov“ či príliš presne definovaných úloh, ktoré by mohli obmedzovať prirodzený rozvoj kreativity.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

kreativita, osobný rozvoj, neformálne vzdelávanie, inklúzia, súčasné umenie

Najdôležitejším predmetom a zároveň objektom tvorivosti je samotný človek. Tvorivosť sa neprejavuje výlučne vo vedeckej, technickej či umeleckej oblasti, ale aj v medziľudských vzťahoch a v každodenných situáciách, ktoré vyžadujú schopnosť reagovať, interpretovať a hľadať riešenia (Kotvanová & Čarná, 2021). V súčasnom spoločenskom kontexte ju možno chápať aj ako nástroj formovania občianskeho vedomia, rozvoja kritického myslenia a utvárania individuálneho postoja k svetu.

Podľa Daniely Kusej tvorivosť predstavuje produktívne zvládanie úloh a prekážok, divergentný spôsob myslenia a schopnosť nazerať na problém z viacerých perspektív (Kusá, 2006). Ide o dynamický proces, ktorý sa môže rozvíjať v rôznych oblastiach ľudskej činnosti, pričom nie každé prostredie ponúka rovnaké podmienky na jeho podporu. Prostredie umožňujúce experiment, otvorenosť a prijatie plurality riešení zohráva pri rozvoji tvorivosti zásadnú úlohu.

Galerijná pedagogika a sekundárne umelecké vzdelávanie predstavujú oblasti s výrazným potenciálom systematicky rozvíjať tvorivosť ako súčasť osobnostného rozvoja. Na rozdiel od formálneho školského prostredia, kde býva výtvarná výchova neraz redukovaná na osvojovanie techník a merateľných výsledkov, neformálne vzdelávanie umožňuje sústrediť sa na proces, skúsenosť a individuálny rast. Umelecké dielo sa v tomto kontexte nestáva iba objektom poznania, ale aj prostriedkom dialógu, reflexie a sebapoznania.

Tieto východiská formovali aj galerijno-pedagogickú prácu v prostredí Slovenskej národnej galérie (ďalej SNG) – Schaubmarovho mlyna v Pezinku. Programy boli koncipované ako platforma na budovanie komunitného priestoru podporujúceho inklúziu, dialóg a bezpečné prostredie na tvorivú skúsenosť. Špecifický charakter historickej mlynskej usadlosti, jej architektúra, prírodné zázemie a kontakt s originálnymi dielami vytvárali podmienky na rôznorodé formáty aktivít.

Významnou súčasťou práce bolo vyhľadávanie nových cieľových skupín. Jedným z najvýraznejších príkladov bola spolupráca s Pinelovou nemocnicou v Pezinku. Pacienti využívali návštevy galérie ako možnosť zmeny prostredia, kultúrnej participácie a sociálnej interakcie. Myšlienka rozvinutia väčšej, interaktívnejšej spolupráce s touto komunitou bola v tíme Schaubmarovho mlyna dlhodobo výrazná. Impulzom pre intenzívnejšiu spoluprácu sa stala rezidencia Bány Lungovej s dielom *Rare blend – Galerie kulturních mýtů*. Umelkyňa iniciovala workshop akvarelovej maľby prepojený

s motívom kosatcov, čo viedlo k vytvoreniu programu realizovaného vo spolupráci s odborným personálom nemocnice.

Dôležitými faktormi pri tvorbe a vymýšľaní takéhoto typu programu je sústredenie sa na potreby a možnosti oslovenenej komunity. Program nevychádzal z cieľa vyučovať výtvarné techniky, ale z potreby vytvoriť bezpečný priestor. Haptické činnosti, práca s materiálom či experimentovanie s médiami mali predovšetkým sociálny a sebaujadrovací rozmer. Súčasťou programu bol aj dialóg na aktuálnych výstavách – v priamom kontakte s umeleckými dielami, pri ktorých nebola dôležitá iba technika, ale aj koncept samotných diel a ich rozmanitosť v prístupoch a témach, ktoré sa v nich odzrkadľovali. Program nenahrádzal arteterapiu – jeho cieľom bolo sprostredkovať skúsenosť s umením ako podnetom pre sociálnu interakciu. Význam kultúrnej participácie pre zdravie zdôrazňujú aj súčasné výskumy. Ako uvádza Michaela Kučová: „Kultúra a umenie majú významný účinok na ľudské zdravie...“ (Kučová, 2025).

(Poznámka: Uvedený výskum nebudem v príspevku podrobnejšie rozvíjať, považujem ho však za významnú doplnkovú literatúru, a to aj vzhľadom na to, že spomínaný program sa stal jeho súčasťou.)

Kontinuita programu však nebola možná. Politicko-inštitucionálne zmeny v rezorte kultúry zásadne ovplyvnili fungovanie SNG a viedli k prerušeniu viacerých vzdelávacích aktivít. Skúsenosti a metodické východiská som následne rozvíjala v pedagogickej praxi v prostredí Súkromnej základnej umeleckej školy Makuki v Trnave, s ktorej hodnotami a prístupom k vzdelávaniu sa stotožňujem.

So systematickou skupinou žiakov sa mi podarilo vytvoriť súbor kontinuálnych metodík a nadväzujúcich hodín, ktoré komplexne mapovali médium sochy – nielen cez techniky, ale aj prostredníctvom historického vývoja a súčasných konceptov. Zámerom nebolo nalinkovať účastníkom jednotné zadania vedúce k podobným výsledkom, ale vytvoriť podmienky na individuálne uvažovanie a experiment.

V úvodnej fáze sme sa zamerali na klasické sochárstvo a prácu s materiálom. Žiaci sa zoznamovali so sadrou, hlinou a pojmom reliéf. Dôležitou súčasťou procesu nebolo iba osvojovanie technických postupov, ale aj hľadanie významov. Prvým zadáním bol reliéf, ktorý však nebol viazaný na konkrétne príklady z dejín umenia. Východiskom sa stal pojem „domové znamenie“, prepojený s historickým kontextom obdobia, keď domy nemali číselné označenia.

Úlohou žiakov bolo vytvoriť vlastné domové znamenie miesta, ktoré považujú za domov, a to s ohľadom na jeho obyvateľov a charakter. Takéto zadanie umožnilo prepojiť materiálovú skúsenosť s osobnou symbolikou a naratívom.

Ďalšia fáza programu bola venovaná médiám ready-made a inštalácie. Program vznikol v spolupráci so študentom praxe a umelcom Pavlom Hovancom, ktorého autorská tvorba pracuje s týmito médiami špecifickým spôsobom. Kontakt so živým autorom sa ukázal ako kľúčový moment – žiaci nevnímali dielo ako abstraktný artefakt, ale ako výsledok konkrétneho ľudského uvažovania. P. Hovanec pripravil sériu nadväzujúcich stretnutí, v ktorých žiaci prechádzali procesom tvorby bez preddefinovaného výsledku: od hľadania materiálov v osobnom priestore, cez výber objektov s príbehom, až po vytváranie konceptuálnych inštalácií a ich dokumentáciu. Dôraz sa presunul z produktu na proces, rozhodovanie a interpretáciu.

V tretej fáze programu žiaci navštívili výstavu Lucie Čarneckej (*Velata*, GJK Trnava, 2025), ktorej tvorba sa pohybuje na pomedzí virtuálnej sochy a digitálnej performancie. Program bol zameraný na pochopenie vzťahu medzi technológiou, telom a identitou. Autorka žiakov previedla nielen samotnou výstavou, ale aj zákuľisím jej vzniku – od technických riešení až po kurátorské a inštalračné rozhodnutia. Významným momentom bolo, keď sa umelkyňa spontánne zapojila do praktickej časti hodiny, počas ktorej žiaci skúmali klasickú 3D kresbu oka. Prirodzené prepojenie digitálneho a tradičného prístupu umožnilo účastníkom vnímať kontinuitu média sochy v širších súvislostiach.

V súčasnosti možno v galerijnej pedagogike aj vo výtvarnom vzdelávaní pozorovať tendenciu opierať sa o rýchlo reprodukovateľné „kreatívne“ postupy, často sprostredkované digitálnymi platformami. Hoci môžu predstavovať zdroj inšpirácie, nesú riziko redukcie tvorivosti na technický postup alebo reprodukciu vzoru. Úlohou pedagóga preto nie je poskytovať návody, ale vytvárať podmienky na slobodnú tvorbu, kritické myslenie a osobnú skúsenosť. Kontakt s umeleckým dielom by nemal viesť k napodobňovaniu, ale k pochopeniu jeho kontextu, príbehu a ideového východiska. Galerijná pedagogika tak predstavuje významný nástroj rozvoja osobnosti, ktorý presahuje rámec osvojovania techník a umožňuje reagovať na komplexnosť súčasného sveta.

Bibliografia

KOTVANOVÁ, Lucia – ČARNÁ, Daniela. 2021. *Čím chceš byť? Umelec?*. Bratislava: Slovart. ISBN 9788097392413.

KUSÁ, Daniela a kol. 2006. *Zjavná a skrytá tvorivosť*. Bratislava: Slovak Academic Press. Dostupné na: https://psychologia.sav.sk/upload/DK_zjavna%20a%20skryta%20vorivost.pdf [Cit. 2. 2. 2026].

KUČOVÁ, Michaela. 2025. *Umenie pre zdravie: Predpisovanie umenia*. Dostupné na: https://www.kreativnievropa.cz/co5fokmmap3aa309/uploads/2025/02/Vyskum_Umenieprezdravie_Predpisovanieumenia-1.pdf [Cit. 2. 2. 2026].

Návšteva výstavy *Velata*:
Lucia Čarnecká so žiakmi
SZUŠ Makuki
Galéria Jána Koniarka
v Trnave, 2025
Foto: Lucia Kotvanová

Vzdelávací program:
reliéf v SZUŠ Makuki, 2025
Foto: Lucia Kotvanová

Vzdelávací program:
ready-made/inštalácia
s Pavlom Hovancom
SZUŠ Makuki, 2025
Foto: Lucia Kotvanová

Ilustračné foto SNG – Schaubmarov mlyn
SNG – Schaubmarov mlyn, 2022
Foto: Gabriel Kuchta

Dielo *Rare blend* – Galerie kulturních mýtů: Bára Lungová
SNG – Schaubmarov mlyn, 2024
Foto: Denisa Horváthová Slávková

Mgr. art. Lucia Kotvanová

Mgr. art. Lucia Kotvanová je galerijná pedagogička, vizuálna umelkyňa a kurátorka. Dlhodobou sa venuje sprostredkovaniu vizuálneho umenia rôznym cieľovým skupinám a tvorbe edukačných programov v prostredí galérií a neformálneho vzdelávania. Pôsobila v Kunsthalle Bratislava a v Slovenskej národnej galérii. Spolu s Danielou Čarnou je spoluautorkou publikácií *Nakresli si ovečku* (2019) a *Čím chceš byť? Umelec?* (2021) a držiteľkou ocenenia Rady galérií Slovenska – Biela kocka v kategórii Edukačný projekt (2017, 2018). Študovala animáciu výtvarného umenia na Trnavskej univerzite a intermédiá a multimédiá na VŠVU v Bratislave. V súčasnosti pôsobí v Galérii Jána Koniarka v Trnave na pozícii vedúcej prevádzky.

lucia.kotvanova@gmail.com
Galéria Jána Koniarka v Trnave
www.gjk.sk
Foto: archív autorky

Proč 27 vteřin nestačí? Manifest edukační galerie

Ondřej Horák

ABSTRAKT

Publikace *Proč 27 vteřin nestačí?* se zaměřuje na aktuální fenomén v českém galerijním prostředí, tzv. edukační galerie. Jde o typ galerijního prostoru, který nabízí komplexní dramaturgickou, prostorovou a organizační nabídku návštěvníkům. Nerozděluje galerijní prostor na část výstavní a část určenou pro doprovodné programy, ale spojuje ho v jednotící celek. Tento typ řešení galerijního prostoru a provozu se u nás

v posledních letech objevuje čím dál častěji. Jeho podobu nejvýrazněji testuje Galerie Atrium, která v období 2020–2025 realizovala deset výstavních projektů. Podobný přístup lze ale vysledovat i v přístupu dalších galerijních institucí či v díle jednotlivých umělců a umělkyní, které má prezentace zmiňovat.

KLÍČOVÁ SLOVA

vzdělávání, umění, galerie, interakce, výstava

Půl minuty

Dvacet sedm sekund je doba, kterou podle výzkumu publikovaného ve studii „Spending Time on Art“ (Smith, 2001) průměrně stráví návštěvník galerie před jednotlivými uměleckými díly. Tento časový údaj bývá často prezentován jako hodnota sama o sobě. Podstatnější však je otázka, jaké procesy se mohou v takto (relativně) krátkém časovém úseku odehrát. Odpověď na otázku, co dnes může čas strávený před uměleckým dílem návštěvníkovi nabídnout, je klíčová: představuje rozcestník v uvažování o galerijním, muzejním či výstavním prostoru tak, jak je tento prostor na počátku 21. století chápán.

Věci se mění, ale pomalu

Galerijní prostředí prochází proměnou, ačkoli často pomalejší, než by bylo žádoucí. Odstup a institucionální bariéra mezi edukačními odděleními a odbornými pracovníky galerií v mnoha institucích přetrvávají dodnes, stejně jako nezřídka demonstrativně projevovaná averze kurátorů k edukačním aspektům „jejich“ výstav. Jedním z důsledků tohoto přístupu je situace, kdy výstava vrcholí dnem vernisáže: návštěvníci – především odborná a pozvaná veřejnost – se seznámí s její podobou a následuje slavnostní společenská událost. Dění v následujících dnech a týdnech, které často tvoří podstatnou část života výstavy, již nebývá považováno za stejně atraktivní. Tato skutečnost přitom zpravidla nevyvolává výraznější institucionální reflexi a ustálené postupy se nadále přenášejí mezi generacemi pracovníků v galerijním prostředí.

Dnešní galerie jako budoucí škola

„Je to jakési ghetto, úkryt umožňující přežití, protomuzeum s přímou vazbou na bezčasí, množina podmínek, názor, prostor zbavený místa, magická komnata, soustředěná mysl nebo snad omyl!“ (O'Doherty, 2014, s. 71). Tak popisuje galerijní prostor irský teoretik a kurátor a už v sedmdesátých letech otvírá otázku, proč by galerijní prostor nemohl plnit i další než výstavní funkce. Na konci roku 2020, při vzniku nové dramaturgie Galerie Atrium, jsme se na základě dlouhodobých zkušeností touto možností začali systematicky zabývat.

Galerie byla nově koncipována jako společná pracovní plocha, místo pro tvorbu náhodných návštěvníků i školních skupin. Měla propojovat svět institucionálně prezentovaného umění s instinktivní kreativitou a umožňovat bezprostřední reakci – psaní,

kreslení, malbu či modelování. Vedle tohoto „technického“ řešení však vzdělávací potenciál galerie vycházel především z dramaturgie samotných výstav. „Chrám umění“, tedy budovy galerií a muzeí, pravděpodobně přetrvají, avšak jejich obsah a zaměření se promění. Exkluzivní publikum nahradí „skuteční lidé“ (Bishop, 2007, s. 34).

Řada z nich se záměrně inspirovala běžnými školními předměty, další se zaměřovaly na aktuální společenská témata, která školy dokázaly organicky začlenit do výuky. Šlo například o problematiku plýtvání potravinami, wellbeing dětí v době pandemie a následného válečného konfliktu na Ukrajině, rozvoj lidské kreativity či reflexi současných vzdělávacích metod (Horák, 2025, s. 113). Praxe ukázala, že tento přístup je funkční a že zejména větší instituce by v tomto směru mohly vyvíjet výrazně intenzivnější aktivitu.

Spolupráce

Vzájemně respektující vztah představuje základ každé smysluplné spolupráce a v našem případě se stal jedním z určujících principů fungování galerie. Provoz malého institucionálního celku k takovému přístupu sice vybízí, nelze jej však považovat za samozřejmost. Spolupráce zde probíhá napříč pozicemi a zajišťuje kontinuitu mezi financováním výstav, potřebami edukačního týmu, architekturou výstavy i její grafickou podobou.

Výsledkem je kolektivní dílo – výstava, za jejíž recepci a společenský dopad nesou odpovědnost všichni členové týmu. Představa, že tento model spolupráce je možný pouze v malých galeriích, je mylná. Každá instituce, bez ohledu na svou velikost, může rozdělit své kapacity tak, aby byla odpovědnost i spolupráce rovnoměrně sdílena v rámci autorského týmu (Kusá, 2025, s. 16). Zásadní je ochota tímto způsobem pracovat; teprve poté se otevírají další možnosti, které může galerijní instituce veřejnosti nabídnout.

Edukační galerie

Galerie Atrium, edukační galerie, byla od počátku koncipována jako otevřený prostor přístupný širokému spektru návštěvníků. Návštěvník stojí v centru naší pozornosti: hledáme jazyk komunikace, vytváříme prostor umožňující kreativní využití, ale také klid, odpočinek či individuální reflexi vystavených témat. Cíleně se snažíme odstraňovat bariéry, které by mohly bránit vzájemné interakci.

Praxe potvrdila, že každou výstavu lze koncipovat tak, aby byla atraktivní pro dětské publikum a zároveň si zachovala vysoký umělecký standard. Návštěvy školních skupin bývají v galeriích

často chápány především jako prostředek zvyšování návštěvnosti, v některých případech dokonce jako hlavní cíl edukačních aktivit. Ani v našem případě nelze tento aspekt popřít. Opakované návštěvy školních tříd však zároveň vedou ke vzniku poučenějších a otevřenějších návštěvníků, kteří rozvíjejí své schopnosti a přenášejí je i do dalších oblastí každodenního života. Právě tento dlouhodobý efekt považujeme za zásadní.

Definice

Postupně se formovaly základní principy naší práce, které lze v úhrnu označit za manifest edukační galerie. Tyto zásady jsme se snažili formulovat jak pro interní potřeby, tak pro návštěvníky. Výchozím bodem se stala věta „Vernisáží to nekončí“. Následovaly další formulace, které se s každou další výstavou dále zpřesňovaly.

Výstava vernisáží nekončí, ale začíná. Vše, co tvoří podstatu edukační galerie, se aktivuje právě tímto okamžikem. Edukační galerie je institucí, v níž vše směřuje ke sdělení, komunikaci, kontaktu a vzdělávání. Nejde o exkluzivní prostor pro exkluzivní umění. Výstavy používají srozumitelný jazyk a každý návštěvník má právo jim porozumět. V centru pozornosti nestojí umění samo o sobě, ale návštěvník; umělecká díla představují prostředek k jejich dialogu s ním. Dramaturgie galerie se zaměřuje na témata, nikoli na pouhou prezentaci umělců. Cílem není vystavování artefaktů, ale co nejhlubší dialog s veřejností.

Edukační galerie tvoří jeden fyzický a organický celek. Výstavní prostor, edukační zázemí, ateliér i interaktivní části mohou koexistovat bez vzájemného vymezování. Vzdělávací programy nejsou doprovodným prvkem, ale formují samotnou podobu výstav. Autoři edukačních programů se podílejí na výstavách jako jejich spoluautoři. Výběr děl je výsledkem kolektivního rozhodování celého týmu. Dramaturgie, vystavující umělci, architektura výstavy a edukační programy tvoří nedělitelný celek založený na principu horizontální hierarchie.

Edukační galerie usiluje o bezbariérovost – fyzickou, sociální i symbolickou. Zaměřuje se na komunity a formální i neformální společenské struktury. Spolupracuje s odborníky z různých oblastí, neboť kurátoři ani umělci nejsou experty na sociální, ekologická, ekonomická či politická témata. Mezioborová spolupráce je přínosná pro všechny zúčastněné strany. Edukační galerie nepředstavuje univerzální model instituce, ale jednu z možných cest, jak může galerie v současném kontextu fungovat.

Deset experimentů

Během pěti let jsme realizovali deset výstavních projektů, které lze chápat jako experimenty. Postupně se tak utvářel koncept edukační galerie – instituce, která usiluje o propojení experimentu a vzdělávání a klade důraz na participaci a aktivní zapojení publika.

Vzdělávání zde není doplňkem kurátorské činnosti, ale její rovnocennou součástí. Edukace není chápána jako poučování, manipulace ani didaktická zátěž, ale jako otevřený proces. Výchozím předpokladem se stala víra, že v centru pozornosti výstavy nemusí stát umělecké dílo, nýbrž divák, a že tradičně chápáné „doprovodné vzdělávací programy“ mohou zásadně formovat výslednou podobu výstav.

Galerie tak využívá odborných kompetencí galerijních pedagogů a pedagožek jako spolutvůrců svého obsahu. Edukačnímu aspektu byl podřízen rozpočet i architektonické řešení výstav. Ne všechny záměry se podařilo naplnit podle původních představ, vzniklo však specifické prostředí, jehož potenciál i limity jsme od první výstavy systematicky zkoumali.

Bibliografie

BISHOP, Claire. 2007. Spolupráce a participace v současném umění. *Sešit pro umění, teorii a příbuzné zóny*, roč. 1, č. 1/2, s. 9–36. ISSN 1802-8918.
HORÁK, Ondřej (ed.). 2025. *Proč 27 vteřin nestačí?*. Praha: Meziměsto. ISBN 978-80-909320-1-2.
KUSÁ, Alexandra. 2025. Galerie má být partnerem pro společenský dialog. In: HORÁK, Ondřej (ed.): *Proč 27 vteřin nestačí?*. Praha: Meziměsto, s. 16–19. ISBN 978-80-909320-1-2.
O'DOHERTY, Brian. 2014. *Uvnitř bílé krychle*. Praha: tranzit.cz. ISBN 978-80-87259-30-6.
SMITH, Jeffrey, K., SMITH, Lisa, F. 2001. Spending Time on Art. *Empirical Studies of the Arts*, roč. 19, č. 2, s. 229–236. ISSN 1541-4493. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/279390313_Spending_Time_on_Art.

Tělo v těle
Galerie Atrium, 2022
Foto: Galerie Atrium

Ruce za zády a ticho
Galerie Atrium, 2023
Foto: Galerie Atrium

Proč umění
Galerie Atrium, 2022
Foto: Galerie Atrium

EARTH
Galerie Atrium, 2023
Foto: Galerie Atrium

MgA. Ondřej Horák

MgA. Ondřej Horák (Fuczik) je autorem výstavních, vzdělávacích a sociálně angažovaných projektů. Za publikaci *Proč obrazy nepotřebují názvy* (2014) získal ocenění Magnesia Litera. Zakladatel vzdělávací platformy *Máš umělecké střevo?*, kurátor projektu *Benzinka* (společně s Monikou Sybolovou, 2006–2010), spoluautor mezinárodního uměleckého projektu *Cargo* (2007–2010), *Akropolis* (2012–2013). Lektor a autor doprovodných programů v Národní galerii v Praze (2005–2009), vedoucí Lektorského centra GASK (2009–2011). Realizátor doprovodného programu *Ceny Jindřicha Chalupeckého* (2011–2015), vedoucí doprovodných programů *tranzitdisplay* (2014–2016) a *Galerie Rudolfinum* (2016–2017), iniciátor projektu *Artpark* (2016). Autor prezentačních a sociálně angažovaných projektů *Obrazy pro nevidomé* (2010–2011), *Obrazy u seniorů* (2011), *Věznice: místo pro umění* (2011–2012), *Praha-hranice* (projekt s cizinci, 2018–2019) nebo *Nezůstaneš sám* (projekt pro hospic, 2019).

fuczik@seznam.cz
Foto: archiv autora

Kreativita bez hraníc: Umenie vidieť neviditeľné

Martina Pavlikánová

ABSTRAKT

Príspevok prezentuje programy z produkcie BIBIANY, ktoré prostredníctvom umenia, príbehov a ilustrácie vytvárajú deťom priestor, kde môžu slobodne tvoriť, objavovať vlastné príbehy a dávať podobu aj tomu, čo sa slovami vyjadruje len ťažko. Kreativita tu nie je cieľom, ale mostom, ktorý spája vnútorný svet dieťaťa s jeho schopnosťou porozumieť sebe aj druhým. V tvorivom procese majú deti možnosť opísať svoje emócie, otvárať neviditeľné

dvere fantázie a prekonávať vnútorné „múry“, ktoré si často ani neuvedomujú. V rámci prezentovaných programov umenie slúži ako univerzálny jazyk – prekonáva bariéry, otvára nové pohľady a učí deti vidieť viac, než je na prvý pohľad zrejmé. Učí vidieť aj neviditeľné.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

umenie, kreativita, predstavivosť, sloboda tvoriť, galerijná edukácia

UMŇVAME 2 POLU RIAD

dlý drží
v koniec

Úvod

Umenie bolo a je istou formou univerzálneho jazyka, ktorý prekonáva bariéry, otvára nové pohľady a dáva vidieť viac, než je na prvý pohľad zrejmé. V rámci edukačných aktivít vytvára priestor na spracovanie náročných, emocionálne či spoločensky citlivých tém. Neponúka jednu odpoveď, ale ponúka širší kontext, pluralitu pohľadov, prostredníctvom ktorých môžeme lepšie porozumieť rozmanitosti sveta i sebe samým. Práve v tom spočíva edukačný potenciál umenia – umožňuje vidieť a vnímať aj to, čo nie je na prvý pohľad viditeľné, pochopiteľné či jednoznačné. Ako uvádza Isabel Minhós Martins v knihe *Jak vidět neviditelné* (Martins, 2023), schopnosť „vidieť neviditeľné“ nespočíva v úniku z reality, ale v rozvíjaní citlivosti, pozornosti a predstavivosti, ktoré nám umožňujú vnímať svet v jeho komplexnosti.

Príspevok vychádza z presvedčenia, že edukačno-tvorivé programy v prostredí kultúrnych inštitúcií, nadväzujúce na ich zbierky, výstavy a expozície, umožňujú zrozumiteľne a podnetne sprostredkovať deťom historické či aktuálne témy. Na príkladoch vybraných workshopov realizovaných v BIBIANE v rokoch 2024 – 2025 tak prezentuje, ako výtvarné či literárne umenie prostredníctvom zážitkového učenia podporuje schopnosť detí vnímať rôzne aspekty prezentovaných tém, hľadať vlastné cesty porozumenia a formovať hodnotový postoj k svetu, v ktorom žijú.

Pozdravy z ciest

Edukačný program *Pozdravy z ciest* vznikol ako sprievodný tvorivý workshop k výstave *Cesta okolo sveta* z produkcie DEPO2015 z Plzne (8. 10. 2024 – 20. 4. 2025). Výstava priniesla jedinečný koncept svetelnej výstavy spojený s prvkami únikových hier. Interaktívna výstava bola inšpirovaná slávnym románom Julesa Verna *Cesta okolo sveta za 80 dní*. Návštevníci, rovnako ako hlavný hrdina Phileas Fogg, mohli symbolicky uzatvoriť stávkou, že precestujú celý svet za 80 dní.

Na výstavu tematicky nadviazala séria „cestovateľských“ workshopov *Pozdravy z ciest* s Ježkom Brunom z Unicefu. „Ježko Bruno je veselý sprievodca, ktorý musel vyjsť z komfortnej zóny svojho briôžka, aby sa vydal za dobrodružstvom, počas ktorého veľa pomáha. O svojich zážitkoch píše deťom listy. Zároveň deťom ukazuje, že aj keď sa stretne s problémami, vždy sa dajú vyriešiť“ (UNICEF Slovensko, 2025). V rámci workshopov sme sa každý mesiac vybrali na cestu do inej krajiny, konkrétne do Indie, Afriky, Madagaskaru, Jordánska a Vanuatu. Cieľom bolo sprostredkovať deťom poznanie

rozmanitosti vybraných krajín prostredníctvom výstavy a prezentovaných poznatkov o danej krajine, a to nielen z hľadiska jej prírodných a kultúrnych krás, ale aj cez každodenný život jeho obyvateľov s dôrazom na život detí. Dôležitým koncepčným východiskom workshopov bola spolupráca s UNICEF Slovensko, ktorá umožnila ukotviť workshopy v širšom globálnom kontexte. Prostredníctvom edukačných materiálov programu *Ježkoviny* a reálnych príbehov detí danej krajiny sa deti oboznamovali s tým, ako prostredníctvom Unicefu funguje pomoc deťom v rôznych častiach sveta.

Jednou z prvých prezentovaných krajín bola India. Na jednej strane ide o krajinu s mimoriadne bohatým kultúrnym dedičstvom, silnou vizuálnou identitou, na strane druhej sú v nej výrazné kontrasty v sociálnej oblasti. Deti sa oboznámili nielen s pestrosťou indickej kultúry, ale prostredníctvom reálnych príbehov detí aj s problémami, ktorým mnohé indické deti čelia, najmä v súvislosti s chudobou, obmedzeným prístupom k vzdelaniu a nutnosťou pracovať v ranom veku. Podobný prístup bol uplatnený aj pri ďalších krajinách – Afrike, Madagaskare, Jordánsku a Vanuatu – pričom dôraz sa kládol na špecifiká jednotlivých kultúr a život detí. Ku každej krajine sme z hľadiska výtvarného námetu čerpali inšpiráciu z jej kultúry; pri Indii deti vytvárali pozdravy v podobe ornamentov maľovaných kávou, ktoré pripomínali tradičné maľovanie hennou, v Afrike tvorili masky, v Jordánsku kreslili pieskom.

Workshopy *Príbehy ciest* rozvíjali nielen kreativitu a schopnosť interpretovať obrazové podnety, ale podporovali aj rozvoj mäkkých zručností, ako sú empatia, schopnosť vnímať odlišnosť a uvedomovanie si globálnych súvislostí.

Kufrík spomienok

Vojna. Strach. Strata domova. Ťažké, no zároveň dôležité témy, o ktorých je potrebné hovoriť. Túto tému sme spracovali v rámci tvorivého workshopu *Kufrík spomienok*, ktorý sme realizovali pri príležitosti 80. výročia ukončenia druhej svetovej vojny. Východiskom workshopu bolo komiksové spracovanie *Denníka Anny Frankovej* (Folman, 2020), ktoré deťom aj dospelým sprostredkovalo autentický pohľad na vojnu, strach a stratu domova prostredníctvom obrazu aj príbehu. Komiksové spracovanie denníka Anny Frankovej (Folman, 2020), otvorilo otázky, ktoré sú z hľadiska situácie vo svete aktuálne aj dnes:

Čo pre nás znamená domov?

Kde sa cítime bezpečne?

Čo si človek nesie so sebou – fyzicky i symbolicky –, keď musí odísť?

Dá sa domov nosiť v sebe?

Čo robí domov domovom – miesto, ľudia alebo spomienky?

Cieľom workshopu bolo prostredníctvom čítania, diskusie a tvorivej reflexie pomôcť deťom lepšie pochopiť danú historickú udalosť a jej význam. Metaforický „kufrík spomienok“ sa stal priestorom, do ktorého si deti symbolicky ukladali predmety alebo spomienky reprezentujúce domov, bezpečie, hodnoty a nádej. Zámerom bolo uvedomiť si, čo pre nás všetkých znamená domov a aké hodnoty si nesieme v srdci.

V rámci workshopu deti nielen čítali a diskutovali, ale zároveň vytvárali symbolické artefakty, kufríky spomienok. Komiksové spracovanie *Denníka Anny Frankovej* (Folman, 2020), ako aj to, že mnohé deti túto knižnú adaptáciu poznali, nám uľahčilo diskusiu na danú tému. Metóda čítania s porozumením v kombinácii s vizuálnou interpretáciou komiksu umožnila deťom súčasne pracovať s textom aj obrazom. Tento prístup podporil rozvoj kritického myslenia, empatie a schopnosti reflektovať historické i súčasné sociálne kontexty.

Každý múr má dve strany

Workshop *Každý múr má dve strany* sme pripravili pri príležitosti 35. výročia Nežnej revolúcie. Tematicky aj obsahovo bol workshop postavený na knihe *Múr* od českého ilustrátora Petra Sísa (2007). Deti sa v rámci diskusii o múroch, ktoré vidíme aj nevidíme, aktívne oboznamovali s historickou udalosťou a jej významom a odkazom. Postupne spoznávali viditeľné, ale aj neviditeľné múry, ktoré síce nevidíme na prvý pohľad, ale sú tu, sú medzi nami a ovplyvňujú nás. S deťmi sme sa usilovali vidieť tieto „neviditeľné“ múry, ktoré vznikajú z neporozumenia, z hádok, z rozdielnych názorov. Sú to múry, ktoré nielen že nevidíme, ale občas ani nechceme vidieť. Deti následne písali krátke odkazy alebo kreslili malé ilustrácie, na ktorých zobrazovali „pomyslené múry“, a následne to, ako ich prekonať – napríklad postaviť mosty. Ak ich však nie je možné postaviť, hľadali sme možnosti, ako múry preliezť alebo preletieť, čo nachádzame aj v knihe Petra Sísa *Múr* (2007). Diskutovali sme o tom, čo sa stane, ak sa s niekým pohádame, ak niekomu ublížime, či nás to trápi, či sa chceme ospravedlniť. Niektoré deti konštatovali, že je ťažké si priznať chybu a povedať prepáč.

Ako to prekonať, uviedli jednoducho: treba si vzájomne odpustiť alebo niečo spoločne robiť, napríklad umývať riad, hrať sa či spoločne večerať.

Workshop priblížil nielen historické súvislosti Nežnej revolúcie, ale podporil rozvoj sociálneho a emocionálneho učenia, kládol dôraz na empatiu, rešpekt, toleranciu a schopnosť riešiť konflikty.

Záver

Záverom možno konštatovať, že prezentované workshopy z produkcie BIBIANY reagovali na aktuálne témy a cez zážitkové učenie podporili u detí rozvoj emocionálnej inteligencie, empatie, tolerancie a schopnosti reflektovať globálne otázky. Prostredníctvom umeleckej tvorby a ilustrácie sa deti učili vnímať aj zložité sociálne a emocionálne súvislosti, prekonávať vnútorné bariéry a vidieť aj to, čo je bežne neviditeľné.

Príspevok je výsledkom riešenia projektu KEGA 002UK-4/2024
Expozé v múzeu a galérii: umenie-expresia-zážitok.

Bibliografia
CASEL. 2025. *What is the CASEL framework?* [online]. Dostupné na: <https://casel.org/fundamentals-of-sel/what-is-the-casel-framework/#self-awareness> [Cit. 18. 01. 2026].
DEPO2015. 2024–2025. *Cesta okolo sveta*. Dostupné na: <https://www.depo2015.cz> [Cit. 18. 01. 2026].
FOLMAN, Ari – POLONSKY, David. 2020. *Denník Anny Frankovej*. Komiks. Bratislava: Slovart, 2020. ISBN 978-80-556-4484-4.
MARTINS, Isabel Minhós. 2023. *Jak vidět neviditelné: Průvodce krajinou představivosti a kreativity*. Praha: Baobab. ISBN 978-80-7515-166-7.
PAVLÍKÁNOVÁ, M. 2024. Ilustrácia ako efektívny spôsob vzdelávania a poznávania kultúry. In *CREA-AE*. 1. vyd. Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského. ISBN 978-80-223-5915-3. Dostupné na: www.kreativnevzdelavanie.sk [Cit. 02. 02. 2026].
PAVLÍKÁNOVÁ, Mária. 2024. Sloboda na krídlach fantázie. In *Sborník JIIS 2024/Svoboda je můj domov*. Píseň: Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara. Zborník v príprave.
SÍS, Peter. 2007. *Múr: Detsvo za železnou oponou*. Bratislava: Slovart. ISBN 978-80-556-0049-8.
UNICEF Slovensko. 2025. *Ježkoviny: Ježko Bruno a jeho dobrodružstvá*. Dostupné na: <https://unicef.sk/28287/jezkoviny> [Cit. 2. 2. 2026].

PaedDr. Martina Pavlíkanová, PhD.

PaedDr. Martina Pavlíkanová, PhD., je galerijná a múzejná pedagogička a didaktička. Venuje sa múzejnej a galerijnej pedagogike, kultúre, umeniu a vzdelávaniu. V rokoch 2001 – 2015 pôsobila ako didaktička na Katedre výtvarnej výchovy Pedagogickej fakulty UK v Bratislave. Od roku 2001 sa intenzívne venuje múzejnej a galerijnej pedagogike. V rokoch 2001 – 2006 pôsobila v Slovenskej národnej galérii, kde realizovala vzdelávacie a voľnočasové programy pre deti, mládež i dospelých. Od roku 2010 bola v tíme Detského múzea SNM až do jeho zániku v roku 2017 – podieľala sa v ňom na koncepcii výstav i tvorbe vzdelávacích programov. V rokoch 2016 – 2022 pôsobila ako manažérka kultúry v Múzeu mesta Bratislavy. V tíme s PhDr. Beátou Husovou vytvorila koncepciu *Oživených učebníc* a založila didaktickú edíciu *História v kocke*. Aktuálne pracuje ako didaktička na Katedre výtvarnej výchovy Pedagogickej fakulty OU v Ostrave a súčasne aj ako vedúca oddelenia programov a výstav v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti.

martina.pavlikanova@bibiana.sk
BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Bratislava
www.bibiana.sk/sk

martina.pavlikanova@osu.cz
Pedagogická fakulta
Ostravskej univerzity, Ostrava
www.pdf.osu.cz

Foto: Táňa Hojčová

Podpora a rozvoj wellbeingu v galerijní edukaci

Lucie Tikalová

ABSTRAKT

Jak mohou výtvarná díla v galerii podpořit wellbeing návštěvníků? Příspěvek se zaměřuje na podporu wellbeingu prostřednictvím edukačních aktivit se zapojením uměleckých děl galerijních sbírek. Autorka klade důraz na edukační rozměr galerie výtvarného umění jako ideálního prostoru pro rozvoj a podporu duševního zdraví návštěvníka. Téma wellbeingu dává do vztahu s aktuálními kurikulár-

ními dokumenty pro základní vzdělávání v českém školském systému. Budou prezentovány ukázky dobré praxe galerijní edukace se zaměřením na podporu wellbeingu.

KLÍČOVÉ SLOVÁ

wellbeing, galerijní edukace, výtvarná výchova, duševní zdraví, umělecké dílo, galerie výtvarného umění, Česká republika

Úvod

Galerie výtvarného umění nabízí ideální prostor pro rozvoj wellbeingu při edukačních aktivitách. Závěry studií zkoumajících psychické zdraví mladých lidí jsou alarmující. Vysoké procento žáků trpí úzkostmi a depresivními stavy, každý třetí žák by potřeboval odbornou pomoc.¹ Galerijní edukace se jeví jako vhodný nástroj v péči o duševní zdraví jedinců a může mít preventivní charakter v oblasti nežádoucích psychosociálních jevů. Vzhledem k velkému množství a bohatému obsahu námětů a témat, která jsou obsažena ve výtvarných dílech galerijních sbírek, se jedná o unikátní prostor pro podporu a rozvoj aktivit zaměřujících se na wellbeing návštěvníků.

Wellbeing a jeho vymezení

Wellbeing je v poslední době velmi aktuální oblastí zájmu. Jeho definování však bývá složité. Šobářnová (2024) na potíže s definováním wellbeingu poukazuje ve své studii. „V práci publikované v *International Journal of Wellbeing* v roce 2012 autoři konstatují panující nejasnosti kolem definování wellbeingu, jež jsou překážkou metodologického a výzkumného uchopení daného fenoménu“ (Šobářnová, 2024). Můžeme se setkat s jednoduchými formulacemi, které shrnují wellbeing jako subjektivní pocit smysluplného života, pocit štěstí a spokojenost jedince, až po složitější vymezení zahrnující podrobnější výklad oblastí života každého z nás. „Wellbeing je vnímán jako nový koncept péče o zdraví, o sebe, o svůj život. Měl by zahrnovat vše, co přispívá k ideální vnímané kvalitě života. Je definován jako životní pohoda, soulad a spokojenost ve všech oblastech života jedince i společenství, které ho obklopuje, od tělesného, přes psychické zdraví, duševní a spirituální uspokojení, dobré sociální vztahy, pocity bezpečí, včetně online bezpečí, emoční stability, finanční zajištění, možnosti seberealizace a podobně“ (Ševčíková, 2025, s. 9). Dodge et al. (2012) chápou wellbeing jako pohyblivý stav rovnováhy mezi zdroji člověka a výzvami, kterým je vystaven, ať už se jedná o oblast psychickou, fyzickou, či sociální. V odborné literatuře bývá wellbeing označován za mnohvrstevnatý koncept zahrnující více než jen pocit štěstí či pohody. Psychologické studie dospěly k empiricky ověřenému modelu, který představuje

¹ www.nudz.cz/media-pr/tiskove-zpravy/narodni-monitring-dusevniho-zdravi-deti-40-vyazuje-znamky-stredni-az-tezke-deprese-30-uzkosti-odbornici-pripravuji-preventivni-opatreni [cit. 2025-02-09].

šest oblastí, jež se podílí na celkovém wellbeingu člověka. Mezi tyto oblasti patří *sebepřijetí* (kladný vztah k sobě samému a akceptace pozitivních i negativních stránek své osobnosti), *pozitivní vztahy s ostatními* (umění navázat a udržet hlubší vztahy – rodinné, partnerské, přátelské, pracovní), *autonomie* (schopnost svobodně se rozhodovat, jednat podle vlastní vůle, hodnot a principů a přebírat za své činy odpovědnost), *kontrola nad prostředím* (schopnost přizpůsobit se okolí, ale zároveň vědomě utvářet svůj život), *smysluplnost života* (chápání života jako naplněného, smysluplného s vyšším duchovním přesahem) a poslední okruh tvoří *osobní růst člověka* (schopnost seberealizace, osobnostní růst, sebezdokonalování, kultivace osobnosti) (Ryff, 2004). Ať už je vymezení pojmu wellbeing jakékoli, jeho rozvoj a podpora se stává prioritou nejen z pohledu psychologie a terapie, ale také v oblasti výchovně-vzdělávací.

Wellbeing ve vzdělávacím systému

Wellbeing se stal v českém vzdělávacím systému nedílnou součástí *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* a je pevně integrován do koncepce kurikulárních dokumentů. „Koncept wellbeingu přebírá i nově revidovaný Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Wellbeing přichází do škol jako všeobecná pohoda jedince i společenství každé třídy a celé školní komunity“ (Ševčíková, 2025, s. 9). *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+* pohlíží na wellbeing jako na jeden ze základních předpokladů pro kvalitní učení. Záměrem je vytvořit podporující školní klima, které předchází rizikovému chování a zvyšuje motivaci k učení.

Pedagogické fakulty mají pevně zakotvenou tematiku wellbeingu v dokumentu *Kompetenční rámec absolventa/absolventky učitelství*, který shrnuje oblasti přípravy na učitelské povolání a neopomijí ani duševní zdraví a psychohygienu (kompetence 6.3). Téma wellbeingu by mělo být pevně spjato s výchovně-vzdělávacím procesem a ukazuje se jako nezbytná součást moderního a efektivního školského systému. Při práci s wellbeingem je potřeba ve vztahu učitel–žák dodržovat několik základních pravidel, mezi která patří respekt k potřebám žáků, zajištění bezpečného prostředí, definování jasných hranic a cílů, sebereflexe a reflexe skupiny a v neposlední řadě profesionální přístup vyučujících (Hricková & Němečková, 2025, s. 79). Se zaváděním nových změn v kurikulu je nutné poskytnout učitelům patřičnou metodickou oporu při aplikaci wellbeingových aktivit v pedagogické praxi.

Wellbeing, výtvarná výchova a galerijní edukace

Z dnešního pohledu je úzká spolupráce galerií a škol na prousto nezbytná. Výtvarná výchova a spolu s ní i galerijní edukace nabízí širokou škálu možností, jak rozvíjet a prohlubovat wellbeing prostřednictvím výtvarného umění a výtvarné tvorby s využitím galerijních sbírek. Animocentrické pojetí výtvarné výchovy v čele s artefietikou klade důraz na prožitek a reflexi. Výtvarná díla nabízejí nepřeborné množství námětů, které lze využít jako koncepty při artefieticky pojatých aktivitách. V návaznosti na aktuální dění se objevují nové platformy propojující wellbeing žáků i učitelů s výtvarnou tvorbou (www.pecujiosebe.cz). V následující části bude představen výtvarný workshop, který byl realizován v prostorách galerie a jehož záměrem byl rozvoj a podpora wellbeingu účastníků prostřednictvím výtvarného projevu s využitím výtvarných děl.

Moje emoční krajina

Místo konání: stálá expozice *Transmise*,

Gočárova galerie Pardubice, Automatické mlýny

Cíl: podpora a rozvoj wellbeingu, práce s emocemi (uvědomění a pojmenování), sebevýjádření prostřednictvím výtvarného projevu (kresba), hlubší vnímání, analýza a interpretace výtvarných děl, tvorba vlastní autorské karty inspirované vybraným dílem v expozici

Inspirační zdroj: www.pecujiosebe.com/post/jsen-krajina

Časová dotace: 120 minut

Cílová skupina: studenti a studentky Katedry výtvarné kultury a textilní tvorby Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové (PdF UHK); aktivita je vhodná i pro žáky základních (od 2. stupně) i středních škol

Pomůcky a materiál: podsedáky, barevné (černé...) i bílé čtvrtky velikosti A5, A4, suchý pastel, voskovky, tužky, pastelky, papíry na poznámky (tvrdé podložky s klipem A4).

Průběh konání:

- Uvítání, představení účastníků, seznámení s tématem a cílem workshopu.
- Krátká seznamovací aktivita – sezení v kruhu, kde si každý vytáhne na základě svého aktuálního emočního naladění jednu pocitovou kartu. Poté následuje krátké seznámení v kruhu. Účastníci si předávají tibetskou misku (může být jakýkoli jiný hudební nástroj nebo pomůcka), kterou nejprve rozezní, představí se a seznámí ostatní se

svou kartou a svým emočním naladěním. Mohou se vyjádřit všichni, nemusí.

- V průběhu celého workshopu je potřeba dbát principu bezpečného prostředí. Každý sdílí jen to, co sám uzná za vhodné, není vhodné účastníky k čemukoli nutit.
- Práce s výtvarným dílem – s kartou, kterou jsem si vytáhl/a, hledám v expozici dílo a mám dvě možnosti: mohu hledat dílo v expozici, které je mým dnešním emocím, mému aktuálnímu pocitovému naladění nejbližší (karta, kterou jsem si vytáhl/a, a dílo, které si vyberu, mohou být propojeny tématem, barvou, tvarem, náladou...) NEBO hledám dílo v expozici, které mi nabízí emoci, kterou bych potřeboval/a.
- Poté se před toto dílo posadím, mohu se na něj dívat z různých úhlů pohledu, pozoruji ho a na základě výše uvedeného zadání vytvořím svou autorskou kartu (v případě dostatku času cyklus karet).
- Tvořím v neustálém kontaktu s výtvarným dílem, které jsem si z expozice vybral/a. Na závěr dám své autorské kartě (cyklu karet) název (slovo, věta).
- Dílčí reflexe – účastníci se rozdělí do menších skupinek (např. 5 × 3 osoby) a společně ve skupince sdílí před vybraným dílem svou autorskou kartu, své dojmy z díla, mluví o svých pocitech z tvorby, z výtvarné práce, která vznikla.
- Závěrečná reflexe – společné uzavření aktivity – závěrečný reflektivní dialog – sdílení zážitku – každý účastník si na závěr vytáhne znovu kartu na základě aktuálního emočního naladění. Změnila se mi nálada? Jaká je nyní?
- Poté si všichni sednou do kruhu, jako na začátku, před sebou mají tři emoční karty („počáteční“, svou autorskou a „závěrečnou“), předají si tibetskou mísu a společně si představí své karty a sdílí pocity a emoce z proběhlé výtvarné aktivity.

Závěr

Galerie výtvarného umění a svět výtvarné tvorby nám nabízí prostor k překonání stávající krize v péči o naše psychické zdraví. Filozof Jan Patočka (1996) dochází ve svém díle k poznání, že moderní doba se zaměřila na „mít“, které je spojeno s materialismem,

namísto „být“. Péče o duši je podle Patočky cestou, jak tuto krizi překonat. Pojďme v duchu této myšlenky využít svět výtvarného umění a pečovat o naše duše.

Bibliografie

- DODGE, Rachel et al. 2012. The Challenge of Defining Wellbeing. *International Journal of Wellbeing*, roč. 2, č. 3, s. 222–235. <https://doi.org/10.5502/IJW.V2.I3.4>.
- FRYČ, Jindřich et al. 2020. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. ISBN 978-80-87601-47-1. Dostupné na: https://msmt.gov.cz/uploads/Brozura_S2030_online_CZ.pdf.
- JEDLIČKOVÁ, Eliška (ed.) 2024. *Transmise*. Katalog stálé expozice. Pardubice: Gočárova galerie.
- NÁRODNÍ ÚSTAV DUŠEVNÍHO ZDRAVÍ. *Národní monitoring duševního zdraví dětí*. 10. 10. 2023 [9. 2. 2025]. Dostupné na: <https://www.nudz.cz/media-pr/tiskove-zpravy/narodni-monitoring-dusevniho-zdravi-deti-40-vyazuje-znamky-stredni-az-tezke-deprese-30-uzkosti-odbornici-pripravuji-preventivni-opatreni>.
- NĚMEČKOVÁ, Klauďie a HRICOVÁ, Alena. 2025. *Duševní zdraví školních dětí*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-5370-1.
- PATOČKA, Jan. 1996. *Péče o duši I*. Sebrané spisy Jana Patočky, sv. 1. Praha: Oikymenh. ISBN 80-86005-02-X.
- RYFF, Carol et al. 2004. *How Healthy Are We? A National Study of Well-Being at Midlife*. Chicago: The University of Chicago Press. ISBN: 0-226-07475-7.
- ŠEVČÍKOVÁ, Jaroslava. 2025. *Wellbeing ve škole, škola v pohodě*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-2328-3.
- ŠOBÁNOVÁ, Petra. *Jsem krajina – obrazy našeho vnitřního světa* [cit. 21. 1. 2025]. Pečuji o sebe. Dostupné na: <https://www.pecujiosebe.com/post/jsem-krajina>.
- ŠOBÁNOVÁ, Petra. 2024. Wellbeing ve vzdělávací politice a jeho souvislosti s výtvarnou výchovou: Přehled definic, strategií a možných přínosů pro duševní zdraví žáků. *Kultura, umění a výchova*, roč. 12, č. 1. ISSN 2336-1824. Dostupné z: <https://www.kuv.upol.cz/post/wellbeing-ve-vzdelavaci-politice-a-jeho-souvislosti-s-vytvarnou-vychovou-prehled-definic-strategii>.

Průběh workshopu
Gočárova galerie,
Pardubice, 2025
Foto: Lucie Tikalová

Tvorba emočních karet
Gočárova galerie, Pardubice,
2025
Foto: Lucie Tikalová

Dílčí reflexe
Gočárova galerie, Pardubice, 2025
Foto: Lucie Tikalová

Závěrečný skupinový dialog
Gočárova galerie, Pardubice, 2025
Foto: Lucie Tikalová

Výsledné výtvarné práce
Gočárova galerie, Pardubice, 2025
Foto: Lucie Tikalová

Mgr. Lucie Tikalová, Ph.D.

Mgr. Lucie Tikalová Ph.D., působí od roku 2015 na Katedře výtvarné kultury a textilní tvorby Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové, kde vyučuje předměty zaměřené na didaktiku výtvarné výchovy. Svá vysokoškolská studia absolvovala v Olomouci na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého, kde v roce 2016 ukončila doktorský studijní program v oboru Teorie výtvarné pedagogiky a výtvarné tvorby na Katedře výtvarné výchovy. Dlouhodobě se věnuje tématu komunikace prostřednictvím výtvarného projevu a zaměřuje se na reflektivní pojetí výtvarné výchovy a artefaktiku. Poslední roky se zabývá oblastí wellbeingu prostřednictvím výtvarné tvorby nebo tematikou implementace architektury a uměleckých děl do hodin výtvarné výchovy. Žije v Praze a vyučuje v Hradci Králové.

lucie.tikalova@uhk.cz
Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby
Pedagogická fakulta
Univerzity Hradec Králové
www.uhk.cz/cs/pedagogicka-fakulta/pdf

Foto: archiv autorky

Za obrazom

Adam Galko – Katarína Vido

ABSTRAKT

Interaktívny výstavno-vzdelávací projekt Turčianskej galérie v Martine s názvom *Za obrazom* predstavuje inovatívny model sprístupňovania zbierkového fondu slovenskej výtvarnej moderny. Jeho cieľom je rozrušiť tradičné, umelecko-historické naratívy a nahradiť ich nedogmatickým, fenomenologickým čítaním diel. Projekt nahrádza chronologickú hierarchiu bezprostredným zmyslovým zážitkom, pričom využíva minimalistické site-specific inštalácie ako kľúč k pochopeniu výtvar-

ných javov, akými sú línia, farba či kompozícia. Významným prvkom mediácie je naratívny komiksový sprievodca (autorka Katarína Vido), ktorého postavičky Po a Za budujú hravý most k hlbším zákonitostiam obrazu a rozvíjaniu imaginácie.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

slovenská výtvarná moderna, edukačná výstava, fenomenologické čítanie, asociačná inštalácia, multisenzorialita, autorská kniha, site-specific inštalácia, imaginácia

Výstavno-edukačný projekt Turčianskej galérie v Martine s názvom *Za obrazom* vznikol v roku 2022 s cieľom rozšíriť priestor galérie o dočasnú interaktívnu výstavu, ktorá by reflektovala jej zbierkový fond. Ťažiskom zbierky sú prevažne diela autorov slovenskej výtvarnej moderny a umelcov druhej polovice 20. storočia. V minulosti tvorila prevažná časť týchto diel základ stálej expozície *Výtvarné umenie Turca 20. storočia*, kde ilustrovali vývin slovenskej moderny v kontexte regiónu. Chronologické radenie v priechodných miestnostiach podporovalo predstavu o lineárnom vývine štýlu a rozmiestnenie diel podliehalo jasnej hierarchii – napríklad vyvrcholenie enfilády dielom Martina Benku.

Pri koncipovaní projektu sme sa zamerali na otázku prostredia a inštalácie diel, ktorá by bola prispôbená novému typu zážitku. Začlenenie originálnych diel do výstavy už nemá podliehať umelecko-historickej hierarchizácii, ale naopak, má umožniť ich fenomenologické čítanie.

Namiesto tradičného lineárneho radenia sme zvolili formu asociačnej inštalácie diel na jednej stene miestnosti. V tomto rozložení diela rôznych autorov a období rezignujú na svoju časovú izolovanosť a spájajú sa do nového, homogénneho celku. Ich spoločným menovateľom už nie je rok vzniku, ale konkrétny výtvarný fenomén – napríklad práca so svetlom, farba, línia, rytmus či kompozícia –, ktorý ich prirodzene prepája a umožňuje ich divákovi vnímať ako jeden celok.

Kľúčovou výzvou bolo priestorové riešenie, ktoré by vyvážilo potrebu ochrany originálnych diel s požiadavkou na ich prístupnosť detskému divákovi. Jedným z predpokladov bolo zníženie výšky zavesenia diel na úroveň detského pohľadu, no zároveň s dostatočnou ochrannou zónou. V druhej časti projektu v roku 2025 boli originálne diela inštalované do svetelných boxov pod ochranné plexisklo. Tento krok eliminoval potrebu ochrannej zóny a vytvoril bezpečné prostredie pre rodiny s deťmi. Svetelný box sa zároveň stal dominantným interaktívnym prvkom reagujúcim na pohyb. Keďže boxy tvorili jediný zdroj svetla v expozícii, stali sa dôležitým nástrojom edukácie. Dynamika svetla kopíruje aktivitu skupiny: kým sa deti v priestore pohybujú, boxy žiaria; vo chvíli stíšenia svetlo postupne zhasína. Vzniknuté napätie a imerzívny zážitok umožňujú prostredníctvom imaginácie prepojiť diela s archetypálnou skúsenosťou, ako napríklad s pravekou maľbou v tmavej jaskyni.

Dôležitým prvkom projektu je začlenenie minimalistických interaktívnych objektov koncipovaných ako site-specific inštalácie, ktoré návštevníkovi ponúkajú kľúč k hlbšiemu pochopeniu a intenzívnejšiemu precíteniu diel. Naším hlavným zámerom bolo preniesť ťažisko zrkovného vnímania do roviny multisenzoriálneho zážitku, a to s dôrazom na haptiku či sluch.

Príkladom je miestnosť z prvej časti projektu venovaná fenoménu línie, kde sme s ľanami a gumovými špagátmi pracovali ako s fyzickým vyjadrením geometrickej a lyrickej linky. Dominantou priestoru sa stalo kyvadlo – loptička zavesená tesne nad podlahou, ktorá pri rozpožybovaní opisovala v priestore dynamickú, hoci len imaginárnu stopu. Tieto priestorové analógie línií umožnili divákovi spätne nachádzať ich grafické a maliarske podoby v exponovaných dielach. Druhú miestnosť rovnakého projektu dopĺňal digitálny prvok v podobe obrazovky so živým prenosom z kamery na strope. Zaostrenie kamery smerom na koberec v miestnosti vytvorilo ilúziu plátna, kde sa pohyb návštevníkov a predmetov menil na fragmenty premenlivej grafiky. Preskupovanie objektov sa tak stávalo aktom komponovania obrazu, v ktorom zdanlivý neporiadok nadobudol v nadhľade charakter vyváženej kompozície farieb a plôch.

Napriek zapojeniu technológií sme pozornosť sústredili na konštruktivistický prístup k učeniu. Naším cieľom nebolo sprostredkovať hotové informácie, ale umožniť dieťaťu, aby si význam diela aktívne konštruovalo samo cez priamu skúsenosť. Zážitkovú interpretáciu chápeme ako kľúčový nástroj: preniknúť pod povrch obrazu znamená zažiť jeho materiálnu a estetickú podstatu. Našu koncepciu vnímame ako formu kritickej reflexie nastupujúcich trendov v múzejníctve, ktoré sa uchylujú k spektakulárnym digitálnym inštaláciám v snahe o masovú atraktivitu.

Rovnako kľúčovou bola pre nás zámerná interpretačná nejednoznačnosť inštalácie, ktorá stojí v protiklade k prefabrikovaným didaktickým úlohám. Očistením priestoru od explicitných návodov a inštrukcií sme sa usilovali vytvoriť prostredie, ktoré by premenilo výstavu na platformu pre spoločné a zároveň nehierarchické skúmanie. V tomto modeli už galerijný pedagóg nevstupuje ako autoritatívny držiteľ vedomostí, ale ako sprievodca a partner v objavovaní, ktorý sa ocitá v rovnakej situácii ako dieťa. Spoluobjavovaním princípov inštalácie a intuitívnym hľadaním ich vzťahu k zaveseným obrazom sa návštevník aj sprievodca stávajú rovnocennými výskumníkmi vlastného vnímania, čím sa stie-

ra tradičná didaktická bariéra v prospech autentického dialógu a predstavivosti.

V druhej etape projektu s názvom *Za obrazom – Od žltej k červenej a zase späť* (2025 – 2026) sme sa sústredili na tému okru – jedného z najstarších prírodných pigmentov. V kontexte výstavy oker nereprezentuje len farebný odtieň, ale predovšetkým symbolický materiál prepojený s tradíciou a archetypálnou pamäťou krajiny. Výber diel s ťažiskom v tvorbe Miloša Alexandra Bazovského sme kurátorsky prepojili s inštaláciou súčasného vizuálneho umelca Šimona Chovana. Autor, ktorý vo svojej tvorbe dlhodobo pracuje s okrovým pigmentom zbieraným v štiavnických vrchoch, vytvoril pre výstavu site-specific inštaláciu v podobe organického ostrova s puklinami naplnenými okrovou zeminou. Cez priamy dotyk s farbou, ako aj cez špecifickú svetelnú atmosféru, sme tak mohli tlmočiť skúsenosť spájajúcu diela moderného umenia s jaskynným maliarstvom, rituálom a vzormi kubizmu či avantgardy, ktoré nachádzali inšpiráciu v primitívnom umení. Počas workshopov si účastníci z týchto prasklín pigment naberajú a v ateliérovej časti si podľa tradičných receptúr sami pripravujú olejovú či temperovú farbu. Skúmanie technických možností – od lazúr po nánosy – im umožňuje pochopiť vystavené diela moderny nie cez teoretický výklad, ale cez vlastnú alchymickú skúsenosť s hmotou.

V snahe sprístupniť obsah projektu aj mimo lektorovaných sprievodov sme vytvorili ilustrovaný katalóg s prvkami komiksu. Kľúčovým nástrojom sa stala narácia: príbeh postavičiek Po a Za, ktoré vlastným telom prenikajú do priestoru „za obrazom“. Autorka ilustrácií, grafička Katarína Vido, nadväzuje na svoju predošlú tvorbu autorských kníh (*Od žltej k modrej, Od modrej k červenej*), v ktorých pracuje so symbolickým vnímaním farby, autenticitou denníkových záznamov a expresívnou kresbou ako nástrojom vlastnej introspekcie. Rovnako sme pri tvorbe katalógu ako autorský kolektív uvažovali o publikácii, ktorá nie je len záznamom výstavy a súhrnom informácií, ale má ambíciu posunúť sa do roviny autonómnej autorskej knihy – vizuálneho bedekra, kombinujúceho prvky výtvarnej interpretácie, beletristickej narácie a slovníkovej faktografie. Autorská kniha, výstava, site-specific inštalácie a originálne diela zo zbierky tak tvoria jeden celok, ktorý pokladáme za účinnú platformu pre vzdelávanie založenú na práci s autenticitou, zážitkom, aurou originálu a imagináciou.

Za obrazom I.
 Turčianska galéria v Martine, 2022 – 2023
 Foto: Zdeno Ziman

Za obrazom II.
Turčianska galéria v Martine, 2025 – 2026
Foto: Zdeno Ziman

Mgr. Adam Galko

Mgr. Adam Galko je absolventom Trnavskej univerzity v Trnave, pôsobí ako kurátor v Turčianskej galérii v Martine. V rámci externého doktorandského štúdia na Univerzite Komenského v Bratislave sa venuje výskumu akvizíčného programu a proveniencie diel slovenskej výtvarnej moderny v zbierkach Slovenskej národnej galérie. Jeho odborný záujem sa tiež sústreďuje na umenie vo verejnom priestore, ktoré skúma v historických, sociálnych a kultúrnych kontextoch.

galko@turiecgallery.sk
Turčianska galéria v Martine
www.turiecgallery.sk

Foto: Tomáš Gaj

Mgr. art. Katarína Vido

Mgr. art. Katarína Vido je absolventka Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave, ktorá sa vo svojej tvorbe sústreďuje najmä na médium autorskej knihy, kde prepája rôzne média grafiky, maľby a počítačovej postprodukcie. Okrem voľnej tvorby sa venuje výtvarnej edukácii, pričom k detskej tvorbe pristupuje aj ako autorka vo vzájomnou dialógu. Dôležitým je pre ňu spontánny a hravý prístup s presahmi medzi vizuálnym, literárnym a pohybovým médiom.

katarinavido2@gmail.com

Foto: Jaroslav Kamody

19

Fotolaboratórium. Využitie starých fototechník v priestore galerijnej pedagogiky

**Barbora
Paulínyová**

ABSTRAKT

Dlhodobý cyklus fotodielní zhrnutý pod názvom *Fotolaboratórium* prebiehal od roku 2021 v priestoroch Slovenskej národnej galérie – Zvolenský zámok a v roku 2025 aj v Stredoslovenskej galérii v Banskej Bystrici. Bol pripravený pre rôzne kategórie návštevníkov: verejnosť, rodiny s deťmi, denné tábory a školské skupiny. Hlavným cieľom programu bolo využiť staré fototechniky pri aktivitách reagujúcich na

Zvolenský zámok ako historický objekt a pri práci s originálom umeleckého diela v rámci stálych expozícií a výstav galérie. Program dával návštevníkom možnosť tvoriť a reagovať na vystavené umelecké diela v médiu fotografie.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

interpretácia, experiment, zážitok, fotografia, umenie, história

Cieľom projektu bolo predstaviť počiatky vývoja fotografie a tvorivým spôsobom sprístupniť prvé pokusy so zachytávaním obrazu na fotocitlivé materiály. Tvorivé dielne predstavili fototechniky, ktoré využívajú fotenie bez fotoaparátu a ktoré previedli návštevníkov od prvej úlohy verne zachytiť skutočnosť až po experimentovanie a využitie fotografie v umeleckej tvorbe. Inšpiráciou boli mená ako Man Ray či Pablo Picasso, ale aj prví priekopníci z 19. storočia – Nicéphore Niépce, William Fox Talbot či Anna Atkins.

Úplne prvou fotodielňou na zámku bola renesančná dieľňa v rámci týždenného letného programu pre deti v roku 2019, kde sme si predstavili princíp kamery obscury. Túto techniku fotení sme využívali aj v ďalších rokoch, hlavne ako úvodnú aktivitu pre cykly fotodielní pre žiakov základnej umeleckej školy alebo pre verejnosť (mládež od 16 rokov a dospelí). Pre rodiny s deťmi a školské skupiny sme realizovali jednorazové fotodielne zamerané prevažne na techniku fotogramu alebo kyanotypie, ktoré na rozdiel od techniky camera obscura nevyžadujú obsiahlejší teoretický úvod. Fotodielne sme prepojili s vhodnými historickými súvislosťami, ktoré sa dali využiť v priestoroch Zvolenského zámku a v jeho expozíciách: objav fotografie v 19. storočí a jeho vplyv na vývoj výtvarného umenia (technika camera obscura, fotogram, kyanotypia), impresionizmus/luminizmus (fotogram), dadaizmus a surrealizmus v prvej tretine 20. storočia (fotogram, chemigram). Historickou inšpiráciou pre niektoré realizácie v rámci dlhšieho cyklu bol aj český surrealizmus 30. – 40. rokov 20. storočia (fotograf, strukáž).

Program *Fotolaboratórium* zaujímavo dopĺňal bohatú ponuku edukačných programov Oddelenia galerijnej pedagogiky v Slovenskej národnej galérii – Zvolenský zámok (ďalej SNG Zvolenský zámok), ktoré bežne využívali iné výtvarné postupy – maľba, kresba, koláž a pod. –, resp. pracovali s inými historickými témami ako história a život na zámku, obdobie gotiky alebo baroka. Využitie fotení bez fotoaparátu a analógové vyvolávanie fotiek v tmavej komore prinášalo radosť z tvorby aj tým, ktorí sa nepovažujú za výtvarne zručných. Najmä pre mladú generáciu vyrastajúcu v dobe digitálnych médií to bolo veľmi atraktívne a objavné. Pre staršiu generáciu návštevníkov, pre ktorých nie je digitálny priestor úplne prirodzený, bol dotyk s analógovým postupom pri foteaní akýmsi nostalgickým návratom do mladých čias, do doby, ktorú poznali.

**CAMERA OBSCURA/workshopy Letné tvorenie na zámku/
Fotenie do krabičky (SNG Zvolenský zámok),
Architektúra z krabičky (SSG)**

Workshopy predstavujúce techniku fotenia kamerou obscuro ale aj samotný princíp prenosu svetla v „tmavej miestnosti“ boli spojené s témou architektúry – s budovou Zvolenského zámku, resp. s historickým centrom Banskej Bystrice. Zvolenský zámok bol v priebehu storočí námetom mnohých grafičiek, maličiek a fotografií. My sme prepojili atmosféru historického miesta s historickou technikou fotenia, ktorá je vhodná na fotenie nehybnej architektúry. Pri dlhodobějších cykloch slúžil tento workshop ako úvod do dejín fotografie aj do technológie vyvolávania fotografií pomocou fotochémie (vývojka, ustalovač). Na nasledujúcich dielňach sme sa už mohli venovať iným témam, súvisiacim s dielami v expozícii, alebo experimentom v tmavej komore. V Stredoslovenskej galérii v Banskej Bystrici (ďalej SSG) bol workshop kamery obskure súčasťou edukačných programov k výstave *Ako na umenie... 6/ARCHITEKTÚRA*.

**FOTOGRAFIA/workshopy Tieňové obrazy, Zimné MIŠ-MAŠ
vo fotokomore, Od slnečných lúčov k ustalovaču,
Monotypia vo fotograme, Vianočný príbeh vo fotograme
(SNG Zvolenský zámok), Svetlobrazy (SNG Strážky, SNG
Zvolenský zámok), Kde som doma, Real/Surreal/Bizar,
Vianočná pohľadnica trochu inak (SSG)**

Techniku fotogramu sme využívali v rámci fotodielení najviac. Je veľmi jednoduchá, zrozumiteľná a ponúka veľké množstvo variácií. Pre návštevníkov je atraktívna, ich výsledné fotografie sú často prekvapivo efektné. Pri dlhodobějších cykloch, kde bol čas venovať sa fotogramu komplexnejšie, bola táto technika využitá na viacerých stretnutiach. Prvé pokusy zamerané na historické fotografie z 19. storočia, zachytávajúce hlavne prírodniny a tkaniny, slúžili na pochopenie techniky. Potom sme sa už mohli zamerať na témy súvisiace s umeleckými dielami v expozíciách. Hlavným výstavným projektom, s ktorým sme na fotodieleniach na Zvolenskom zámku pracovali, bola expozícia *Vidieť, vidieť a vidieť*. Už koncept projektu nabádajúci na uvoľnenú komunikáciu s umením a interakciu ponúkal široký priestor na interpretáciu. Inšpirujúca bola hlavne veľkoplošná čiernobiela maľba od Jiřího Frantu a Davida Böhma zachytávajúca množstvo vybraných umeleckých diel hlavne zo zbierok SNG. Tvorila výtvarnú mozaiku, 250 m² veľkú oslavu vizuálneho bohatstva ukrytého v galerijných zbierkach. Sama sa stala au-

tentickým umeleckým dielom. Pri interpretáciách umeleckých diel sme techniku fotogramu využívali na mnoho spôsobov. Buď sme, verní podstate techniky, klasicky ukladali na fotocitlivý papier rôzne predmety, alebo sme vyskúšali rôzne variácie. Napríklad sme kombinovali prefotenie negatívov umeleckých diel s ukladaním predmetov či materiálov alebo sme hotové fotogramy znovu presvietili, a tak sme získali pozitívny obraz so zaujímavou svetelnou náladou. Workshop *Svetlobrazy*, prvotne pripravený pre expozíciu Ladislava Mednyánskeho v Strážkach, bol zameraný na Mednyánskeho luministické krajinomaľby – na priehľadné fólie sme najprv fixovali alebo temperou zachytili svetlo v obraze a následne sme fólie presvietili na fotopapier. Vznikli tak zaujímavé fotografie, v niektorých prípadoch až abstraktné svetelné kompozície.

Kyanotypia/workshopy Dáma v modrom (SNG Zvolen, SSG BB)

Workshopy pracujúce s technikou kyanotypie (fototechnika využívajúca fotocitlivosť železitých solí) boli vždy súčasťou dlhodobějších cyklov. Je to v súčasnosti veľmi obľúbená technika, hlavne pre sýtu modrú farbu výsledných fotografií, pre ktorú bola v 19. storočí paradoxne verejnosťou odmietnutá. Touto odlišnou farebnosťou bola vhodným oživením fotoworkshopov pracujúcich s technikami založenými na fotocitlivosti zlúčenín striebra a následným čiernobielym obrazom. Kyanotypia vyžaduje priame slnečné svetlo, preto sme obraz exponovali vo vonkajších priestoroch – v okolí zámku, resp. na vnútornom nádvorí galérie. Pri tvorbe kompozícií sme sa snažili využiť prírodný materiál nazbieraný na mieste alebo v blízkom okolí. Na našich dielňach sme sa zamerali na celý proces – od váženia chemikálií cez nanášanie svetlocitlivej vrstvy na akvarelový papier až po záverečné vymývanie. Keďže pri iných fotodieleniach sme pracovali s hotovým fotocitlivým materiálom (fotografický papier, fotografické roztoky), bola práve dieľňa kyanotypie z našej ponuky technologicky najkomplexnejšia.

**EXPERIMENTY/workshop Chemigramy (SNG Zvolen),
program Umenie a chémia hrou (SSG BB)**

Dlhodobejšie cykly fotodielení sme zväčša ukončili experimentovaním vo fotokomore. Tieto aktivity už neboli naviazané na výstavné projekty. Ponúkali čistú radosť z tvorby, keď si už návštevníci osvojili základy práce s fotocitlivým materiálom a zoznámili sa s galerijným priestorom a s vybranými expozíciami. Vyskúšali sme napríklad prepojiť médium maľby a fotografie, keď sme presveco-

vali na skle vytvorené monotypie alebo v igelite roztláčené vrstvy farby. Tiež sme si vyskúšali variácie na techniku fokalku (presvietenie tepelne alebo chemicky rozrušeného povrchu fotografickej dosky na fotocitlivý papier), keď sme povrch skla „narušili“ roztokmi soli alebo farebnou tinktúrou. Presvietením na fotopapier pri maximálnom zväčšení tak vznikli zaujímavé abstraktné kompozície. Vyskúšali sme aj strukáž (výtvarne zobrazenie vznikajúce ako kresba, maľba a otláčanie pomocou fotochemických roztokov na fotopapier pri dennom svetle).

Médium fotografie a hlavne spomínané techniky bez použitia fotoaparátu majú v priestore vzdelávania v galérii široké využitie. V rámci medzipredmetových vzťahov pokrývajú nielen oblasť výtvarného umenia, ale aj histórie, fyziky či chémie. Nevyžadujú žiadne skúsenosti s fotografovaním a sú vhodné aj pre laickú verejnosť. Pomáhajú pri rozvíjaní vizuálnej gramotnosti, napomáhajú lepšiemu pochopeniu výtvarného diela a podporujú rozvoj tvorivého myslenia. V realizácii fotodielní budeme pokračovať aj v budúcnosti. Stále sme nevyčerpali všetky možnosti.

Pohľad do expozície *Vidieť, vidieť a vidieť*
SNG, Zvolenský zámok, 2024
Foto: Stanislava Kočíšová

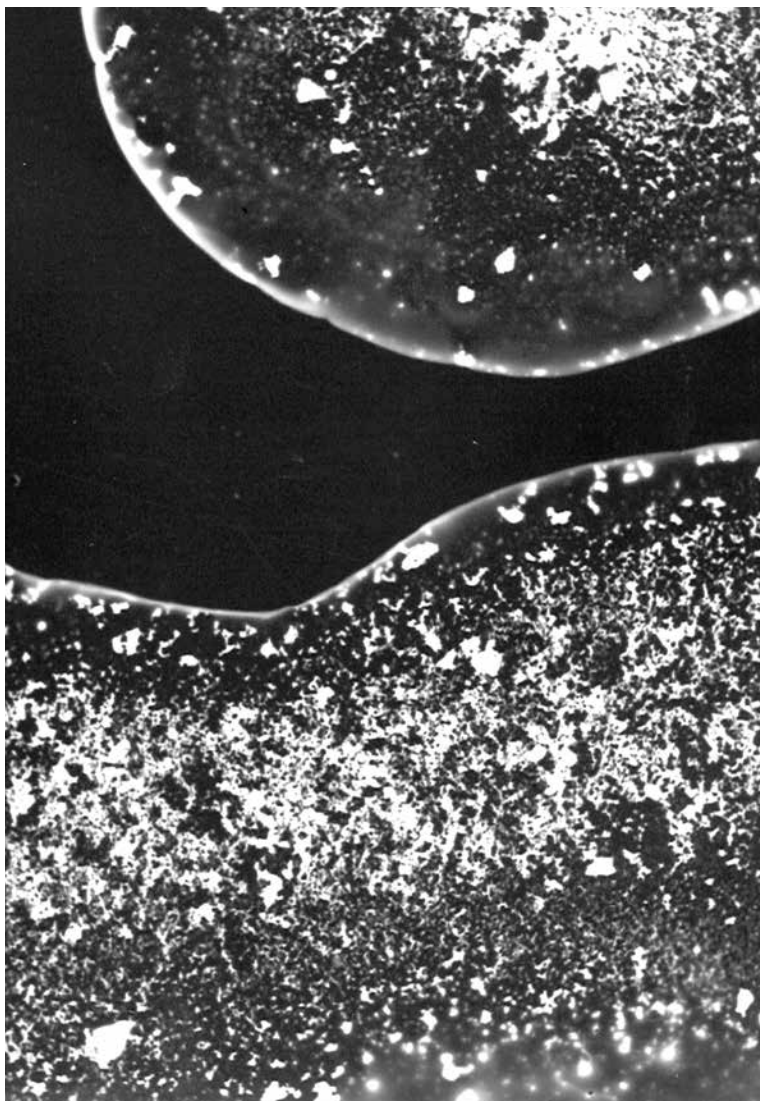
Letné tvorenie na zámku/Fotolaboratórium/Fotenie do krabičky
SNG Zvolenský zámok, 2023
Foto: Veronika Melichová

Letné tvorenie na zámku/Fotolaboratórium/Tieňové obrazy,
interpretácia diela M. Benku vo fotograme
SNG Zvolenský zámok, 2023
Foto: Stanislava Kočíšová

Umenie a chémia hrou/Dáma v modrom
Stredoslovenská galéria, 2025
Foto: Martina Martincová

Fotolaboratórium, fotka inšpirovaná fokalkom
SNG Zvolenský zámok, 2025
Foto: Barbora Paulínyová

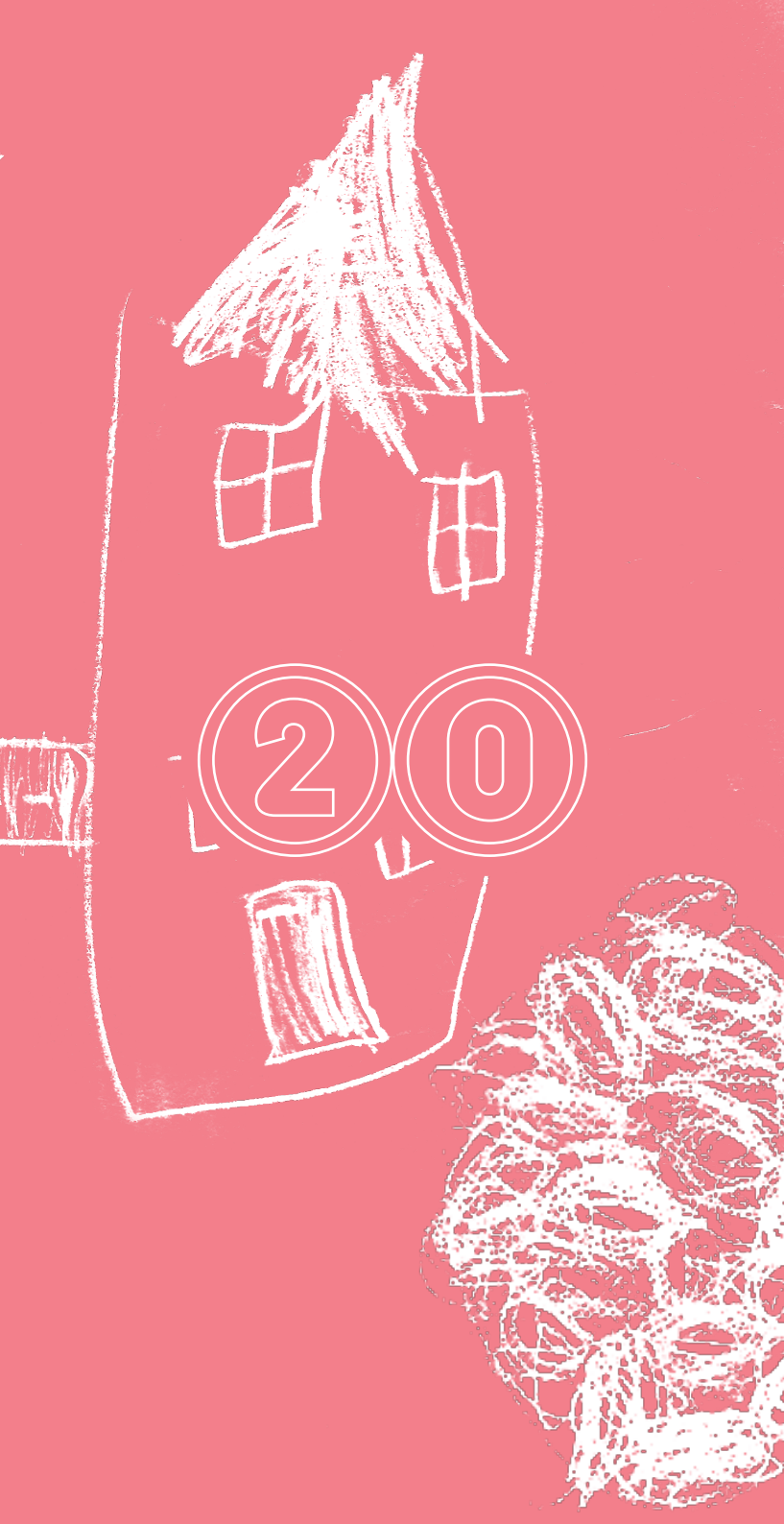

Mgr. Barbora Paulínyová

Mgr. Barbora Paulínyová vyštudovala učiteľstvo výtvarnej výchovy a filozofiu na Fakulte humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Vo svojom profesionálnom živote sa už 25 rokov venuje muzeálnej a hlavne galerijnej pedagogike. V rokoch 2002 až 2008 pracovala v Stredoslovenskom múzeu a od roku 2009 do roku 2015 v Stredoslovenskej galérii v Banskej Bystrici. Od roku 2018 pracovala v Oddelení galerijnej pedagogiky SNG na Zvolenskom zámku. Spolu s ďalšími desiatkami kolegyň a kolegov zo SNG sa zapojila do Kultúrneho štrajku a v januári 2025 na protest proti zásahom MK SR do riadenia SNG podala výpoveď. Momentálne pracuje v Základnej umeleckej škole J. Cikkera v Banskej Bystrici a ako externá galerijná pedagogička pripravuje a realizuje animačné programy a tvorivé dielne v Stredoslovenskej galérii v Banskej Bystrici.

barcabilbo@yahoo.com
Stredoslovenská galéria
www.ssgbb.sk

Foto: Jana Gamcová

Ako na umenie... 6 / ARCHITEKTÚRA

**Martina
Martincová –
Zuzana
Medzihorská**

ABSTRAKT

Príspevok približuje edukačnú výstavu pod názvom *Ako na umenie... 6 / ARCHITEKTÚRA*, realizovanú Oddelením vzdelávania a kultúrnych programov Stredoslovenskej galérie, prostredníctvom ktorej poukazuje na široké spektrum foriem a možností práce s dielami vizuálneho umenia v galerijnom prostredí. Predstavuje tiež konkrétne ukážky zameriavajúce sa nielen na stimuláciu vizuálnej a zmyslovej percepcie diváka, ale zároveň podnecujúce k hlbšiemu uvažovaniu a aktívnemu dialógu medzi

percipientom, prezentovanými dielami a miesto-špecifickým priestorom galérie. Snahou je súčasne poukázať na potenciál edukačných výstav ako autonómneho vzdelávacieho nástroja, schopného efektívne integrovať teoretické východiská s autentickou skúsenosťou diváka a zároveň účastníka v jednom.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

edukačné výstavy, vizuálne myslenie, architektúra, interakcia, participatívne umenie

Stretnutie diváka s umeleckým dielom, či už v galerijnom alebo mimogalerijnom prostredí, so sebou prináša široké spektrum afektívnych reakcií a kognitívnych procesov. Svet umenia nás často stavia do pozície hľadačov významov. Porozumenie umeleckému artefaktu však nie je len pasívnym aktom, je to aktívna snaha preniknúť pod jeho povrch a dekodovať jeho hlbšie vrstvy a významy. V kontexte galérií prijímajúcich rolu edukačných platforiem sa do popredia čoraz výraznejšie dostáva model edukačných výstav. Tento špecifický výstavno-vzdelávací formát predstavuje strategický nástroj súčasnej galerijnej pedagogiky, ktorý cielene a efektívne prepája procesy percepcie, recepcie a interpretácie do jedného synergického celku.

Stredoslovenská galéria od roku 2016 cielene nadväzuje na tradíciu esteticko-didaktických výstav, ktorých korene v tejto inštitúcii siahajú až do roku 1989. Práve vďaka tejto dlhodobej kontinuite sa galéria radí medzi kľúčové inštitúcie, ktoré sa zásadným spôsobom podieľajú na vývoji a podobe galerijnej pedagogiky na Slovensku. V priebehu dekád prešiel tento formát genézou a viditeľnou transformáciou výstavnej typológie, foriem a metodických prístupov, so zameraním na ich participatívny charakter. Edukačné výstavy po roku 2016 boli obohatené o interaktívnu zložku, ktorá reflektuje evolúciu komunikačnej paradigmy medzi galerijným pedagógom a návštevníkom galérie. V úzkom prepojení s edukačnými stratégiami tak tieto edukačno-výstavné formáty zachytávajú široké spektrum tematických okruhov: od analýzy zmyslového vnímania, výtvarných vyjadrovacích elementov a kompozičných princípov až po klasické žánre, akými sú krajina, portrét či zátišie.

Ucelenú sériu bohatého spektra tém završila edukačná výstava pod názvom *Ako na umenie... 6 / ARCHITEKTÚRA*, realizovaná v období 10/2025 – 3/2026. Výstava artikulovala naratív o architektúre v osobitom dialógu s autentickým výstavným priestorom historického objektu galérie. Cez diela vizuálneho umenia a samotného genia loci budovy sa koncipoval edukačný rámec pre hlbšiu recepciu architektúry – a to nielen vo vzťahu k jej tvarosloviu, ale aj k jej významu pre človeka.

Architektúru vnímame ako prienik umenia a vedy, vychádzajúci z primárnej potreby bezpečia i estetiky. Spája funkčnosť s emóciou a vďaka ľudskej prítomnosti sa stáva živým organizmom plným príbehov. Výstava návštevníkom ponúkla príbeh architektúry zrozumiteľný pre všetkých, ktorí mu venujú trochu času. Návštevníka nemala záujem vyčerpať zložitými poučkami a pojмами z oblasti

architektúry, ale hravo ho previesť špecifickým priestorom expozície a historickej budovy galérie a naviesť ho k vnímaniu, pozorovaniu, objavovaniu a uvažovaniu o všetkom, čo je okolo nás.

Výstava interpretovala detaily, ktoré určujú, ako čítame architektúru, a cez rôznorodé príbehy a situácie upriamila pozornosť na architektonické prvky renesančnej budovy v priestore výstavy. Návštevníci zažili prechádzku po línii strechy, tajomnú a prekvapujúcu hru svetla a tieňa alebo nevšednú hravú bytovú situáciu s upravenými objektmi každodennej potreby s novými príbehmi. Čakala ich hra línii, zrkadiel a ilúzia zdvojenej reality, zážitok sedenia a rozjímania na modeloch ikonických diel vo verejnom priestore Banskej Bystrice, zaznamenávanie voľných asociácií k objektu tehly na stenu, skladanie papierových modelov kostolíkov a rôzne iné aktivity a hry nadväzujúce na vystavené diela.

Príbeh architektúry bol taktiež rozrozprávaný prostredníctvom výtvarných diel z rozsiahleho, takmer štrnásťtisícového zbierkového fondu Stredoslovenskej galérie. K realizácii výstavy boli prizvaní umelci Stano Masár, ktorý sa podieľal na koncepcii výstavy a doplnil ju o svoje diela, a Daniela Krajčová, ktorá vytvorila náučné animácie o architektúre, vychádzajúc z výtvarných diel galérie s touto tematikou. Súčasťou výstavy bol i knižný kútik s bohatým výberom podnetnej literatúry k téme architektúry, sochy, umenia a umenia vo verejnom priestore pre deti a dospelých.

V rozmanitých vystavených inštaláciách boli diváci vedome vtiahnutí do tvorivého a myšlienkového procesu, v ktorom zohráva dôležitú úlohu interakcia, intenzita prežitého okamihu a priamy dotyk. Výstava cielene kultivovala citlivosť návštevníka voči prostrediu, pričom prepájala vnímanie interiéru architektúry s reflexiou verejného priestoru. Hrala sa s našou predstavivosťou, stimulovala našu fantáziu, cibrila koncentráciu a rozvíjala vizuálne myslenie.

UKÁŽKY aktivít k dielam edukačnej výstavy Ako na umenie... 6 / ARCHITEKTÚRA:

vizuálna interpretácia diela

Stano Masár: Posunutý ornament

model fragmentu výzdoby stropu, 2025

Architektúra je plná príbehov. Prečo nepridať ešte jeden o tom, ako vznikol ornament v strope?

Zaostri svoj zrak na ornament, ktorý akoby len tak levitoval v priestore. Vnímaj ho z rôznych uhlov pohľadu. Pozoruj jeho tvar,

veľkosť a umiestnenie, ale aj to, ako na teba pôsobí vtedy, keď stojíš rovno pod ním. Čo si myslíš, ako a prečo sa odpojil od stropu? Ako bude jeho príbeh pokračovať ďalej?

materiálna apropriácia diela

Marko Blažo: Prázdniny na Veľkej Morave [kufor M]

digitálna grafika, 2005

Každá stavba, či je to dom alebo kostol, je miestom, kde sa odohrávajú malé a veľké ľudské príbehy. Sú stopou našej existencie a ľudskej tvorivosti. Niektoré z nich pre nás môžu znamenať viac než len útočisko pred nepriazňou počasia.

Nájdí a pozorne si prezri kostoly a kostolíky v diele *Prázdniny na Veľkej Morave [kufor M]* od umelca Marka Blaža (1972 – 2021). Všimni si, že ich Marko nezobrazil ako prísne budovy z chladného kameňa. Namiesto toho naplno využil svoju fantáziu, ich pretváraním a nevšednými prepojeniami im vdýchol život. Mnohé z nich nesú znaky života alebo zobrazujú zaujímavé situácie. Zamysli sa, prečo ich autor zobrazil práve takýmto netradičným spôsobom. Ak máš chuť a čas, zahraj sa na modelára. Precvič si svoju jemnú motoriku a koncentráciu a z vystrihovačky si poskladaj niektorý z Markových modelov vystavených na poličke.

asociatívna parafráza diela

Ján Mančuška: Hrnek

priestorová inštalácia, 2003

Napíš, čo ti prvé napadne pri slove tehla – inšpiruj sa dielom *Hrnek* Jána Mančušku. Nechaj voľne plynúť svoje myšlienky a do- tvor mentálnu mapu (sieť slov) na stene k predmetu, akým je tehla.

Tehla je predmetom, ktorým sa začína „stavat“ príbeh architektúry. Môžeme uvažovať, aký má pôvod, miesto, dátum, čas vzniku, za akých okolností či počasia vznikla, kto ju vytvoril, aký účel bude v budúcnosti plniť a pod.

performatívna apropriácia diela

Mikuláš Galanda: Notre Dame v hmle

olej na plátne, 1931

Presuň sa pomyselne z interiéru do exteriéru. Staň sa divákom a účastníkom deja zároveň.

Zaostri svoj zrak na obraz od umelca Mikuláša Galandu (1895 – 1938), ktorý v ňom zobrazil dvoch diskutujúcich pánov opierajúcich sa o múrik pred katedrálou Notre-Dame v Paríži. Zaži aj ty

na vlastnej koži situáciu podobnú tej, akú vidíš na obraze. Oslov svojho kamaráta alebo si vyhladni v miestnosti človeka a požiadaj ho o rozhovor. Ten realizuješ na mieste, ktoré je podobné tomu z obrazu. Dialóg môžeš pokojne uskutočniť aj sám so sebou alebo sa pomyslene pridať k diskutujúcim pánom zobrazeným pred katedrálou.

apropriácia diel verejného priestoru

Dušan Kuzma, Pamätník SNP, 1969

Štefan Belohradský, Möbiova páska, plastika, 1984

Na záver výstavy sa môžeš pohodlne usadiť do „Pamätníka SNP“ alebo na Möbiovu pásku, ktoré tvoria neodmysliteľnú súčasť verejného priestoru mesta Banská Bystrica.

Viac informácií o *Pamätníku SNP* od architekta Dušana Kuzmu (1927 – 2008), súsoší *Obete varujú* od sochára Jozefa Jankoviča (1937 – 2017), nachádzajúcim sa v *Pamätníku SNP*, plastike *Möbiovej pásky* od sochára a architekta Štefana Belohradského (1930 – 2012) a ešte veľa iného k téme architektúry, sochy a umenia vo verejnom priestore si môžeš nájsť a prelistovať v knižnom kútiku.

Tvorenie modelov kostolíkov inšpirovaných grafikou
Marka Blaža: *Prázdniny na Veľkej Morave [kuťor M]*
Stredoslovenská galéria, 2026
Foto: archív SSG

Aktivita k dielu
Stana Masára:
Posunutý ornament
Stredoslovenská galéria, 2026
Foto: Michael Luzsicza

Tvorenie vizuálnych a slovných asociácií
(k predmetu, akým je murárska tehla), inšpirovaných
autorským postupom umelca Jána Mančušku
Stredoslovenská galéria, 2026
Foto: archív SSG

Tvorivé aktivity realizované v oddychovej zóne výstavy s knižným kútikom zameraným na tému architektúry a veľkorozmernou sedačkou v tvare Pamätníka SNP
Stredoslovenská galéria, 2026
Foto: Michael Luzsicza

Diskusia a performatívna akcia k dielu Mikuláša Galandu:
Notre Dame v hmle
Stredoslovenská galéria, 2026
Foto: Michael Luzsicza

Mgr. Martina Martincová

Galerijná pedagogička a kurátorka Stredoslovenskej galérie. Štúdium dejín a teórie umenia a klasickej archeológie absolvovala na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity. V Stredoslovenskej galérii pôsobí od roku 2005. Vo svojej odbornej praxi sa zameriava na edukačné formáty uplatňujúce multisenzoriálne prístupy a participatívne metódy vzdelávania umením. Autorsky a kurátorsky stojí za realizáciou množstva vzdelávacích projektov vrátane úspešného cyklu edukačných výstav *Ako na umenie...* (2018 – 2026) usporiadaných na pôde Stredoslovenskej galérie.

edukacne@ssgbb.sk
Stredoslovenská galéria
www.ssgbb.sk

Foto: archív autoriek

Mgr. et Mgr. art. Zuzana Medzihorská

Galerijná pedagogička a vedúca Oddelenia vzdelávania a kultúrnych programov Stredoslovenskej galérie. Štúdium absolvovala na Univerzite Mateja Bela (Fakulta humanitných vied) a na VŠVU (Katedra intermédií). V Stredoslovenskej galérii pôsobí od roku 2014 ako PR a projektová manažérka, od roku 2019 tu pracuje ako galerijná pedagogička. S Mgr. Martinou Martinovou sa podieľa na koncepcii a realizácii edukačných programov a edukačno-prezentačných výstav *Ako na umenie...* Dlhodobu spolupracuje s OZ Periférne centrá a s Centrom nezávislej kultúry Záhrada na príprave a realizácii detských tvorivých aktivít.

Mgr. Martina Martincová a Mgr. et Mgr. art. Zuzana Medzihorská sa za prínos v oblasti galerijnej pedagogiky stali viacnásobnými laureátkami prestížneho ocenenia Biela kocka, ktoré udeľuje Rada galérií Slovenska. Odborná porota ocenila v kategórii edukačný projekt 1. miestom ich edukačné výstavy *Ako na umenie... 2 (príroda a krajina)*, 2019/2020 a *Ako na umenie... 3 (portrét a figúra)*, 2020/2021. V 6. ročníku ocenenia tiež získali 1. miesto za edukačný projekt *Počúvaj zrakom a ochutnaj vôňou*, zameraný na znevýhodnené skupiny návštevníkov.

GALÉRIA AKO PRIESTOR VZDELÁVANIA

Zborník z konferencie galerijnej pedagogiky

Editorky a autorky koncepcie: Daniela Čarná, Martina Martincová

Recenzenti: doc. Mgr. Katarína Kolbiarz Chmelinová, PhD., Mgr. Peter Pivoda, PhD.

Autori a autorky textov: Daniela Čarná, Viera Ballasch Dandárová,

Kati Madarász Decsi, Petra Tušan Filipiaková, Adam Galko, Michaela

Košútová Guillaume, Ondřej Horák, Andrea Kaňkovská, Lucia Kotvanová,

Vendelína Kováčová, Martina Martincová, Katarína Matušková, Žofia Mä-

siarová, Zuzana Medzihorská, Barbora Paulínyová, Martina Pavlíkánová,

Renáta Pondelíková, Barbora Škaloudová, Lucie Tikalová, Barbora Tri-

bulová, Daniela Valachová, Pavla Vargová, Katarína Vido, Klára Zářecká

Autori fotografií: archív Galérie mesta Bratislavy, archív Stredosloven-

skej galérie, archív Galérie umenia E. Zmetáka v Nových Zámkoch, archív

Východoslovenskej galérie, archív Oravskej galérie, archív Kunsthalle

Praha, Tomáš Gaj, Jana Gamcová, Barbora Girmanová, Viktor Gubka,

Jakub Gulyás, Táňa Hojčová, Ondřej Horák, Denisa Horváthová Slávnová,

Klára Hušková Smyczková, Jaroslav Kamody, Stanislava Kočišová, Michal

Kudláček, Gabriel Kuchta, Ema Lančaričová, Tomáš Lumpe, Šimon Lupták,

Michael Luzsicza, Soňa Maletz, Martina Martincová, Veronika Melichová,

Kamila Müllerová, Barbora Paulínyová, Martina Pavlíkánová, Lukáš Ro-

hářik, Katarína Sokolová, Tomáš Souček, Lucie Tikalová, Pavla Vargová,

Vojtěch Veškrna, Klára Zářecká, Zdeno Zíman, David Židlický

Jazykové

korektúry: Adriána Pešková (slovenský jazyk), Jakub Fráňa (český jazyk)

Grafický dizajn: Palo Snoha **Vydavateľ:** Stredoslovenská galéria, Banská

Bystrica, 2026, www.ssgbb.sk **Vydanie:** prvé, apríl 2026 **Náklad:** 150 ks **Tlač:**

DIW print, Bratislava

©Stredoslovenská galéria, Banská Bystrica, 2026

ISBN 978-80-88681-91-5

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť nijakou formou reprodukováná, kopírovaná ani rozmnožovaná bez predchádzajúceho súhlasu vydavateľa.

Z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.

Publikácia reprezentuje výlučne názor autora a fond nezodpovedá za obsah publikácie.

**Stredoslovenská
galéria**

BANSKOBÝSTRICKÝ
SAMOSPRÁVNÝ KRAJ

fond
na podporu
umenia